sadreddin

KONEVÎ

Fusûsü'l-Hikem'in Sırları

el-fükûk fi esrârı müstenidâti hikemi'l-fusûs





El-Fükûk fî-esrâr-ı müstenidât-i hikemi'l-fusûs

Fusûsü'l-hikem'in Sırları

SADREDDİN KONEVÎ

El-Fükûk fî-esrâr-ı müstenidât-i hikemi'l-fusûs

Fusûsü'l-hikem'in Sırları

Sadreddin Konevî

Tercüme:

Ekrem Demirli

İZ YAYINCILIK

Çatalçeşme Sokağı No: 27/2

Cağaloğlu 34110 İstanbul

telefon:

(212) 5207210

faks:

(212) 5115791

www.iz.com.tr

e-posta:

bilgi@iz.com.tr

SADREDDİN KONEVÎ

SADREDDİN KONEVÎ; XIII. asırda yaşamış (doğum tarihi, yaklaşık 1210, vefat tarihi, 1274), tasavvuf düşüncesine kazandırdığı boyutlar ve kendisinden sonraya etkileriyle "dönüm noktası" olmuş bir sûfî-düşünürdür. Konevî, ailesinin Selçuklu döneminin önde gelen yönetici ailelerinden birisi olmasının sağladığı imkanlarla, iyi bir eğitim almış, çocukluğundan itibaren İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf terbiyesi altında yetişmiştir. Konevî'nin eserleri incelendiğinde, başta tasavvuf olmak üzere, bütün alt bilimleriyle felsefe ve kelam, bunun yanı sıra diğer dinî ilimler alanında bir uzman olduğu görülür. Bu bağlamda Konevî'nin İslam düşünce tarihindeki yeri, kısmen Gazâli'yi hatırlatacak şekilde, aklın metafizik alandaki imkanlarının eleştirel tahlili ve bunun devamında kalbi temizlemeyi ve ruhu arındırmayı esas alan sûfî öğretiyi müstakil bir "bilim" olarak ortaya koyması olarak görülebilir. Gerçekten de Konevî, sûfîyle ilişkisi açısından "sübjektif", konusu açısından ise "kayıt altına alınamayan" bir alanı ilk kez, belirli kural ve kaideleri olan ve her şeyden önemlisi "miyar"ı olan bir"bilim" haline getirmeye çalışmıştır.

Konevî, "velud" bir yazar olarak değerlendirilebilecek ölçüde eser yazmamış olsa da, tasavvufa sadece düşünceleriyle etki yapmakla kalmamış, bunun ötesinde belirli bir üslubun ve ifade biçiminin oluşmasına da neden olmuştur.

Konevî'nin başlıca eserleri şunlardır: Miftâhü'l-gayb; en-Nefehâtü'l-ilâhîyye; el-Fükûk fî-kelimâti müstenidâti fusûsi'l-hikem; el-Mürâselât/Yazışmalar; en-Nusûs fi-tahkîki tavri'l-mahsûs; Kırk Hadis fierhi; fierhu Esmâillâhi'l-Hüsnâ; Tebsiratü'l-mübtedî ve tezkiretü'l-müntehî, İ'câzü'l-beyân fî tefsîri Ümmi'l-Kur'ân/Fatiha Tefsiri

EKREM DEMİRLİ

EKREM DEMİRLİ; Rize-İkizdere'de doğdu. Üsküdar İmam Hatip Lisesini (1988) ve Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdikten sonra aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tasavvuf alanında yüksek lisansa başladı ve Enstitütü'ye araştırma görevlisi olarak atandı (1993). 1995'te "Abdullah İlahi'nin Keşfü'l-Varidat'ı" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2003'te aynı enstitüde "Sadreddin Konevi'de Marifet ve Vücûd" adlı teziyle tasavvuf doktoru oldu. Çalışmalarını halen Konevi şarihleri ve İbnü'l-Arabî olmak üzere ağırlıklı olarak iki alanda sürdüren yazarın Sadreddin Konevî, Abdürrezzak Kaşani, İbn Sina ve İbnü'l-Arabî'den çevirileri, dergilerde yayımlanmış makaleleri ve ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulmuş tebliğleri bulunmaktadır

Giriş

Hamd, en gizli gaybının doğularından susturucu nûrlarının güneşlerini yayan Allah'a mahsustur. O, dehşetli heybeti karşısında temiz ve nûrlu ruhlara haşyet duygusu vermiştir. Kahrının tecellîleriyle hükmünün ve hikmetinin gerçekleşmesi karşısında baba-nefisler/en-nufûs-i ebiyye boyun eğmiştir.

Büyük intikamının çarpmalarından kibirli guruplar ürkmüştür. Böylelikle eziklik duyarak O'nun hükmüne ram olmuşlardır.

O Allah, İslam-iman ve takva ehline kerim hitabını işittirmiştir; bu hitap ile onlar, Hakkın sırat-ı müstakimini tutmuşlardır. Böylece, Hakkın emirlerine tam olarak itaat etmişler, nimetlerine ise şükretmişlerdir.

O Allah, ihsân makâmı ve büyük sıddıklığın ehli olan kimselerin kalplerine amellerin ve bâki şeriatların büyük sırlarını tevdi etmiştir.

O Allah, üstün akıl sahipleri ve Hakkın yasaklarından sakınan kimseleri, kendilerini muttali kıldığı hükümlerin sırları ve garip ilimlerle nimetlendirmiştir; bu ilim ve nimetler, sâkin arzlara ve seyyar feleklere tevdi edilmişlerdir.

O Allah, en mahrem izzet gaybının perdesinde, keskin basîret ve işlek düşüncelerin kendisini idrâk etmesini engellemiştir.

O Allah, kendisine kavuşmak isteyen kimseleri de, vuslatıyla doyurmuştur; onlar, Hakkı Hakkın dışındaki her şeye tercih etmişler, güçlü ve büyük bir arzu ile Hakkı talep etmişlerdir.

Sonra, bu seçkin ve değerli insanların arasından bir gurubu kendi üstün mertebesine yöneltmiştir; kendilerine bilinip, onlara vuslatının sürekliliğini, sevgisinin halisliğini gösterdikten sonra onları şereflendirmiş, naipliğini kendilerine tahsis etmiştir. Bunun üzerine bu seçkin kullar, Hak ile kulları arasında "vasıta" olmuşlardır.

Bu seçkinler, vakitlerini, zâhirî-bâtınî hallerini Hak ile doldurmuşlardır.

Hak, bu insanların taleplerine hemen icâbet etmiş, afak ve enfüs ayetlerinde kendilerine görünmüştür; böylelikle onlar da, aydınlanmış

kalplerle ve basîretli gözlerle, Hakkın bilgisi ve müşâhedesiyle tahakkuk etmişlerdir.

Allah'ın rahmet ve selamı, bu en üstün makâmdan en büyük pay sahibi olan kimsenin üzerine olsun; o zât, "ev edna/daha da yakın" makâmına terakkisinin kemâliyle, bu ulvi makâmdan en temiz ve en yüce noktaya ulaşmıştır; söz konusu makâm, en güzel isim ve sıfatların kaynağıdır. O zât, Efendimiz Hz. Muhammed'dir.

Ayrıca rahmet ve selam, Hz. Peygamber'in aile ve neslinin üzerine, onun kâmil kardeşlerine, kâmil vârislerinin üzerine olsun. O kâmil vârisler, dünya ve âhiret efendileridir.

* * *

Fusûsu'l-Hikem[1]

[1] Fusûsu'l-hikem, tasavvuf ile iç içe girmiş metafizik hakkında bir kitaptır. Eserde yazarın amacı, genel olarak varlığın tabiâtını ve mümkün varlığın (alem) vâcip varlık (Allah) ile olan ilişkisini araştırmaktır. Eserdeki en önemli yön, en kâmil mazhârları olan nebilerin sûretlerinde tecellî eden ilâhî hakîkatin araştırılmasıdır. Çünkü Fusûsu'l-hikem'deki her bir fas, "Kelime" olarak isimlendirilen bir nebinin "hakîkat"i etrafında dönmektedir.

Ebu'l-Ala Afifi, Fusûsu'l-Hikem'i ve bu eserin İbnü'l-Arabî'nin eserleri arası arasındaki yerini şöyle tespit etmektedir: "İbnü'l-Arabî, bu kitapta ameli ve nazari tasavvufun meselelerini sunmadığı gibi, salt felsefî meseleleri de ele almaz. Ya da, el-Fütûhâtü'l-mekkiyye ve diğer bazı eserlerinde yaptığı gibi, fıkhî meseleleri arz edip, bunları tasavvufî açıdan yorumlamaz. İbnü'l-Arabî, bu eserinde tasavvuf felsefesindeki bir sistemi özetler. Bu sistem, onun hem akıl ve hem de dini coşkusundan taşan oturmuş ve olgunlaşmış bir sistemdir. Bu sistemde, varlığın tabiâtı hakkında genel bir önerme ortaya koyar ve bu önermeden Allah-alem ve insan hakkında çıkabilecek bütün sonuçları çıkartır; bu, eserin felsefî yönüdür. Ardından bu felsefeyi, sûfî zevk ve şahsî tecrübeyle teyide yönelir; bu da, eserin sûfî yönüdür." (Bkz. Afifi, Fusûsu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar, s. 53)

kitabı, şeyhimiz, imâm, kâmil, ümmetin hâdisi, kâmillerin imâmı, imâmların imâmı, Muhyi'l-hak ve'd-din Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. el-Arabi et-Taî'nin (r.a) muhtasar kitaplarının en nefislerinden birisidir.

Bu eser, onun son neş'eleri ve tenezzüllerindendir. Fusûsu'l-Hikem, Muhammedî makâmın kaynağından, zâtî ve ahadiyet/birlik özelliğindeki "cem" meşrebinden vârid olmuş, böylelikle de, Hz. Peygamber (a.s) Efendimizin "Allah'ı bilmek" hakkındaki zevkinin özünü içeren ve içinde zikredilen büyük veli ve nebilerin zevklerinin kaynağına işâret eden bir kitap olarak gelmiştir.

Ayrıca bu eser, uyanık ve basîret sahiplerini, o veli ve nebilerin zevklerinin özüne, himmetlerinin ve arzularının yöneldiği/taalluk şeylerin neticelerine, elde ettikleri ürünlerin içeriklerine ve kemâllerinin nihâyetlerine irşâd eder.

Binaenaleyh, Fusûsu'l-Hikem, onlardan her birisinin kâmil makâmının içermiş olduğu şeyler üzerine adeta bir "mühür"; bu makâmların kapsadığı ve kendilerinden zuhûr eden şeylerin asıllarına dikkat çeken bir eser olmuştur.

* * *

Kuşkusuz, bu özellikteki bir kitabın sırlarına muttali olmak ve bu mesâbedeki bir ilmin kaynağını öğrenmek, "tahakkuk" etmeye bağlıdır; bu tahakkuk, bütün bu sırları tadan, bu sırların kendisine açıldığı ve keşf edildiği ve bu sırları getiren kimselere vâris kılar.

Hak, bu bîçareye, sonunculuk sırrına kendisinin tahsis edildiğini ve –Rabbinden başka- İbnü'l-Arabî'yle birlikte olan hiç kimsenin onun kuşattığı sırlara vâris olamayacağını bildirmiştir. Bununla birlikte, bu yüce yaygı dürüleceği ve bu ulvî çadır bozulacağı için üzüntü duyuldu.[2]

2] Bu veciz ve sembolik ifadeleriyle Sadreddin Konevî, gerek İbnü'l-Arabî ile ilişkisi ve gerekse tasavvufi sırların açıklanmasıyla ilgili çok önemli şeyleri dile getirmiş olmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin kendi devriyle kendisinden Hz. Peygamber'in devrine kadar olan dönemi marifet ve sırlara muttali olmak yönünden ayırt ettiğini biliyoruz.

İbnü'l-Arabî'ye göre, Hz. Peygamber, devrinin şartlarından dolayı sırları açıklamak yerine herkesin idrâk etmede güçlük çekmeyeceği dinin genel hükümlerini açıklamıştır. Putperestliğin yaygın olduğu bir ortamda böyle

bir tavır zorunlu olduğu gibi, aynı zamanda peygamberlik görevi de her insanın tahammül edebileceği ve istidat farklarının ortadan kalktığı genel hükümleri bildirmekle ilgilidir. İbnü'l-Arabî, kendi devrinin ise, tam anlamıyla bir keşif ve açılma dönemi olduğunu belirtmektedir.

Bunu ise, bir hadiste ifade edildiği gibi, Hakkın gece yarısının son üçte birlik döneminde "yakın sema"ya inmesi ve bu tenezzülde hiçbir dönemde gerçekleşmemiş tecellîlerin gerçekleşmesiyle izah etmektedir.

Konevî, pek çok ifadesinde dile getirdiği gibi, kendisini daima İbnü'l-Arabî'nin gerçek ve sahih vârisi olarak görmüştür. Mesela en-Nefehat isimli eserinde, rüyada İbnü'l-Arabî ile arasında geçen uzun bir konuşmayı aktarmaktadır. Bu konuşmada Konevî, İbnü'l-Arabî'den bir takım şeyler talep etmektedir. Bunlardan birisi de, İbnü'l-Arabî'ye tahsis dilmiş özel bilgilere kendisinin de ortak kılınmasıdır. İbnü'l-Arabî, bu talebin çok güç karşılanabilecek bir şey olduğunu belirttikten sonra, kendi oğlu da dahil olmak üzere hiçbir talebesinin bu mertebeye ulaşamadığından söz eder. Bununla birlikte, Konevî'nin bu talebinin kabul edildiğini de belirtir. Böylelikle Konevî, ya da rüyadaki ifadesiyle İbnü'l-Arabî, Konevî'nin gerçek vârisi olduğunu kabul etmiş ve bunu onaylamıştır.

Konevî'nin İbnü'l-Arabî ile ilişkisi hakkındaki yegane ifadesi bu değildir. Pek çok eserinde, İbnü'l-Arabî ile "aynı zevke ortak olmak" ya da "bilgilerinin kaynağına ve aslına muttali olmak"tan söz eder. Nitekim, en önemli eserlerinden birisi olan Fatiha Tefsiri'ni de bütünüyle kendi tecrübe ve ulaştığı bilgilerle yazdığını, hiç kimsenin hatta İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden bile bir iktibasta bulunmadığını belirtir. Bununla birlikte Konevî, kendisinin "son vâris" olduğunu da belirtmektedir.

Burada Konevî, "bu çadırın" dürülmesinden söz etmektedir. Bu deyim, bir anlamda Kuşeyri'nin Risale'de aktardığı meşhur bir mısraı hatırlatmaktadır. Kuşeyri, söz konusu mısrayı gerçek tasavvufun ortadan kalktığı ve hakiki sufilerin artık yeryüzünde kalmadığını ifade etmek için dile getirmiştir. Şöyle demektedir. "Çadır o çadır, fakat kadınlar, o çadırların kadınları değil." Böylece iki sufinin aynı durumu ifade etmek için benzer terimleri kullandıklarını görmekteyiz.

Konevî, kendisinden sonra bu bilgilerin geleceğiyle ilgili karamsar bir tavır sergilemektedir. Bunun nedeni, Konevî'nin Deccâl ve Mehdi devrinin yakınlaştığı ve artık zamanın "Hakkın kendisini yarattığı ilk haline dönmesi" devri olduğuna dair inancıdır. Bunun neticesinde ise, Konevî,

ilâhî marifet alanında kemâle ulaşıldığını ve kendisinden sonra bir gerilemenin yaşanacağını düşünmektedir. Konevî, vasiyetnamesinde de bu meseleye temas eder. Gerek Fatiha Tefsiri'nde ve gerekse vasiyetname'sinde Mehdi'nin yakın bir zamanda geleceğinden söz etmektedir ve talebelerinden Mehdi'ye ulaşanlara, kendisinin selamını iletmelerini istemektedir.

Bunun üzerine, bu camiliğin kapsadığı bazı kemâlleri taşıyacak tâbilerin kalacağını haber vermiştir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bu ilmi, her nesilden adil olanlar taşır. Onlar, taşkınların tahrifini ve bâtıl yoldakilerin yanlışlıklarını bu ilimden uzaklaştırırlar."

* * *

Allah'a hamd olsun, bu haber ile mesrûr olundu. Durum, geciktirme ve beklemek üzere kaldı. Böylece Hak, bu vakitte erdemli nefis sahibi, kardeşlerimizin seçkinlerinden ve dostlarımızın en değerlilerinden bir gurup ikâme etti. Onlar, düşük himmetli kimselerin duramayacağı yerde durmuşlardır; üstelik, Hakkın sevdiklerinden ve muhkem kitabında işâret etmiş olduğu temiz kimseler için tercih ettiği şeyin gereğini yapmışlardır. Allah şöyle buyurmaktadır: "Her birisinin, işledikleri şeyden dereceleri vardır." (Ahkaf, 19) "Hepsi ona yönelmiştir, siz hayırlar için yarışınız." (Bakara, 168)

Allah, onları, değerli himmetleri ile yüce mertebelerde yarışmaya sevk etmiştir; onlar da, sınırlı düşünceleri açısından makûlun bir sınırı olduğunu görmüşlerdir.

Çünkü, imkân hükümlerinin baskın olmasından dolayı, nazarî akılların, hakîkat ve sırlarını idrâk etmekte bağımsız kalamayacağı bazı bilgiler vardır. Onların basîretleri, o şeylerin rabbanî mutlak nûrlarının tecellîsinden beslenmiş ve bu kitabın problemlerini çözmeyi, küllî kapalı sırlarını ve yüce ilimlerini aydınlatmayı arzulamışlardır.

Bu ilimler, akıl sahiplerinin rûhlarının gıdasıdır.

O akıl sahipleri, fikir ve his idrâklerinin sınırlarının hapsinden kurtulmuşlardır ve Hazretu'l-Kuds'ün genişliğine çıkmışlardır. Böylece, eşyanın hakîkatlerini küllî mertebelerinde mutlak-mukaddes ilâhî idrâkler ile idrâk etmişlerdir.

Bu insanlar, bana, bu kitabın mühürlerini çözmemi, kaynağının sırrını açıklamamı, kapalı ifâdelerini anlamayı temin edecek kilidini açmamı önerdiler.

Tahakkuk sahibi olduklarını bildiğim için ve onların irşatlarıyla yaratıcılarına yakınlaşmak için, bu önerilerini kabul ettim. Bununla beraber, bu kitabın girişinden başka bir bölümünü İbnü'l-Arabî'nin neşvesine göre şerh etmek istemedim, fakat Allah bereketi ile beni rızıklandırmıştır.

Bu rızık, İbnü'l-Arabî'nin muttali olduğu şeyi bilmede ortaklık, ona açıklanan şey ile müşerref olmak ve sebep ve vâsıta olmaksızın, ilâhî inâyet ve zâtî rabıta ile Allah'tan bilgi almaktır. Bu da, vâsıtaların hükümlerinin, sebeplerin, şartların ve rabıtaların özelliklerinin ortaya çıkardığı şeylerden beni korur. Ayrıca, bu çabanın sadece onun rızası için olmasını temin eder, ona yaklaştırır, burada ve kıyâmet günü beni ve onları bundan yararlandırır.

* * *

Bilinmelidir ki:

Allah irşâdının nûruyla senin anlayışını açsın ve ilmini, en yüce zâtî ilminin gereği ile tahkik ettirsin:

"Fas"[3],

[3] İbnü'l-Arabî, eserini Fusûsu'l-Hikem diye isimlendirmiştir; bunun anlaşılması için fas, hikmet ve hikmetlerin izafe edildiği "kelime" kavramları üzerinde durmak gerekmektedir.

"Fas", çoğulu "fusûs". Fas, bir şeyin özü ve zübdesi demektir. Mesela, yüzüğün fassı denildiğinde bununla, yüzüğü süsleyen taş kast edilir. Bunun üzerine sahibinin adı yazılır. (Bkz. A. Avni Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, c. I s. 108). Konevî, bu terimi özel olarak peygamberlerin zevklerinin ve Allah hakkındaki marifetlerinin nihayeti ve özü olarak yorumlamaktadır.

İkinci kavram ise, hikmet kavramıdır.

Hikmet, ya da çoğulu hikem, eşyanın hakikatlerini gereği gibi bilmek ve bunun gereğine göre amel etmektir. Buna göre hikmet, birisi nazari ve diğeri de ameli olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Bu yönüyle

hikmet, “hakikatleri gereği gibi idrâk” demek olan marifet, ya da “hakikatleri ve onların levazımını idrâk” demek olan ilimden daha özel bir anlam taşımaktadır . (bkz. A. Avni Konuk, age., c. I, 91).

Afifi ise, hikmetin bu genel tanımına daha farklı bir anlam yüklemektedir. Buna göre hikmet, zâhiri bilgilerden ziyade bâtını bilgilere verilen bir isimdir. Sufiler, ilk dönemlerden itibaren bu kavramı kendi özel bilgileri için kullandıkları gibi, İbnü'l-Arabî de bu kavramı aynı anlamda kullanmaktadır. (bkz. Afifi, age., 57). Her iki yorumla da hikmetin bilgi ve bilginin gereğine göre amel anlamlarına geldiği görülmektedir.

Şu halde İbnü'l-Arabî'nin sözünü ettiği hikmetler, hem eşyanın hakikatlerini gereği üzere bilmek, hem de bu bilgilerin gereğine göre amel etmekten ibârettirler. Başka bir ifadeyle hikmetler, peygamberlerin Tanrı hakkındaki gerçek bilgilerine ve bu bilgilerin gereğine göre ümmetlerine karşı davranışlarına işaret etmektedirler.

İbnü'l-Arabî, bu hikmetleri “Kelim” diye isimlendirdiği kimselere izafe etmektedir. Böylece, üçüncü ana kavrama ulaşmaktayız. “Kelim”, “kelime”nin çoğuludur ve bununla kast edilen şey, “her bir varlığın hakikatidir.” Eserdeki özel anlam ise, peygamberlerin hakikatleridir.

bu kitapta zikredilen mertebelerden her birisinin ilimlerinin sonundan ve onların “ahadiyet-i cem” sûretlerinden ibârettir. Her mertebenin hükümlerinin mertebeye nispeti, bir açıdan, unsurun cüzlerinin kendilerinden meydana gelen mizâca nispeti gibidir. Mertebenin hükümlerinin birleşmesinden ilim mertebesinde taakkul edilen hey'et ise, tesviye edilmiş/(müsevvat) insânî yaratılış gibidir; bu mertebe, zikredilen mertebelerde hangi mertebe olur ise olsun ve ilâhî isimlerden hangisine istinat ederse etsin böyledir.

İlimlerinin hatimesi olan ve küllî hükümlerinin birlik özelliğindeki “cem” özelliğini elinde tutan fas, bu tesviye edilmiş yaratılışa üflenen rûh gibidir.

Her fassın nakşi, bu fassın anlamını, makûlluğunu ve bu mânevîliğin küllîliği açısından kapsadığı tafsilî ve ilmî meseleleri ifâde eden kelâmdır.

* * *

Hikmet, onları sınırlamak yolu ile bu ilmi meselelerin ilkeleri ve küllî hükümlerinden ibârettir; bunun yanında, bunların kökenlerine ve Hakkın mutlak ilminden ve kendisini bildirmesinden olan dayanaklarına dikkat çekmektir. Hakkın kendisini bildirmesi, bu mertebede taayyünü, bu mertebede ve mertebe ile ilâhî irâdeyi ve bu taayyün eden şeyin sırrını ve bi-aynihî amaçlanan şeyi ifâde edecek şekilde zuhûr eden şeyler açısındandır. İlâhî irâde, ilk zâtî irâdenin taalluk ettiği şeydir.

"Tâbilik" ve "kelime" ile kast edilen şey, zikredilen peygamberin hakîkatidir. Bu, o peygamberin kendi hususiyeti ve kendisi ve ümmeti için Hakkın hükmünden taayyün eden payı açısındandır; bu pay, kendisinden dolayı "peygamber" olarak isimlendirildiği şerîatıdır.

Peygamberin Hakkı bilmesi, Hakkın onu ve özelliklerini bilmesi, bunlardan zamana bağlı ve sınırlı olan ve zamana bağlı olmayan ve sınırsız şeyleri bilmesi yönü ise, onun velâyeti cihetidir.

* * *

Her hakîkatin, kendisine ait nispî bir kemâli vardır. Evvel'in ve Âhir'in, gerçek kemâli vardır. Bu ikisinin arasında olanların kemâli ise, hâtemin, onun ve başkasının durumunu ifâde eden fas ile kendisi için şahitlik ettiği orandadır. Bu mütercim olan hâtem, her şeyi dile getirmiş olması yönüyle ve ahadiyet-i cemi/çokluğun birliği ile, ilâhî-zâtî ilim gibi her şeyi ihâta eder. Çünkü o, bütün taayyünleri birleştiren, zâtî-ilmî ilk taayyünün sûretidir. Hakkın her taayyünden önce olan mutlaklığı, bu taayyün açısından taakkul edilir. Aynı zamanda Hakkın mebde' oluşu, varlığının vâcipliği, birliği, varlık vericiliği, yarattığı şeyi yaratmasının kendisine ve bütün malûmlara dâir ilminin, malûmun nefsinde olduğu hal üzere olan bilgisinin gereğine göre olduğu, onu izhâr etmesinin de onun hakkındaki ilminin gereğine göre olduğu bu taayyün açısından bilinir.

"Kelime" diye isimlendirilen her şeyin, insânî hakîkatten bir payı vardır; her ne kadar hakîkat daha fazlasını içerse bile, bunları üç küllî mertebe birleştirir: Birisi, insânî hakîkatin zâhir hükümlerinin camiliğine galip olan birleştirici mertebe; diğeri, bâtın hükümlerin camiliğine galip olan mertebe; üçüncüsü ise, zuhûr ve bâtınlığın itidâl derecelerinde, zuhûr ve bâtınlığı birleştiren mertebedir.

İşaret olunan hükümler ise, vücûp ve imkân hükümleridir.

Bunlardan birisi, imkân mertebesinde vücûp hükümleri ile imkâna göre zuhûr eder; bunun şe'nleri üzerinde "insanî sûret" ile zuhur nispeti hükmü baskındır. Diğeri ise, imkân hükümleri ile vücûb mertebesinde vücûba göre zuhûr eder. Diğeri ise, kendisi ile iki tarafın taayyün ettiği en üst orta nokta olan berzâh makâmında zuhûr eder.

Burada, mutlaklığı açısından zât gibi, işâret olunan taayyün tarzında mertebesi olmayan da vardır. İki taraf ve bunları birleştiren orta mertebe, zât ile ve zâttan taayyün eder. Zât, hiçbir mertebe, nispet, isim ve vasıf ile sınırlanmış/mukayyet değildir. Aynı şekilde bunlar, ondan nefy de olunmazlar. Bütün mertebeler ve mensupları, zât ile zuhûr ettikleri gibi, aynı zamanda hepsi Zât'ta silinmişlerdir/müstehlek.

I. Adem Fassı

Adem Fassındaki Mührün Açılması[4]

[4] Fassın Fusûsu'l-Hikem'deki başlığı şu şekildedir: "Ademî Kelime'deki "İlâhiyye" Hikmetinin Açıklanması." Bu fasta İbnü'l-Arabî, insân-ı kâmil'in ideal modeli olarak tasavvur ettiği Adem ile, ulûhiyet mertebesi arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Konevî'nin varlık ve bilgi anlayışının ana kavramlarından birisi, iki şey arasındaki "münasebet" ve "irtibat" kavramıdır. Tanrı'nın aleme tesir etmesinin mümkün olabilmesi için veya alemin Tanrı'yı bilebilmesi için her ikisi arasında belirli bir münasebet bulunmalıdır. Konevî, bunu Miftahu'l-gayb isimli eserinde "Bir şey, kendisine her yönden zıt başka bir şeye tesir edemez" ve "Bir şey kendisinden bütünüyle zıt bir şey tarafından bilinemez" ilkeleriyle dile getirmiştir. Şu halde, insanın Tanrı'yı bilebilmesi için Tanrı ile ve ulûhiyet mertebesi ile arasında belirli bir ilişki ve münasebet bulunmalıdır. İbnü'l-Arabî, insanın alemin yaratılış sebebi olduğunu belirtir. Başka bir ifadeyle Tanrı'nın alemi yaratmadaki bilinmek amacı, ancak insanın yaratılmasıyla gerçekleşmiştir. Bu yönüyle insan ya da Adem, alemin varlık ve süreklilik sebebidir

Ademî Kelime ve Ulûhiyet Mertebesi ile İlişkisi

"Adem'e ait/Ademî" kelimenin ulûhiyet mertebesine/hazret tahsis edilmesinin sebebi, "ahadiyet-i cem" ile ortaklıktır. Binaenaleyh, "Allah" ismi ile ifâde edilen "ulûhiyet mertebesi", bütün isimlerin özelliklerini, bu isimlerin tafsilî hükümlerini, başlangıçta kendilerinden ortaya

çıkıp/teferru', sonradan hükmü onlarda sona eren nispetleri kuşatmaktadır; bu nispetler ile Zât arasında isimlerden herhangi bir "vâsıta" yoktur, nitekim ona, yani ilâhî mertebeye nispetle isimlerin dışındaki diğer şeyler ile zât arasında da herhangi bir vasıta yoktur. İşte, insan da böyledir.

Şöyle ki: Hakîkati ve mertebesi açısından insan ile Hak arasında hiçbir vâsıta yoktur; çünkü insanın hakîkati, "vücûb" ve "imkân" hükümlerini birleştiren/câmi' "berzâhlık"tan ibârettir. Dolayısıyla insan, her iki tarafı da/vücûb ve imkân ihâta etmektedir.

İşte, bu nedenle İbnü'l-Arabî, insan hakkında şöyle buyurmuştur: "O ezeli, hâdis insandır ve ebedî-daim yaratılıştır." İnsan, bu açıdan bütün varlıklardan daha önce ve kıdemlidir.

* * *

İnsanın "son/âhir" olmasının sırrı ise, hüküm ve eserlerin, başta kendisinden çıktıkları/inbias gibi, tekrar insanda sona ermeleri, zâhiri ve bâtınî olarak onda toplanmış olmalarıdır.

Şöyle ki: Hakkın bütün şe'nlerini/şuûn ve bunların hükümlerini birleştiren şe'ninin hükmü, "devri"dir; aynı şekilde, söz konusu bu şe'nin hükmü ve ana-şe'nlerden ibâret olan levâzımının –ki bunlar, "mefatihu'l-gayb" diye ifade edilirler- hükmü de, devridir. İşte bu nedenle "devir" sırrı, varlıkların hallerinde, hükümlerinde ve zâtlarında zuhûr etmiştir. Binaenaleyh, akıllar ve nefisler de, cisimler ve ilimleriyle olan hükümleri açısından mânevî felekler gibidirler; felekler de onlardan (: "mefatihu'l-gayb" diye isimlendirilen ana şe'nler) meydana gelmişler ve onlardan zuhûr etmişlerdir. Böylelikle, bu kuşatıcı özellik ve devir, mânevi ve sûrî olarak ortaya çıkmıştır.

Akıllar ve nefisler, vâsıtaların çokluğu ve azlığı, zâtlarındaki çokluk/kesret hükümlerinin çokluğu ve azlığına göre Hakkın katında farklı mertebelerde bulundukları için, Felekler, hüküm ve ihâtada farklılaşmıştır. Buna göre, en şerefli akıla en yakın olan felek, ihâtası en fazla ve kendisindeki çokluğun en az olduğu felektir. Bu yakınlık derecesinden uzak olanlarda ise, durum bunun aksinedir.

Nitekim, daha önce buna işâret etmiştik.

Varlık Devrîdir

Aydınlanmış akıl ve kesinleşmiş/muhakkak müşâhede alanında durum böyle olduğu için, ilâhî Emir ve sünnet, ilâhî yardımın varlıklara ulaşmasını ve hükmün ilâhî mertebeye/cenab-ı ilâhî dönüşünün, "devrî" olmasını gerektirmiştir/iktiza. Nitekim, ilâhî haberlerde ve nebevî tembihlerde buna işâret edildiği gibi, bu durum, keşif ve tahkik ile de müşâhede edilmiştir.

Şu halde, ilâhî yardım/meded-i ilâhî, mutlak-zâtî feyizden (: feyz-i akdes) işâret olunan "berzâhlık" ile taayyün eder ve Akl-ı evvel/İlk Akıl mertebesine ulaşır; Akl-i evvel, "Kalem" diye ifâde edilir. Bu yardım, daha sonra "Levh'e, sonra "Arş"a, sonra "Kürsî" ye, sonra peş peşe diğer Feleklere ulaşır. İlâhî yardım, feleklerden "Unsurlar"a, sonra "Müvelledât/(: cemadat-nebatat-hayvanat)"'a ulaşır; böylece, uğramış olduğu her mertebenin özellikleri ile boyanmış/insibağ bir halde, nihâyette insana ulaşır.

Bu yardımın kendisine ulaştığı insan, sülûk ve uruç ederek, akıl ve nefisler ile birleşen/ittihat; kendi aslî mertebesi olan "berzâhlık" ile birleşmek için onları kendi zâtî ve aslî "münâsebet"i ile aşan kimselerden olabilir. Bu durumda, söz konusu insana ulaşan yardım, kesret içinde kesretin ve kesret sûretinin en ileri derecelerine vardıktan sonra, onunla, yani bu kesretin birliğiyle/ahadiyet-i kesret berzâhlığa ulaşır. Bu berzâhlığın özelliklerden birisi, ahadiyetten sonra gelen vahdaniyettir.

Böylelikle, İlk Akıl'a ulaşan feyzin kendisinden taayyün ettiği makâma ulaşmasıyla "Dâire" tamamlanır.

Bu bir sırdır ki, bunu bilmeyen ve müşâhede etmeyen kimse, Allah Teâla'nın "Emrin bütünü ona döner" âyetinin hakîkatini anlayamaz (Hud, 123).

* * *

Bu özelliğe sahip kimse, hakkında birleştirici/câmi' nihai/âhir unsurî sûreti açısından şöyle denilmiş kimsedir: "O, en güzel sûrette yaratılmıştır" (Tin, 5); bu kişiye dair, hakîkati açısından ise, "ecri, sınırsızdır" denilmiştir.

Bu özelliğe sahip olmayan insan ise, esfel-i safilin'e/aşağıların aşağısı ulaşmıştır; bunun nedeni, o insanın çokluğu/kesret sayesinde ilâhî ilk vahdaniyet makâmından ibâret olan kendi aslından uzaklığıdır. Çünkü söz konusu insan, kendileri için dâirenin tamamlandığı kâmillerin aksine, mertebelerin en yücesi olan zikredilen berzâh mertebesinden, kesret ve

infial derecelerinin en zirvesine düşmüş ve orada kalmıştır. Kâmiller de, bu ulvî mertebeden inmiş olsalar bile, bazı şairlerin Peygamber Efendimizi övgü sadedinde söyledikleri gibi, onlar inişlerinde yükselmişlerdir.

Allah, seni Adem'den seçmiştir,

Sen inmeye devam ettikçe, yükseliyorsun

* * *

Esfel-i safilin'de duranlar ise, böyle değillerdir; onlar, dâirenin yarısını aşamamışlardır.

Bunu öğrenmelisin, bu, Adem'in ilâhî mertebeye tahsis edilmesinin/ihtisas sırrıdır. Ayrıca Adem'in, mânâ açısından önceliği, sûret açısından sonralığı; vücûb hükümlerinin kaynağı olan vahdaniyet özelliğindeki hakîkat ile imkân hükümlerinin kaynağı olan kesret hükümlerini kendinde toplamasının ve işin sonunda vahdaniyete ulaşmasının sebebi de budur.

Adem'in vahdaniyete ulaşmasının nedeni, şudur: Herhangi bir şey haddi aştığında, zıddına ulaşır.

* * *

İşittiğin şeyi düşün; bu, ilâhî ve insânî marifetin özüdür. Çünkü sana anlattığımız meseleyi öğrenirsen, isimlerin mertebelerini, derecelerinin farklılığını ve isimler açısından varlıkların derecelerinin farklılığını ve Allah Teâla'nın; "Adem'e bütün isimleri öğretti" (Bakara, 31) âyetinin sırrını idrâk etmiş olursun.

Ayrıca, insanın Hakkın halifesi olmasının sırrının, zikredilen tarz üzere, vahdet ve kesreti birleştirmek olduğunu idrâk edersin. Böylece, yardım etme ve yardım istemenin sırrını öğrenirsin; malulların, illetlerinin sûretleri ile zuhûr etmesinin sırrını bilirsin; Hz. Peygamber'in "Allah, Adem'i kendi sûreti üzerinde yaratmıştır" hâdisinin sırrını öğrenirsin; gerçi, bu mertebeye nail olanlar, zuhûr ve hükümde farklıdır, bunun nedeni ise, sûreti kabul eden istidâtların farklılığıdır.

Ayrıca, bu ifade edilenlerin dışında açıklanması uzayacak sırları öğrenirsin.

Düşün, Allah'ın izni ile doğruya erersin.

Peygamberlerin “Kelimeler” Diye İsimlendirilmesi

Peygamberlerin “Kelimeler” diye isimlendirilmesi ve Hakkın ruhları hatta varlıkları bu şekilde isimlendirmesinin anlaşılması, maddenin ve yaratmanın keyfiyetinin bilinmesine bağlıdır; madde, yaratmanın kendisinden, kendisinde ve kendisi sayesinde gerçekleştiği şeydir.

Yaratmanın ve maddenin bilinmesi, ilimlerin en büyüğü, en kapalısı ve en değerlilerinden birisidir. Bu bilginin açıklaması, izaha muhtaçtır, burası ise, onun yeri değildir. Şu var ki, bu bilginin esaslarını Fatiha tefsiri ve en-Nefahat kitabında zikretmiştim. Burada, bu işâretin içermiş olduğu bazı şeyleri tembih tarzında zikredeceğim:

* * *

Hak, indirmiş olduğu kitaplarında yaratma tesîrini “kavl” ile kinaye etmiştir: Nitekim, ayette “Bir şeyi irâde ettiğimizde ona kavlimiz/sözümüz…. “ buyurmuştur. (Nahl, 40)

Bilinmelidir ki:

Hakkın fiili, zâtı ile beraber olursa, bu fiilin ismi kelâm, kendisi ile zuhûr eden şey de, kelime olur; fiilin zât ile olması, zât ile mef’ûlü arasında sadece makûl nispetler vâsıta olduğu için onu takip etmesi demektir. Zâtî mutlaklık, bunların taayyünü ile taayyün eden şeyden ayrılır.

Fail olan Hak ile meydana gelen şey arasında vücûdî bir aracı ya da mazhâr olan bir sûret bulunup, fiilin gerçekleşme mahalli ve kudretin nüfuz mertebesi olan mef’ûlün mertebesi o şeyi gerektirirse/istida’ bu, “kavil” diye isimlendirilir. Çünkü bütün müteessirlerdeki/müesser fih ilâhî te’sir, mef’ulün mertebesine göre meydana gelir ve taayyün eder. Alet ve bu varlığın kendisinden meydana geldiği tarzın/haysiyet sûretinden ibâret olan mazhâr da, mef’ûlun mertebesi gibidir.

* * *

Bu öğrenildiğinde, şu da bilinmelidir ki:

İlâhî-aslî harfler, Hakkın kendi vahdaniyetindeki varlıkları açısından eşyayı taakkul etmesinden ibârettir. Bu taakkulun bir benzeri, sûretlerinin ilim ile zihninde taayyün etmelerinden önce insanın nefsindeki tasavvurudur. Bunlar, mânevî, zihni ve hissî terkipten yoksun, tekil tasavvurlardır ve “mefatihu’l-gayb/Gaybın anahtarları” diye isimlendirilen ilk anahtarlardır.

Onlar, zâtî isimler ve aslî şe'nlerin esaslarıdır. Mâhiyetler, bunların levâzımı, taakkulun neticeleri ise, onların tarifleridir.

İkinci taakkul ise, zâtî ilim mertebesinde nisbî farklılaşması/imtiyâz açısından mâhiyetlerin taakkul edilmesidir. Bu mertebe, "irtisam/resmedilme" mertebesidir. Muhakkiklerin büyükleri ve mütedeyyin filozoflar/müteellih hükema, "eşya, Hakkın nefsinde nakşedilmiştir/irtisam" diyerek bu mertebeye işâret etmişlerdir.

Bu meselede filozof/hâkim ve muhakkik arasındaki fark şudur: Muhakkike göre söz konusu irtisam, mâhiyeti ve ilminin aynı oluşu açısından Zât'ın bir vasfı değildir, zâttan nisbî farklılaşması/imtiyâz açısından ilmin bir vasfıdır.

İlim mertebesinde mâhiyetin levâzımından soyut olarak taakkul edilmesi, mânevî-gaybî "harf" olur.

Mâhiyetlerin, feyiz veren varlığın/el-Vücûd el-Mefaz kendi ve levazımının üzerine yayılmasından önce, levâzımı ile birlikte taakkul edilmesi itibarıyla ise, mânevî-gaybî "kelime" olurlar.

Mâhiyetler Varlığın/Vücûd levâzımından önce mâhiyetlere bitişmesinin taakkul edilmesi itibâriyle ise, "vücûdî harf" olurlar.

Varlığın mahiyetler ve küllî levâzımı üzerine yayılmasının taakkulu itibarıyla ise, "vücûdî kelime" olurlar.

Beşerî Alem ile İlâhî Alem Arasındaki Uyum

Kelimeler, beşerî alemde iki harften oluşur; bunların sayısı, bitişik ya da ayrı olarak, beş harfe ulaşabilir. Burada da, durum böyledir.

Terkip derecelerinin buradaki benzeri, bundan sonra zikredilen beş esastır. Nefes-i Rahmanî ise, bu beş esasa sirayet eder.

Beşeri harflerin mahreçlerinin esasları da, beştir. Bunlar, kalbin içi, sonra göğüs, sonra boğaz, sonra hançere, sonra da iki dudaktır. Bunlar, asılların mertebelerinin benzerleridir.

Diğer mahreçler ise, bu esaslar arasından her iki tanesinin ortasında taayyün ederler.

En bâsit varlık olan Akl-ı evvel'in de, sadece bir çeşit terkibi vardır; bu terkip, Akl-ı evvel'in varlık ile vasıflanmış bir mâhiyetinin olmasıdır. Akl-ı evvel'in, imkâna ait çokluk/kesret hükümlerinden de bir hükmü vardır; o da, nefsinde mümkün olmasıdır.

Akl-ı evvel, bu yegane itibârın dışında, bâsit ve vâciptir. Bu açıdan diğer akıllar da böyledir. Fakat Akl-ı evvel, diğer akıllar ile Hakkın zâtı arasında vâsıta olduğu için, onların hüküm ve hükümleri artar; bu hükümler, onların mertebelerinde belirli bir kesretin taakkul edilmesini gerektirir. Fakat bu kesret, haklarında "terkip" hükmünü vermeyi gerektiren "vücûdî kesret" değildir.

Felekî nefisler ise, bir olan Varlığın üçüncü mertebesindedirler. Sonra Emir, beş terkip mertebesine iner.

Nefisleri, bâsit cisimler takip eder. Sonra beşinci mertebe, mürekkep cisimlerdir. Bunlar, daha önceden işâret edilen esaslardır.

* * *

Nazil olan bütün ilâhî kelâmlarda bu yaratılış tertibine riâyet edilmiştir: Önce harf, sonra kelime, sonra âyet, sonra sure ve hepsini birleştiren kitap gelir.

Kitaplar ise, esasta, cinsler gibi dört tanedir: Tevrat, İncil, Zebur, Furkan ve hepsini birleştiren Kur'ân.

İnsan, (: vücûb ve imkân hükümlerini) kendinde toplayıp, küllî vücûb hükümleri ile imkân hükümlerine sahip olduğu için, "Kitab" diye isimlendirilmiştir. Kitapların ve içerdikleri şeylerin farklılığı, bu kitapların indirildiği ümmetlerin farklılığının ve peygamber olarak gönderilen kişinin onlara getirdiği şeyin sırrına delâlet eder ve onu açıklar.

* * *

Bu meseleyi idrâk edersen, peygamberlerin "kelimeler" diye isimlendirilmesinin sebebini; ayrıca, rûhların ve varlıkların da "kelimeler" diye isimlendirilmesinin sebebini anlarsın.

Bu aslın, küllî ferleri vardır.

Bunlardan birisini, Fatiha Tefsiri'nde zikretmiştim; bir tanesini de, Miftah-ı gaybî'l-cem ve tafsiluhu isimli eserimde zikretmiştim; bir tanesini de en-Nefahat'ta zikrettim.

Bu ilmin esaslarından daha fazlasını öğrenmek isteyen kimse, bu asla zikredilmiş olan şeyi katmalıdır. Bu durumda pek çok değerli ilim ve şerefli ilimleri elde eder.

Allah, mürşid ve hâdidir.

II. Şit Fassı

Şit Fassındaki Mührün Açılması[5]

5] Fassın başlığı şu şekildedir: "Şîsiyye" Kelime'sindeki "Nefsiyye" Hikmetinin Açıklanması." İbnü'l-Arabî, kelimeyi "peltek se" ile okumaktadır. Bu fastaki hikmetin "nefsî" hikmet diye isimlendirilmesi, bir önceki fas ile uyumludur. Önceki fasta "Adem" ile varlığın bütün hakîkatlerini kendinde toplayan ilâhî sûret kast edilmişti. Hak, bilinmek istediğinde ayna mesabesindeki bu sûrette kendisi için, kendisinde tecellî etmiştir

İkinci fasta ise İbnü'l-Arabî, Hz. Adem'ın oğlu "Şit" ile Hakkın bir başka tecellîsine işâret etmektedir. Bu da, Hakkın varlıklara varlık bahşeden yaratıcı olarak tecellîsidir. Hakkın tabiâtı yaratmak olduğu için, bu ikinci tecellî, birinci tecellînin zorunlu bir tecellîsi olmaktadır. İkisi arasındaki ilişki, baba ile onun zorunlu ve tabîi bir neticesi olan oğul arasındaki ilişki gibidir.

Bununla birlikte İbnü'l-Arabî'nin sisteminde "yoktan yaratmak" anlamında bir yaratılışın bulunmadığı malumdur. Yaratmak, ilâhî ilimde sâbit olan hakikatlerin varlık tecellîsiyle harici alemde çıkartılması demektir. Bunun için İbnü'l-Arabî, yaratma yerine "üfleme" ya da "nefes" kelimesini tercih etmiş, "Şit hikmetini" de "nefesî hikmet" diye isimlendirmiştir. "Üfleme" ya da "nefes," bir şeyin bir başka şeyden çıkmasına ya da taşmasına işâret eder. Bu anlamda varlık tecellîsi, Nefes-i Rahman'dır. Böylece, "rahmet" kelimesi "varlık bahşetmek" anlamında kullanılmıştır. Nefes-i Rahman, ilâhî ilimde sâbit olan hakikatler üzerine yayılmakla, onlara varlık kazandırmış olmaktadır ve böylelikle, "sübût" halindeki şeyler, "mevcut" hale gelmiş olmaktadırlar.

Nefsî Hikmet ve Şît Peygamber ile İlişkisi

Fassın, hikmetin, kelimenin, harflerin, kelimelerin ve "Ademî kelime"nin ulûhiyet mertebesine tahsis edilmesinin sırrı zikredilmiş olduğu için, burada, her kelimenin Adem'den sonra zikredilen peygambere ve sıfâta tahsisindeki sırrın açıklanmasından başka, zorunlu olarak dikkat çekilmesi gereken bir şey kalmamıştır.

Bilinmelidir ki:

Nefsî (: peltek se ile) hikmet ve onun "Şisî (: peltek se ile)" kelimesine tahsis edilmesinin sırrının anlaşılması, daha önceden bahsettiğimiz bir mukaddimenin hatırlanmasına bağlıdır. Bununla beraber, burada tekrar o mukaddimeye dikkat çekmemiz gerekir.

Bu mukaddime şudur:

Hak, zâtının mutlaklığı/sirafet-i zât açısından her hangi bir şeyin mebde'i ve kaynağı/masdar olarak nitelenemez. Binaenaleyh, taakkul edilen mertebelerin ilki, bütün taayyünleri birleştiren/câmi' taayyünün mertebesidir; bu ilk taayyünün, ahadiyet-i cem/çokluğun birliği özelliği vardır ve bu, hakîki insana tahsis edilmiştir -ki, Adem o insanın sûretinden ibârettir.

Şu halde, bu ilk mertebeden sonra gelen mertebenin "feyiz vericilik/feyyazlık" ve "yaratmayı gerektirmek" ile nitelenen "masdarlık mertebesi" olması gerekmiştir. Böylece "nefsî hikmet" fassının, Şit kelimesine tahsis edilmesi şart olmuştur.

Çünkü, kökeni itibârıyla "Şit" lafzının anlamı, Allah'ın ikrâmı demektir ve "nefes" de bir nefesin yayılması ve feyiz vermesidir. Nefes, kendisini kabul eden ve kendisi ile zuhûr eden mâhiyetler üzerine yayılan varlıktan ibârettir. Bu feyiz, kaynağı ve kökeni açısından dikkate alındığında "bir" olur ve bu itibâr ile de, "zâtî ikrâm" olarak isimlendirilir: Çünkü o, zâtının iktiza etmesi sayesinde Haktan sadır olmuştur ve -kendisinden başka- onun başka bir sebebi yoktur.

Bu ikrâm, kâbiliyetlerde sûretinin taaddüt etmesi/çoğalması ve onlara göre çeşitlenmesi/tenevvu' açısından dikkate alınırsa, "esmâî

ikrâm/isimlere ait ikrâm" olarak isimlendirilir. Söz konusu esmâî ikrâm, başlıktaki sırrın mührünün çözülmesidir.

Esmâî ikrâm, zâtî ikrâm zımnında düşünülür, çünkü o, bizzat kâbiliyetlerde ve kâbiliyetlere göre çeşitlenme, çoğalma ve zuhûr kabul etmiştir. Bu nedenle, bu fasta, "hatmiyet/sonluk" sırrının zikredilmesi şart olmuştur, çünkü "varlık dâiresi", insânî makâmda sona erer ve son başlangıç ile birleşir.

Son/hatmî mertebelerin ihâta ve istiapları kemâl derecededir. Çünkü bu mertebelerin sonuncusunun istiabı, mânâ ve sûret, sıfât ve hüküm açısından tamdır.

Şeyhimiz (r.a) bu fassın sonundaki ifadesiyle bu meseleye ince bir işâret ile dikkat çekmiştir: "İnsani türde son doğacak kişi, Şit kademi üzerine olur ve o kız kardeşi ile birlikte doğar."

Böylelikle şeyhimiz, "devrî" hükmün, mânâ ve sıfât açısından olduğu gibi, sûret açısından da genelliğini haber vermiş, mâhiyetlerde ve kabulü sonlu/mütenahi istidâtlardaki hükmü ve ikrâm miktarının sona ermesini belirtmiştir. Bu durum, istidâtları tam olan kâbiliyetlerin aksinedir, çünkü onların kâbiliyetleri sonsuz olduğu için, ebedî/sermedî olarak bakidirler.

* * *

Melek ve bazı insanların bayılmamasının sebebi, zikretmiş olduğumuz zâtî feyzi sürekli olarak kabul eden istidâdın kemâlidir. Bu özelliğe sahip olan varlık, İsrafil'in "üfleme" makâmının üzerinde bulunur; çünkü üfleme, kendisinden yüksekte olana değil, bilakis, daha aşağı derecede olana tesîr eder.

Burada gerçekten garip ilimler vardır ki, pek çok akıl sahibi onlardan bahs etmiştir. Ehlullah'tan bu ilimlere muttali olanlar, azdır.

Çok kapalı oldukları için bu sırlara dikkat çektim ve dünya ve âhirette bahşettiği nimetlerinden dolayı Allah'a şükrettim.

"Hüküm O'na aittir ve O'na döndürüleceksiniz." (Kasas, 75)

III. Nuh Fassı[6]

6] “Nûhiyye” Kelime’sindeki “Subbûhî” Hikmetin Açıklanması: İbnü’l-Arabî, bu fasta tenzîh-teşbih kavramları çerçevesinde Tanrı hakkındaki bilgilerimizi tahlil etmektedir. Bunu da, insanın kuvvet ve melekelerini dikkate aldığımızda akıl ve vehim güçleri; bunların ideal temsilcilerini dikkate aldığımızda ise, en yetkin bir şekilde kendisinde temessül eden Nuh peygamber ile kavmidir.

İbnü’l-Arabî, insanın vehim gücünün Tanrı hakkında “teşbih” diye ifade edilen daima Tanrı’yı somutlaştıran ve eşyaya benzeten hükümler verdiğini belirtir. Buna karşılık, insanın akıl gücü, Tanrı’yı tenzîh ve eşyadan farklı kılan hükümler verir. Bu ikisi arasındaki çatışma, İbnü’l-Arabî’ye göre, en iyi bir şekilde Nuh peygamber ile kavmi arasındaki tartışmada ortaya çıkmaktadır.

Konevî, bu Fassı ele alırken geniş açıklamalarda bulunmamakla birlikte, diğer eserlerinde bu konudaki görüşlerini İbnü’l-Arabî ile paralel bir şekilde ortaya koymaktadır

Nuh Fassındaki Mührün Açılması

Tenzîh ve Teşbih

Bilinmelidir ki:

Hakkın önceliğinin ve mebde’ oluşunun kendisiyle sâbit olduğu ilâhî mertebelerin ilki, daha önce açıklandığı üzere, ahadiyet-i cem/çokluğun birliği mertebesi olmuştur. Bu nedenle, feyyazlık ve mastarlık sıfâtı, açıklandığı tarzda tam olmuştur.

Bu zâtî-ilâhî feyzi ilk kabul edenler de, rûhlar alemi olmuştur. Rûhlar alemi, imkân çokluğundan/kesret, terkipten ve vâsıtalardan kazanılmış eksikliklerden en uzak olan varlıklardır. Onların Hakkın birliğine/vahdaniyet nispetleri, diğerlerine göre daha tamamdır ve böylelikle de Hakkın mertebesi ile ilişkileri –sadece- bu açıdandır. Bunun için onlar, ilâhî kemâllerden sadece vahdaniyet mertebesi ile irtibatları nispetinden ve varlık/vücûdî feyzini kabul etmelerinden kazanmış/istifad oldukları şeyi idrâk ederler; bu varlık feyzi, imkân ve vâsıta hükümlerinin çoğundan halidir.

Binaenaleyh rûhların ilmi, çokluk ve terkipten münezzehliği ve mücerretliği halinde Hakkı bilmek ile sınırlı olmuştur. Böylelikle rûhlar, tenzîh sıfâtı ile zuhûr etmiş ve onun ile boyanmışlardır.

* * *

Nuh (a.s) peygamberlerin ilkidir ve risâlet hükümlerinin birincisi de, peygamberin ümmetinden Hakkı birlemelerini/tevhit, O'nu ortaktan, benzerden ve şerikten tenzîh etmelerini istemesidir. Bundan dolayı, Nuh (a.s)'a hâkim olan hal, tenzîh sıfâtı olmuştur. Çünkü Nuh, risâletin zuhûrunun başlangıcı, onun hükmünü ilk kabul eden kişi ve işâret edilen tevhide insanları ilk çağıran kimsedir.

Rûhlar aleminin önceliği ve ilâhî-vahdanî ilk feyzi kabul eden sıfâtları, Nuh'ta zuhûr etmiştir; ruhlar, bu feyiz ve sıfâtı ile zuhûr etmişlerdir.

Bunun için Nuh, kavminin putlara ve başka şeylere taptıklarını gördüğünde, onlara karşı öfke ve hırs hali kendisine hâkim olmuştur. Meleklerin Adem'e karşı yaptıkları gibi, Nuh da kavmini eksiklik ve haksızlık ile niteledikten sonra, onlara bela getirmiştir. Melekler de, Adem'i kınamışlar ve eksiklik ile nitelemişlerdir. Buna karşı Hak, maksatlarının iyiliğini gözetmekle beraber, azarlayarak onları Adem'i kınamaktan men etmiştir. Çünkü melekleri öyle düşünmeye sevk eden şey, ilâhî mertebe hakkındaki gayretleri ve yarattıklarından hiçbir kimsenin ona isyan koşmaması konusundaki hırsları olmuştur.

Bu ifade ettiğimiz hususu anlarsan, "subbûhî" hikmetin sırrını ve bu hikmetin niçin Nuh (a.s)'a tahsis edildiğini de öğrenirsin!

IV. İdris Fassı[7]

İdris Fassındaki Mührün Açılması

Tesbih ve Takdis

Bilinmelidir ki:

Bundan önce "subbûhî" sıfât ile Nuh (a.s) arasındaki münâsebeti açıklamıştık. Burada ise, Şeyh (r.a) aralarındaki ortaklıktan dolayı İdris'i, Nuh'tan sonra zikretmiştir. Şöyle ki:

Mânâ ve mertebede subbûhî sıfâtı takip eden şey, kuddûsî sıfâttır. Çünkü Subbûh, eksikliğin kendisine ulaşmasından münezzeh ve uzak olan demektir; Kuddûs ise, kudsiyetine zarar verecek şekilde kendisine kötülüğün ulaşması imkânını vehmettirecek her şeyden mukaddes ve temiz olan demektir.

Bu mânâya Kur'ân-ı Kerîm'den çeşitli âyetler ile dikkat çekilmiştir: Buna örnek olarak, şu ayeti zikredebiliriz: "Allah, zalimlerin söylediklerinden münezzehtir." Hz. Peygamber'in hâdis ve dualarında da, buna işâret edilmiştir.

Bu hâdisler arasında şunu zikredebiliriz: Peygamber Efendimiz (s.a.v) Cebrail'e Rabbın namaz kılar mı? diye sormuştur. Cebrail de, "evet" demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz "onun namazı nedir?" diye sorar. Bunun üzerine Cebrail, şu cevabı vermiştir: "Subbûh, kuddûs, vesiat rahmetî gazabî/rahmetim gazabımı geçmiştir."

Böylece Cebrail, Kuddûs'ü Subbûh'a bitiştirmiştir.

Hakkı niteleyen kişi, bu takdisteki eksiklik yönünü bilmese bile, Kuddûs'te bu ilâhî mertebeye bir eksikliğin ulaşmasını vehmettiren bir anlam vardır; bu eksikliği, bu vasıf ile nitelenen Hakkın bu gibi eksikliklerin kendisine ulaşmasından yüceliğini bilen kimse bilebilir.

Mekân ve Mekânet Yüksekliği

Bu sıfâtın İdris (a.s)'a tahsisinin sebebi, kendisi için gerçekleşen kemâlin takdis yoluyla gerçekleşmiş olmasıdır; bu da, tâbiî sıkıntılardan ve unsurî mizâcından kendisine arız olan eksikliklerden ve kirlerden soyutlanması ve rahatlamasıdır.

Bunun yanı sıra İdris (a.s.)'ın yüksek bir mertebeye çıkartıldığı buyrulmuştur. Şeyh (r.a)'ın de belirttiği gibi, yükseklik/uluvv iki kısımdır: Mekân ve mekânet yüksekliği. Hak, her şey ile beraber olduğunu haber vermiştir. Eşyanın iki yüksekliği olduğu için, eşya ile arasında müştereklik olmaması için Hakkın bu iki yükseklikten tenzîh edilmesi gerekmiştir.

Buna göre Hakkın "mekân" yüksekliğinden tenzîhi, Onun mekânı olmayışıdır ki, bu açıktır; "mekânet" yüksekliğinden tenzîhi ise şöyledir: Eğer Hak bir mekânette olsa idi, onun ile sınırlanmış olur ve Hakkın yüceliği de, o şey ile ve o şey açısından sâbit olurdu.

Bu mevhum ortaklıktan dolayı Allah, “En yüce olan Rabbının ismini tesbih et” buyurmuştur. (A’la, 1)

Şöyle ki: Herhangi bir kimse için bir yücelik vehmedilip, bu, kişinin kendi inancına göre Hakka izafe edildiğinde, Hak o şeyden münezzehtir.

* * *

Bundaki sır şudur:

Hak, taayyün eden şeylerde taayyün etmiş/müteayyin değildir. Buna göre, hissî işâret Hak’tan nefy edildiği gibi, aklî işâret de kendisinden nefyedilir. Hak, beraberlikten veya mekânet yüksekliğinden anlaşılan şeyden kaynaklanan (: yaratıkları ile arasında) ortaklık vehmini verecek her şeyden münezzehtir. Hak yüceliğini sınırlayan özel bir mekân ile mukayyet olmadığı gibi, insanların iki yücelikten anladıkları şeyden de mukaddes ve münezzehtir.

Hakkın yüksekliği, her vasfı içeren kemâle sahip olması, ihâtası açısından zâtının iktiza ettiği şeylerden münezzeh olmayışı ve kendisine izafe edilen her vasfın kemâl ile isimlenmiş olmasıdır.

Bu ifade ettiğimiz meseleyi anlarsan, takdisin sırrını; Hakka izafesi layık olan gerçek yüceliğin sırrını idrâk edersin. Ayrıca, insanların genelinin anladığı şekliyle başkasına izafe edilen her iki çeşit yükseklikten (: mekân ve mekânet yüksekliği) Hakkın münezzeh oluşunu da anlarsın.

[7] “İdrîsî” Kelime’deki “Kuddûsî” Hikmetin Açıklanması: Bu fas, bir anlamda önceki fassın devamı ve tamamlayıcısı gibidir. Buna göre, Nuh Fassında İbnü’l-Arabî, aklın Tanrı hakkındaki hükümlerini tahlil etmişti; burada ise, mücerret nefsin Tanrı karşısındaki durumunu açıklamaktadır

V. İbrahim Fassı[8]

8] “İbrahimî” Kelime’deki “Müheyyeme” Hikmeti: İbnü’l-Arabî, Fassın başında şöyle demektedir: “İbrahim’in “Halîl” diye isimlendirilmesinin sebebi, zât-ı ilâhiyyenin muttasıf olduğu bütün sıfâtlara Halil’in zâtının dahil olmasıdır.” “Müheyyeme”, “heyam” veya “heyman”dan türetilmiştir; anlamı, sevgide aşırılık demektir. “Müheyyeme” hikmeti İbrahim’e nispet

edilmiştir, çünkü Allah, "Allah, İbrahim'i dost edinmiştir," âyet-i kerîmesinde onu dost edindiğini belirtmiştir. Halil, sevgisinde aşırı, sevdiğine karşı ihlaslı olan demektir.

İbrahim Fassındaki Mührün Açılması

İki Dostluk ve Hz. İbrahim'in Sübûtî Sıfatlar ile İlişkisi

Bu konuda şuna dikkat çekeceğiz:

"Müheyyeme" hikmetinin İbrahim kelimesine bitişmesinin sebebi, şudur: "Teheyyüm" özelliği, kendisini belirleyecek/taayyün özel bir cihete yerleşmemeyi ve sahibinin kendisini sınırlayan belirli bir sıfât ile farklılaşmamasını gerektirir. Bu, daha sonra sırrına dikkat çekeceğim diğer dostluğun/hullet aksine, perdelerin kalkmayışından meydana gelen ilk dostluk makâmıdır.

Hz. İbrahim'e mahsus olan dostluğa gelince: Bu dostluğun, ilâhî-sübûtî sıfâtlar ile zuhûr önceliği vardır.

Şöyle ki: Hz. İbrahim, kendi hakîkati ile, Zât'ı sıfâtlarla örtmüştür/giydirmiştir. Bu münasebetten dolayı, sahih bir rivâyette şu ifâde edilmiştir: "Kıyâmet günü insanlardan ilk giyinecek olan, İbrahim (a.s)'dır. Çünkü bu, uygun bir mükafattır." Buna göre, ilk berzâhın zâhiri, Hz. İbrahim'e aittir. İbrahim, kendisiyle küllî vücûb hükümlerinin imkân mertebesinde kemâle erdiği ilk kişidir. Böylelikle o, bu küllî hükmün eserinin varlıkta kendisi ile zuhûr ettiği kâbiliyet ile bu hükümlerin hepsine mukâbil olmuştur.

Söz konusu bu küllî hükümler, İbrahim'in tamamladığı kelimelerdir. İbrahim, bunları tamamladıktan sonra, insanlara imâm olmuştur.[9]

[9] "İbrahim rabbinden kelimeler telakki etti ve onları tamamladı" ayetine işaret edilmektedir

Diğer dostluk ise, Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'e mahsustur; bunun ile birlikte hiçbir perde yoktur. Çünkü ilk dostluğun gereği, "sıfâtlar" ve "zâtî kabiliyetler" diye ifâde edilen Hakkın belirli taayyünlerine mukabele etmektir; bu kabiliyetler ile farklılık meydana gelir ki, bunlar, kâbilin zâtının levâzımından ibârettirler.

Hz. Peygamber'in dostluğu ise, bundan farklıdır. Çünkü Hz. Peygamber'in dostluğundaki mukabele, Hakkın zâhirlik sıfâtları ile bâtınî sıfâtları

arasında gerçekleşir; bununla beraber, zuhûr ve bâtınlık ile nitelenmiş "hüviyet"ten ibâret olan hakîkat/ayn birdir.

Bunun için Hz. Peygamber, yaratıklar arasında İbrahim (a.s)'a en çok benzeyen ve onun dinini/millet ihya eden kimse olmuştur. Çünkü hüviyet ile tahakkuk etmekle, iki taraf ihya olur ve taayyün eder; bu iki taraf, zâhir ve bâtın tarafıdır. Çünkü zuhûr, ancak kendisinden önceki bir bâtınlıktan olabilir. Buna göre, el-Bâtın ismi, hüviyet taayyünlerinin ilkidir. Bundan dolayı, her ikisinin de, hüviyete istinadı sâbit olmuş ve tahakkukları ona bağlı olmuştur.

* * *

Hz. Halîl İbrahim ve Peygamber Efendimiz, bunu, remiz ve işâret diliyle bildirmiştir: Nebevî bir haberde şöyle buyrulmuştur: "İnsanlar kıyâmet günü kendilerine şefaat etmesi için Halîl'e müracaat ederler ve şöyle derler:

-'Sen Allah'ın dostusun, bize şefaat eyle!"

İbrahim onlara şöyle cevap verir:

-"Ben, ötenin ötesindeki dostum.'"

Hz. Peygamber, başka bir hâdisinde şöyle haber vermiştir: "Halk, kıyâmet gününde İbrahim (a.s)'a müracaat ederler."

Hz. Peygamber'in, Hakkın bahşetmiş olduğu makâmlardan kendisi için belirlediği son makâm, "dostluk" makâmıdır. Bu da, ölümünden beş gün önce bir hutbesinde, Allah'a hamd ettikten sonra söylediği şu hadisinde ifade edilmiştir: "Ey İnsanlar! Aranızda, kardeşlerim ve dostlarım vardır. Ben sizden birinizi dost olarak seçmekten Allah'a sığınırım. Eğer bir dost edinse idim, Ebubekir'i dost edinirdim. Kuşkusuz Allah, İbrahim'i dost edindiği gibi, beni de dost edinmiştir. Bana yerin ve göğün anahtarları verilmiştir."

Bu ifâde, Hz. Peygamber'in en kâmil hal ve makâmlarını ve berzâh hakîkati ile tam olarak zuhûrunun sırrını belirtmektedir. Çünkü zikredilen berzâhlığın bir cem'iyyeti/iki tarafı da içermesi olsa da, cem'iyyet, bazen cem'iyyetinde zuhûr tarafı ve zuhûrunun sırrı hâkim olan kimsede, bazen de bâtın tarafı hâkim olan kimse için gerçekleşebilir. Bazen ise, cem'iyyet, hiçbir tarafı birbirine hâkim olmayan kimse için gerçekleşebilir.

* * *

Daha önce “Adem” fassında kısmen işâret etmiş olsam bile, bu, meselenin tamamı ve özüdür. Binaenaleyh, zikretmiş olduğum şeye dikkat edip, defalarca düşünürsen, pek çok önemli şeyi öğrenirsin.

Bu öğreneceğin şeylerden birisi şudur:

Şeyhimiz (r.a.) her peygambere ait sıfâtın o peygamberle münâsebetini zikrederken, bütün sıfâtları birleştiren mertebe ile başlamıştır; bu mertebe, ulûhiyet mertebesidir. O, bu ulûhiyet mertebesini, cem’iyyet ve ihâtada ilk kemâl sahibi olan Hz. Adem’e tahsis etmiştir; bunu, sudurun kaynağı olmada/mastariyyet önceliği olan zâtî ve esmâî ikrâmlar takip etmiştir. Şeyhimiz, bu mertebede, isimlerde taakkul edilen kesret/çokluk vehmini ortadan kaldıran tenzîh sıfâtlarını zikretmiştir; bu çokluk, Hakkın zâtı ile onları birleştirmesi cihetinden taakkul edilir. Bunlar, ikrâmların kendisiyle nitelenmiş oldukları mevhum kesreti de ortadan kaldırırlar.

Böylelikle şu öğrenilir ki: Hak açısından emir, kendisinde çokluk olmayan bir tek şeydir. İsimlerde ve ikrâmlarda taakkul edilen çokluk/kesret, kâbiliyetlerden ortaya çıkmıştır.

Şeyhimiz daha sonra “subbûhî” hikmeti, zikretmiş, sonra da, açıklandığı üzere, “kuddûsî” hikmeti zikretmiştir.

Binaenaleyh, selbî tenzîh sıfâtlarını zikrettikten sonra, sübûtî sıfât hükümlerini, bunların mertebelerini ve ilk insânî mazhârlarını zikretmek şart olmuştur; böylelikle, Zât’ı bilmek tamamlanır: Çünkü, tenzîhler, hiçbir zaman tam bir bilgi ifâde etmezler.

Bunun neticesinde ise, Hz. Halîl İbrahim (a.s) ilâhî-sübûtî sıfatların hükümlerinin kendisi ile zuhûr ettiği ilk “ayna” ve bunlar ile “ahlaklanan/tahalluk” ilk kimsedir; Hz. Peygamberimiz ise, bunlar ile “tahakkuk” etmiştir.

Tahalluk ve Tahakkuk

Bu noktada, tahalluk ve tahakkuk arasındaki fark şudur: Tahalluk, bu sıfatların hükümlerinin tecellîsine mazhâr olmak için çaba ve gayret göstermekle gerçekleşir; bunun neticesinde ise, bu sıfatların hükümleriyle tahalluk eden kimse, bunların hükümlerinin mahalli ve eserlerinin oklarının hedefidir. Bunlar ile tahakkuk etmek ise, ancak zâtî bir

“münâsebet” sayesinde gerçekleşir; söz konusu bu münâsebet, bu sıfâtlar ile tahakkuk eden kimsenin, Zât’ın aynası olmasını gerektirir.

Bütün sıfâtları birleştiren/câmi’ mertebe, bütün isim ve sıfâtları tahakkuk eden kimsede resmeder; bu resmetme, ondaki, yani tahakkuk sahibindeki ilâhî resmedilmeye/irtisam “benzer” olarak değil, zâtî bir resmedilmedir. Böylece sıfât ve isimlerin eserleri, bu sıfât ve isimlerle tahalluk edenlerde ve diğer tecellîgâhlarda zuhûr eder ve icra olunur; söz konusu tecellîgâhlar, bu isim ve sıfatların eserlerinin mahalli olan insanlar ve diğer varlıklardır.

Bunu öğrenirsen, Allah’ın izni ile doğruya erersin

VI. İshak Fassı[10]

10] “İshakî” Kelime’deki “Hakkıyye” Hikmetinin Açıklanması: Bu fas, büyük ölçüde rüyalar ve onların İbnü’l-Arabî’nin ortaya koymuş olduğu sistemdeki yeriyle ilgilidir. Konevî de, özellikle hayal alemi ve bunun peygamber ile ilişkisi üzerinde durmaktadır

İshak Fassındaki Mührün Açılması

Selbî ve Sübûtî Sıfatlar

Bilinmelidir ki:

Şeyhimiz (r.a), bu kitapta zikredilen peygamberlerin durumunda vücûdî tertibi[11]

[11] Peygamberlerin kronolojik sırası kast edilmektedir.

dikkate almamıştır; bununla beraber, gerçekte bunların çoğu, işâret olunan tertibe uygundur. Buna mukâbil, peygamber ile ona bitişen sıfât arasındaki münâsebete dikkat çekmeyi benimsemiş, bu peygamberin zevkinin kökenine ve bu zevkin Haktan olan dayanağına işâret etmiştir.

Bununla birlikte Allah, kitabın başından buraya kadar zikredilen peygamberlerde, vücûdî-tertip münâsebetinin bulunduğunu öğrenmemizi bahşetmiştir; nitekim, bütün bunlara işâret edilmiştir.

* * *

Bu İshak Fassına gelince: İshak Fassının kaynağı, söz konusu peygamberin kendisi ile cesetlendiği mânâya uygun ve mutabık olan sahih-hayal alemidir.

İshak (a.s)'ın halinin başlangıcını, mukayyet-misâl alemine dayandırmaktaki sır şudur: Selbî sıfâtların hükümlerinin en özeli, Hakkın birliğinden kesretin/çokluk selb edilmesi olduğu için, selbî ve tenzîhî sıfâtları açısından Haktan sadır olan varlıklar, birliğe en yakın ve zuhûr mertebesinden en uzak olan varlıklar olmuştur; bu varlıklar, rûhlardır.

Bu sıfatlardaki durum, sübûtî sıfâtların aksinedir. Çünkü sübûtî sıfâtlar açısından Haktan sadır olan varlıklar, zuhûra daha yakındır ve bunların zuhûr ile tahakkuk etmeleri daha tamamdır.

Sübûtî sıfât hükümleri ile ilk zuhûr eden ve onları ilk taşıyan kimsenin Hz. Halîl (a.s) olduğunu açıklamıştık. Böylece, neticeden ibâret olan çocuğunun halinde de, hayal aleminin hüküm ve özelliklerinin ortaya çıkması şart olmuştur: Çünkü mutlak misâl alemi, rûhlar alemi ve cisimler alemi arasında bulunan bir mertebedir.

En-Nefahat ve Fatiha tefsiri'nde, "cela" ve "isticla"nın kemâlini taleb için varlık tecellîsinin/tecellî-i vücûdî ilâhî-hüviyet gaybından başlayan seferinin sırrını belirtmiş ve bu seferin ilk mertebesinin mânâlar alemi olduğunu açıklamıştım.

Bu alemi, rûhlar alemi takip eder. Varlığın ondaki zuhûru, mânâlar alemindekinden daha tamamdır. Bu alemi, misâl alemi takip eder. Misâl alemi, üçüncü mertebedir. Varlığın ondaki zuhûru, rûhlar alemindekinden daha tamamdır. Onu da, his alemi takip eder. His alemi, dördüncü mertebedir. Onda varlığın zuhûru, tamamlanır.

Bunun için mahsus sûretlerin ilki olan ve onları ihâta eden Arş, Rahman'ın "istiva" makâmı olmuştur. Çünkü Arş'ta varlık tecellîsinin zuhûru tamama ermiş ve istikrara kavuşmuştur. Rahmet, varlığın ta kendisidir/nefsü'l-vücûd ve Rahman da, "varlık/vücûd" oluşu açısından Haktır.

İşte bu nedenle "istiva", kesinlikle er-Rahman'dan başka bir isme izafe olunmamıştır.

Hayal Alemi

Sonra şöyle deriz:

Hayal aleminin iki mertebesi ve ismi vardır: İnsana ait mukayyet mertebe ve her hayal sahibine ait olan mertebe. Bu mertebe, sınırlılığı itibârı ile "hayal" diye isimlendirilmiştir.

Mânâ ve rûhların, misâl alemine yansıması, bazen mutabık olur bazen ise olmaz. Bu durum, dimağın şeklinin uygunluğu ve bozukluğu, mizâcın itidâli ve itidâlden uzak olması/inhiraf, musavvire gücünün kuvvet ve zayıflığına bağlıdır.

Bu alem, mutlaklık mertebesinde "misâl alemi" olarak isimlendirilir. Bu alemde cesetlenen her şey, kuşkusuz mutabıktır. Binaenaleyh, mukayyet hayal aleminde mutabakat sahih olunca, misâl alemine benzerliğinden dolayı, onda tecessüt eden şeyin sıhhat ve mutabakatının doğruluğu/hakkiyyet da bir haktır.

Bunun için Şeyh (r.a) bu fassa "hakkî" hikmet ismini vermiştir, bunu bilmelisin.

"Hakkiyyet/doğruluk" ve mutabakatın başka bir gizli sırrı daha vardır ki, bu sırrı bilmeyen kimse, mukayyet hayalin sırrını ve hakîkatini, rüyanın sırrını, mutlak misâl aleminin sırrını ve onda tecessüt eden her şeyin uygunluk ve sıhhatinin sebebini bilemez.

* * *

Bilinmelidir ki:

Misâl aleminin ez-Zâhir isminin mazhârı olan alemin sûretine nispeti, insan zihninin ve hayalinin kendi sûretine nispeti gibidir. Alemin sûretinin rûhu, bir açıdan, el-Bâtın isminin mazhârıdır. Sûreti olmayan makûl şeyleri cesetlendiren şey, el-Bâtın ve el-Müdebbir ismidir; ayrıca, buradaki ilim ve kuvvette hiç bir eksiklik söz konusu değildir.

İnsanın musavvire gücü, bu alemdeki kuvvetin nüshasıdır. Çünkü Hak, kuvvet ve metanet sahibidir. Buradaki her şey, ancak bilindiği şekli ile cesetlenir. Bu ilme, asla cehalet bulaşamaz. Böylece mutabakat ve

sıhhat, şart olmuştur. Ulvî nefislere ve akıllara nispetle de durum, böyledir.

İnsanda ise, durum böyle değildir. Çünkü onun müsavvire kuvveti, rûhunun ve daha önce öğrenmiş olduğu şeylerin nûraniliğine tâbidir. Böylelikle, insan, zâtı ile bu bilgiyi musavvire kuvvetine imla ettirir. Musavvire gücü de, dimağın durumunun cömertliğine/cevdet, mizâcının düzgünlüğüne, bozukluğuna, mekân ve zamanın özelliğine göre o şeyin benzerini meydana getirir. Bu durum, öncelikle el-Bâtın, ikinci olarak da akıllar ve nefisler gibi, misâl aleminde tecessüt eden şeylerden farklıdır.

Şu var ki, şunu bilmek gerekir: İnsanın mukayyet hayallerinin misâl alemine nispeti, derelerin büyük ırmağa nispeti gibidir. Dereler, büyük ırmaktan çıkmış ve bir tarafları ile de ona bitişiktirler. Başka bir ifadeyle, her hayalin ucu, misâl alemini takip eden cihetinden, misâl alemine bitişiktir.

Rüyanın Doğruluk Şartları

İnsanın hayal ve rüyasının sıhhatinin çeşitli şartları vardır, bunların bir kısmı mizâçla ilgilidir, bir kısmı ise mizâcın dışında başka şeylerle ilgilidir.

Mizâca ait şartlar, dimağın durumunun sıhhati ve zikretmiş olduğumuz diğer şeylerdir. Mizâcın dışında olan ise, hayali ile misâl alemi arasındaki ittisal hükmünün devamlılığıdır. Bu hüküm, ilim ve bir cihetiyle misâl alemiyle birleşmesini gerektiren gerçek münâsebet ile meydana gelir.

Burada çok az kimsenin müşâhede ettiği yüce bir keşif vardır: Onu gördüm ve işâret edilen ittisal kapısından mukayyet hayalden misâl alemine, bu keşfin bazı mazhârlarına dahil oldum. Onun sonuna ulaştım ve oradan rûhlar alemine çıktım. Daha sonra ışıkların kaynağı olan aleme çıktım.

Verdiği nimetlerden dolayı Allah'a hamd olsun.

Rüya Sahiplerinin Kısımları

Bilinmelidir ki:

İnsanlar, çeşitli mertebelerde bulunmaktadırlar. Bu mertebeler, üç kısım ile sınırlanır: Birisi kalpleri mühürlenen düşük kısımdır. Bu gurupta olan insanların kalblerine, çabuk yok olan, geç gelen arızî haller gibi şeylerin dışında, önceden nefsinde nakşolunmuş ya da yenilenmiş hiçbir şey

ulaşmaz. İkinci kısmın kalpleri, bazen temizlenir, meşguliyetlerden kurtulur; bu kısmın hayali, bazen mutlak misâl alemi ile ilişkili olur. Bu durumda, bu insanların nefislerinin bu esnada idrâk ettiği her şey, kalplerine ışık olarak yansır; kalpten de, dimağa yansır ve orada akseder. Bu durumda kişi, gördüğü şeyde iç konuşması/hadisü'n-nefs izi görürse, musavvire kuvvetinin bu rüyada mizâç ve zikrettiğimiz diğer şeylerden olan katkısı vardır.

Rüya, iç konuşmasından kurtulmuş, dimağın durumu sahih, mizâç da mutedil ise, bu rüya Allah'tandır. Genellikle bu gibi bir rüya, tâbir edilmez. Çünkü yansıma, aslın sûreti ile zâhirin yansımasıdır.

Peygamberlerin çoğunluğunun rüyası böyledir.

Bu, Hz. Halîl İbrahim'in (a.s) rüyasını yorumlamayışı ve zâhirini benimsemesinin sebebidir.

Kalbi Hakkın yerleştiği yer haline gelen kimsenin kalbine genellikle başka bir şey yansımaz; bilakis, bu özellikteki bir kimsenin rüyasının kaynağı/memba ve ilk yansıma kalbinden dimağınadır. Halîl (a.s) birinci hale alıştığı, Hak ise, onu kalbi Hakkı kuşatan kimsenin makâmına ulaştırmak istediği için, ilâhî kalbinden dimağına çıkan şey, bir tek yansıma olmuştur.

Bu durumda ise, kalpten dimağa yansıyan şey, esas sûreti ile zuhûr etmez. Bu da, işin hakîkatini ve ulvî alemde, akılların ve nefislerin zâtlarında rûhanî olarak taayyün edişine göre; veya ahadiyet-i cem/çokluk birliği sıfâtı ile çokluğu birleştiren/mütevahhidü'l-kesret kalpten çıktığı tarza göre, bu tasvir ile kastolunan şeyi ifâde eden bir te'vile ihtiyaç duymuştur.

* * *

Bunu bil ve bunun hakkında düşün, çünkü bu bölüm gizli ilimleri içermektedir. Bunlar ile, nefislerin mertebeleri, farklılıkları, dereceleri, hasta ve sahih idrâklerin kısımları öğrenilir. Ayrıca, mukayyet hayal ve misâl-i mutlak arasındaki fark, bunların birbiriyle ve Hak ile ilişkileri bilinir.

Çünkü her mukayyet hayal, el-Bâtın isminin bir hükmüdür, bu hüküm, mutlak misâl aleminde ilim ve benzerlik kuvvetlerinin sıhhatinden dolayı sahih olarak cesetlenir. Bu hüküm, her mukayyet hayalde tecessüd eder; bu alemdeki tecessüdü, musavvire kuvvetine, mahalle, idrâk edenin

hallerine, ona hâkim olan zaman ve idrâk sıfâtlarına bağlıdır. Bunlardan öğrenilir ki, te'vili olmayan rüya onun gerektirdiğidir; te'vile ihtiyaç duyan rüya, hem düşük kimselere hem de kâmil insanlara aittir; te'vili olmayan ise, sadece orta kimselerin halidir.

Bunların dışında, bu bölümde dikkat çektiğim ve özetlediğim pek çok şey, bunlardan öğrenilir.

VII. İsmail Fassı[12]

[12] "İsmailî" Kelime'deki "Aliyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fas, Hak ve halk ya da bir ve çok arasındaki ilişkinin bazı yönlerini açıklamaktadır. Bu konuya, müellif önceki fassın sonlarında işâret etmişti, fakat, burada "rabler" ismini verdiği ilâhî isimler ve bu isimlerin haricî alem mazhârlarından mukabili olan ve "kullar" diye isimlendirdiği şeye ilave olarak, meseleyi daha fazla açıklamaktadır

İsmail Fassındaki Mührün Açılması

Zâtî Birlik ve Esmâî Çokluk

Bu fas, iki sıfâta taalluk eder ve dayanır: Bunlar, yükseklik ve rıza sıfâtıdır.

Bu fassın ilâhî mertebeden kaynağı ise, iki nispettir: Zâtî birlik ve esmaî çokluk/cem'iyet.

İsmail (a.s)'ın "uluvv"e tahsis edilmesinin sırrı, İsmail'in, bir açıdan Halîl (a.s)'ın diğer oğulları ile olan ilişkisidir. Çünkü İshak (a.s) adeta, peygamberlerin mazhârı olduğu isimlerin sırlarının kabı olduğu gibi, İsmail de, Hakkın zâtına nispeti daha tamam olan "Muhammedî kemâl" sırrının kabı gibidir.

Kur'ân-ı Kerîm'den buna dair işâret, Allah Teâla'nın Ankebut suresinde Halîl (a.s)'ın kıssasıyla ilgili ifâdesidir. "Biz ona İshak'ı ve Ya'kub'u verdik. Zürriyetine nübüvvet ve kitabı verdik." (Ankebut, 27)

Her peygamber, bir ismin mazhârıdır. Burada kitap, bütün şerîatları birleştiren Emirdir. İsmail, peygamberimiz ile beraber, isimlerin özelliklerini bütün şerîatların hükümlerini birleştiren bir şerîat ile

derlemekte yegane olmuştur. Bu da, İbnü'l-Arabî'nin fassın başındaki şu ifadesinin sebebidir: "Bil ki, 'Allah' müsemması, zât ile yegane, isimler ile küldür."

Şeyhimiz, böylelikle, bu ismin birliğinin bi'l-kuvve bütün isimlerin toplamı olduğunu belirtmiştir.

İbnü'l-Arabî, Fusûs'un muhtasarında da, burada aynen zikredeceğim şeyleri söylemiştir. Bu ifâdeleri, onun bu fassı temellendirmesindeki aslî maksadının, zikretmiş olduğum şey olduğunu tespit eder. Eğer Allah zevkinin aslında ve kökeninde şeyhe ortaklığı nasip etmese idi, kelâmının içeriğinden maksadını anlamak mümkün olmazdı. Fakat ben de, şeyhin zevkin kaynağına ve aslına muttali olduğumda, kelâmının içeriğinden maksadını anlayabildim, bunun için de, bu kelimeleri zikretmeyi tercih ettim.

Ardından da, bu fassın sırlarını tamamlayan ilaveleri ve bu fassın muhtasarında zikrettiği ifâdelerini zikredeceğiz. Bunlara, başka bir şey katmadık.

İbnü'l-Arabî şöyle demiştir: "Var olmayan, sonradan olan alemin varlığı, yaratıcısından pek çok nispet talep etmiştir. Bunlara, istersen 'isim' de diyebilirsin. Bunun olması gerekir. Bunların hepsi ile, alemin varlığı gerçekleşmiştir. Alem, zâtın birliğinden var olmuştur. Kesretin birliği, isimler açısından ona mensuptur. Çünkü alemin hakîkatleri, bunu ondan talep etmiştir. Alem mümkün olmamış olsa idi, varlığı kabul etmezdi. Alem iki emirden var olmuştur: Birisi, zikretmiş olduğumuz nispetlerin kesretinin kendisine mensup olduğu ilâhî iktidar, diğeri ise, kabuldür. Çünkü muhal/imkansız, tekvini kabul etmez. Bunun için Allah Teâla 'o da, olur' buyurdu ve tekvini, kabulü açısından aleme nispet etti."

Bu, şeyhin kelâmının metnidir.

* * *

Hz. Halîl İbrahim (a.s), kendileri ile yaratılışın sûretinin kemâle erdiği sübûtî sıfâtları taşıdığı için, onun iktidar sıfâtı açısından zâta özel bir nispeti olmuştur. İsmail (a.s) ise, iktidarın gerçekleşmesinin mahalli olmasından dolayı alemin edilgenliğinin/infial bir örneği olmuştur. Bunun için "O, Rabbının katında hoşnuttur" (Meryem, 55) buyrulmuştur. Çünkü İsmail'de, kudret hükümleri zuhûr etmiştir.

Kâbiliyeti açısından alem, kendisine yansıyan ve onda yerleşen şeyler için bir ev gibidir. Nitekim Allah Teâla, alemin varlığı ve varlıklar ile ilgili şu âyeti ile buna işâret etmiştir: "Tur'a yemin olsun, yazılmış kitaba, rakk-i menşura ve ma'mûr olan beyte yemin olsun ki." (Tur, 1-4)

Binaenaleyh, Tur, sâbit hakîkati ve imkânı açısından alemin mertebesidir; yazılmış kitab, "rakk-ı menşur" diye ifade edilen varlık safhasında zuhûr eden mümkünlerdir.

Bunun için, mazhâr olanın benzer olmasıyla ilgili hikmet, Halîl (a.s)'ın Kabe'nin banisi, yardımcısının da İsmail (a.s) olmasını gerektirmiştir. İnsanlar için yapılmış ilk ev olan Kabe, iktidar sıfâtı açısından Yaratıcısından ilk yaratılışı kabul eden alemin hakîkatinin bir benzeridir; Akl-ı evvel, bu sıfâtın sûretidir.

Şeyhimiz (r.a.) Akl-ı evvel'in hakîkatinden ve onun nereden var olduğundan soru soranlara şöyle cevap vermiştir: "Akl-i evvel, başka bir sıfattan değil, sadece kudret sıfâtından yaratılmıştır. Bunun için, 'Kalem' diye isimlendirilmiştir. Çünkü Kalem, ele ilavedir, el ise, kudret sûretidir." Hz. Halîl, bu açıdan, yaratıcı varlık sebeplerinin ilki olan Akl-i evvel'in mazhârıdır; Akl-ı evvel, ayrıca, imkân mertebesi üzerinde tesis olan varlık evini ayakta tutmada/ikamet şarttır. İsmail ise, tafsilî-yaratılış yazgısının mahalli olması açısından "Levh"'ten ibâret olan nefsin mazhârıdır.

* * *

Halîl (a.s)'ın, Hakkın kitabında bize haber verdiği konuşmasındaki ifâdesi, Kur'ân'ın sırlarına, bâtınlarına, hadlerine ve mutlaklıklarına muttali olana göre zikrettiğimiz meseleye delâlet eder. Bu âyet, aAkl-ı evvel ve nefis lisanı ile olan şu ifâdedir: "İbrahim ve İsmail beytin kaidelerini yükselttiğinde"; bu, alemin varlığına işârettir. "Ey Rabbimiz, bizden kabul eyle. Sen işitensin ve alimsin. Rabbımız bizi müslüman eyle" yani senden bize gelecek olan tasarruflara ya da senin aleminde bizim ile gerçekleşecek şeylere boyun eğenler eyle. "Ve zürriyetimizden sana teslim olan bir ümmet kıl. Bize ibadetlerimizi göster, tövbemizi kabul eyle. Sen rahim ve tövbeleri kabul edensin. Rabbimiz, onlara" yani zürriyetine "kendilerinden bir peygamber gönder. Bu peygamber, onlara senin ayetlerini okur ve onlara kitabı, hikmeti öğretir ve onları tezkiye eder. Sen aziz ve hakimsin."(Bakara, 127-129)

Allah, başka bir âyette de İbrahim'in bu aklî ve nefsî ifâdesini haber vermiştir ve şöyle demiştir: "İbrahim bu evi emin kıl dediğinde:", yani bu

alemi emin kıl, yani yokluktan emin kıl demektir. "Ve beni ve oğullarımı putlara tapmaktan koru", yani tâbiî sûretlere. Burada oğullar ve zürriyet, birinci âyetteki cüz'i nefislerdir. "Onlar," yani tâbiî-mizâç sûretleri, "insanlardan pek çoğunu saptırmışlardır" (İbrahim, 35-36).

Çünkü, onların rûhanî kuvvetleri ve sıfâtları tâbiî kuvvetlerin kahrı altında silinip gitmişlerdir/müstehlek. İnsanlardan pek çoğunun hali böyledir. Bu durumda, onlarda rûhanî sıfâtlar ve insânî-hakîki özelliklerden hiçbir şey görülmez.

Nitekim Hak, onların hayvanlar gibi, hatta hayvanlardan da beter olduklarını haber vermiştir.

Bir başka yerde ise, bu insanlar taşa benzetilmiş ve mertebeleri cansızların mertebesinden daha düşük yapılmıştır. Hz. Peygamber (a.s)'dan rivâyet edilen bir hâdiste bu şekilde ifâde edilmiştir. Bu hâdis şudur:

Hz. Peygamber bir gün dışarı çıkmış, Hz. Ömer'in anne babası üzerine yemin ettiğini işitmiştir. Bunun üzerine şöyle der: "Babalarınız üzerine yemin etmeyiniz. Allah'a yemin olsun ki, yaratmanın meydana getirdiği şey, cahiliyede ölen babalarınızdan daha hayırlıdır."

Bu ifâde, bilinen yorum diliyle değil, bâtınî-işâret diliyle şu âyetin anlamıdır: "Onlar insanlardan pek çoğunu saptırmıştır." (İbrahim, 36) Sonra şöyle demiştir: "Bana tâbi olanı da," yani temizlenmede ve bedenini idare esnasında kemâli elde etmede bana tâbi olanı. Bu kimsenin tâbiatının saltanatı, Allah'ın tevfiki ile sonra da birinci âyette işâret olunan kendilerine gönderilen peygamberin tezkiyesi ile aklının hükümleri altında silinmiştir: "O bendendir." Çünkü benim, hâkim olacağım veya bana hâkim olacak bir tâbiatım olmasa bile, Hak bana ilgi gösterdi ve imkânımın hükümleri vücûbumun hükümleri altında ortadan kalkmıştır.

* * *

Haccın menasiki, mazhârlarıdır ve meleklere, nebilere ve velilere ait olan hissî sûretlerin ve misâli sûretlerden olan nefislerin mazhârlarıdır.

Tövbe ise, onunla başkalarına yardım ettiği feyzinden almak için, her nefeste Hakka muhtaç olarak dönmektir.

Ekini olmayan vadi, mutlak muhtaçlık özelliğine sahip olan kevn ve fesat/oluş ve bozuluş alemidir. Çünkü gerçek ekin mahalli, varlığı olmayan şeyin varlığa çıkmasını gerektirir. Halbuki, kevn ve fesat alemi, böyle değildir. Çünkü onun bir kısmı, bir kısmına muhtaç olmasının yanında, ulvî alemin yardımına da muhtaçtır. Allah Teâla'nın "rızkınız ve umduklarınız, göktedir" âyetinde buna işâret edilmiştir. (Zariyat, 22)

"Senin haram olan beytinde" ; bu, hakîki insanın kalbine işârettir. Bu kalb, Hakkı sığdırmış ve Hakkın zâtı ve bütün isimleri için bir istivâgâh haline gelmiştir. "Rabbımız namazı ikâme etmek için"; yani sana muhtaç olarak sürekli yönelmek ve senin de onların kıblesi olman için. "İnsanların kalblerini onlara yönelt". Bu, nebilere, velilere ve onlara denk olan kâmillere indirilmiş rûhlara işâret etmektedir. "Onları rızıklandır." Bu rızık ile, rûhanî tecellîleri ve ledünnî ilimleri kastetmektedir. "Belki şükrederler" (İbrahim, 37).

"Sen gizlediğimiz şeyi bilirsin"; yani gayr-i mec'ul/yaratılmamış istidâtlarımızın bizim için belirlenmemiş şeylerden neyi gerektirdiğini bilirsin. "Açıkladığımızı da bilirsin.", yani, bizim için meydana gelmiş ve bi'l-fiil zuhûr etmiş şeyi bilirsin. "Allah'a gökte ve yeryüzünde hiçbir şey gizli kalmaz." (İbrahim, 38) Bununla da, vücûb ve imkân hükümleri arasında zâhir olan tesîr ve teessür mertebelerini kastetmektedir. Şu anlamda ki: Allah, ulvî alemin sûretlerinin istidâtlarını ve ehlini bildiği gibi, süflî alemin istidâtlarını ve ehlini de bilir. Bunun için, müfred siga gelmiş ve "gökler ve yerler" denmemiştir.

Sonra şöyle demiştir: "Yaşlılığımda İsmail ve İshak'ı bana bağışlayan Allah'a hamd olsun." (İbrahim, 39) Bunlar, İkinci Akıl ve Nefistir.

* * *

Yakûb (a.s)'ın bu konuyla ilişkisi nedir? diye iddia edilebilir. Çünkü Yakûb, âyette şöylece zikredilmiştir: "Biz ona İshak ve Yakûb'u verdik. Onun zürriyetine nübüvvet ve kitab verdik." (Ankebut, 27)

Bu iddiaya karşılık şöyle derim: Yakûb, feleğin benzeridir. Çünkü, İlk Akıl'dan (: ikinci) akıl, nefis ve felek sadır olmuştur. Felekte 12 burcun makûliyeti taayyün ettiği gibi, Yakûb'un da 12 çocuğu olmuştur.

Başka bir âyette ise şöyle buyurmuştur: "İbrahim'in dininden ancak kendisine yazık eden yüz çevirir." (Bakara, 135) Yani nefsini ve onun şeref ve mertebesini bilmeyen kimse yüz çevirir. Çünkü bu şeref, nefiste

bi'l-kuvve bulunmaktadır, kemâli tahsil etmek ile de bi'l-fiil zuhûr eder. Akl-ı evvel'in/İlk Akıl dini, bütün mânâlardır ve Hakkın bütün sıfâtlarıdır. İbrahim'in dini, sıfâtların hükümleri ile ve sübûtî-ilâhî ahlaklar ile tam olarak zuhûr etmektir.

Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "Onları tamamlamıştır " (Bakara, 126) bundan dolayı da, imâmet ile zuhûr etmiştir. İlk imâmet ise, zikredilen kâbiliyetinin kemâlini telakki ettiği için Akl-ı evvele aittir. Son peygamber oluşu ile Hz. Peygamberimiz, kendisinde sona eren Akl-ı evvel dini ile, İbrahim (a.s)'ın dinini birleştirmiştir. Böylece o, bütün ilâhî ahlakların, mânevî sıfâtların aynası, mazhârı ve hepsinin tecellîgâhı olmuştur. Bunun için Hz. Peygamber; "Ben iyi ahlakı tamamlamak için gönderildim" buyurmuştur. Tamamlamak, mânâ ve sûretleri birleştirmekle gerçekleşir. Böylece Hz. Peygamber, kullanılış yerleri ile, kötü sıfâtlar için bile kemâller ortaya çıkartır; bu kötü sıfâtlar, bu kemâller ile övülen fiiller olur.

* * *

Matla' yorumu ile bu âyetin İbrahim ve Kabe ile olan ilgisi şudur:

Kuşkusuz Kabe, iki itibâr ile rubûbiyet sıfâtının evidir. Bu itibârlardan birisi, müsemmanın isimden farklılığı, diğeri ise, ondan farklı olmayış itibârıdır. "Bu beytin Rabbına ibadet etsinler" (Kureyş, 3) âyeti buna işâret eder. Kabe'nin banisi olan Hz Halîl'in nefsinin makâmı da, yedinci sema olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. İbrahim'in makâmının yedinci sema ve sırtının da Beyt-i Ma'mûr'a dayanmış olduğunu söylemiştir.

Bu evin, iki kapısı vardır ve her gün yetmiş bin melek bir kapıdan girer, bir başka kapıdan çıkarlar. Bir daha da, asla oraya dönmezler.

Bazı özellikleri açısından Beyt-i ma'mûr'un insandaki benzeri, onun surî kalbidir. Melekler, onun nefesleridir. Hakîki kalbe hizmet ve surî kalpten ibâret olan mazhârını rahatlatmak için girip, başka bir özellik ile de çıkarlar. Melekler, kalbe girişlerinde soğuk, çıkışlarında ise sıcaktırlar ve bir daha kalbe dönmezler.

Hz. Peygamber, başka bir bağlamda, sahih haberde akıl sahibinin Rab isminin mertebesinin yedinci gök olacağına istidlal edeceği şeye işâret etmiştir. Bunlardan birisini, kıyâmet hâdisinde zikretmiştir:

“Semalar dürülür ve her dürülen semanın melekleri iner ve bir tek saf haline gelir. Halk, onlara gelir ve onlardan sual ederler. Onlar, meleklere:

-“Rabbımız sizin içinizde midir?” derler. Melekler ise:

-“Hayır, o, gelecektir” diye cevap verirler.

Yedinci kat dürülüp, dürülmüş olan diğer göklerin meleklerinden daha fazla ve büyük olan melekleri indiğinde, halk onlara gelir ve sorar:

-“Rabbımız sizde midir?” Onlar, şöyle cevab verir:

-“Evet, Rabbımızı tenzîh ederiz.”

Onların “Rabbımızı tenzîh ederiz sözü”, zikretmiş olduğumuz üzere, ismin bir açıdan müsemmanın aynı, bir açıdan ise ondan başka olmasından kaynaklanır.

Beyt-i ma’mûr, Hakkın nazarının mahalli ve Rabbın müsemmasıdır. Arş, er-Rahman isminin; Kürsî er-Rahim isminin; yedinci gök, el-Alim isminin; beşincisi, el-Kahhar isminin; dördüncüsü, el-Muhyi isminin; üçüncüsü el-Musavvir isminin; ikincisi el-Bari isminin; birincisi ise el-Halik isminin istivâgâhıdır.

Hakîki kâmil insanın kalbi ise, Zât’a ait “Allah” isminin istivâgâhıdır. Bunun için Hak, o kalbe, “beni sığdırmıştır” diye işâret etmiştir.

* * *

Zâtına mahsus mutlak birliği/ahadiyet açısından Hakka hiçbir isim izafe edilemez ve Kabe de, er-Rab isminin mazhârıdır; bu nedenle, ismin müsemmanın aynı olması itibârı ile, Kabe’de hiçbir ekinin olmaması şarttır. Çünkü Kabe’deki ekin, buradaki, yani bütün itibârları düşüren itibâr özelliği olan zâtın birliğine nispetle itibâr, nispet, sıfât ve izafetler gibidir.

Şu halde, mazhârlık münâsebetinin hükmü, belirtiğimiz gibi Kabe’de hiçbir şekilde ekin olmamasını gerektirir.

Zâttan ilk taayyün eden şey, ilminin zâtının aynı ya da zâtın üzerine zait bir sıfât olması açısından değil, nisbî farklılığı/imtiyâz açısından Hakkın ilmi olduğu için, bu ilmî taayyün, “isimler” ve “a’yan” diye ifâde edilen bütün taayyünleri birleştiren/câmi’ taayyün olmuştur. Eşya onlarda, yani

bu ilmi nispette resmedilmiştir. Bu ilmi nispet, kendiliklerinde oldukları hale göre bilinenlere/malûmat ilişir/taalluk.

Kabe'nin mahallinde ilk beliren şey de, ilmin mazhârı olan zemzem suyudur. Onun ortaya çıkmasının sebebi, talep ve muhtaçlığın/iftikar kemâlidir. Talep ve iftikar özelliğiyle vasıflanan kimse, sûreti Kalem olan ilâhî iktidarın nüfuz mahalli olur.

Zemzem, iktidar ve kabul özelliğiyle zuhûr etmiş, Hacer, Levh-i mahfûz'dan ibâret olan "kâbiliyet" mazhârı olmuştur. Burada söz konusu olan Levh-i mahfuz, mutlak imkân mertebesinin kâbiliyeti değil, "Kıyâmet gününe kadar halkım hakkındaki ilmimi yaz" denilen Levh-i mahfûzdur.

* * *

Hacer'in köle olmasındaki sır şudur:

Kalem-i a'la'da, kesret/çokluk ve imkân hükümlerinden mücerretliği açısından, imkân hükümlerinden sadece birisi taakkul edilir; bu da, onun nefsinde mümkün olmasıdır. Bu itibârların dışında Kalem-i a'la, Levh-i mahfûz'un aksine, Rabbını takip eden yönü itibârı ile vâciptir. Hacer'in bir açıdan Levh-i lahfûz'un mazhârı olduğunu söylemiştik. Levh-i mahfûz, Hakkın kendisini temlik etmesiyle Kalem'in mahkumu olmuştur.

Şöyle ki: Hak onu, Kalem'in tesîri için bir mahal yapmıştır. Böylece Levh, mahkum olan Kalem'in mahkumu olmuştur. Hürriyet, Rabbına mahkumluğu sâbit olsa bile Kalem'e; kölelik ise, Levh'e aittir. Bundan dolayı, Hacer'in köle olması gerekmiştir.

* * *

Hz. Peygamber'in "Zemzem, susuzluğu gidermek için değildir" ve "Zemzem, doyurur ve hastaya şifâ verir" hâdislerinde iki büyük sır vardır: Zemzemin, susuzluğu gidermeyişi, insanların Allah hakkındaki bilgilerinin çoğunun zanlardan ibâret olması, gerçek bilgiler olmayışlarına işâret etmektedir. Bunun için Allah Teâla: "Ben, kulumun bana olan zannına göreyim, benim hakkımda dilediğini zannetsin" buyurmuştur.

Zemzemin, yemek ve hastaya şifâ olması ise, kader sırrına muttali olan ve Kalem'in ilme tâbi oluşunu, gerçekleşmesinin de vâcipliğini öğrenen kimse hakkındadır. Bu insan, kendisine uygun olan şeyin gerçekleşmesi ile ferahlar, gerçekleşmesi mukadder olmayan şeyi beklemekten kurtulur,

uygun olmayan şeyin gerçekleşmesinden gönlü hüzün duymaz ve ona karşı koymaz.

Nitekim, "Size yeryüzünde bir musibet isabet ettiğinde, onu önceden bir kitapta yazmışızdır" âyetinde buna işâret vardır (Hâdid, 22). Ayrıca "Kaçırdıklarınızla üzülmemeniz ve elde ettiklerinizle sevinmemeniz için.." (Hâdid, 23) âyeti de buna işâret etmektedir.

Enes b. Malik, Hz. Peygamber'e hizmet ettiği on sene zarfında kendisine hiçbir zaman yaptığı bir şey için "şunu niçin yaptın?" ya da yapmadığı bir şey için de "şunu niçin yapmadın?" demediğini rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber sadece, "takdir olunmuş olsa idi, gerçekleşirdi" derdi.

Bu, böyle bilinmelidir.

"Kendi katımızdan bir rızık olarak, her şeyin ürünlerin toplanıp getirilir. Onların çoğu bilmezler" (Kasas, 57) âyetinin sırrı, ilmin malûma tâbiliği sûretidir ve alimin, o şey hakkındaki bilgiyi kendisinden almasıdır. Aynı şekilde, ilâhî isimler de kâbiliyetlerden taayyün etmişlerdir ve bunlar sayesinde ve bunlar cihetinden eserler, Hakka izafe edilirler.

Bu, insanların çoğundan gizli olan bir sırdır. Bunun için Allah "onların çoğu bilmezler" buyurmuştur.

Allah'a yemin olsun ki: Bugün bana öyle ilimler ve sırlar zâhir oldu ki, eğer onların küllîlerini tafsile başlasa idim, açıklamak için pekçok cilt bile yetmezdi.

Bu bölümde sana zikrettiğim sırları bilip, bunlar üzerinde iyice derinleşirsen, pekçok ilimle müşerref olursun. Bunlar arasında, şeyhimizin ilk fassda zâtî birliği/ahadiyet ve esmaî çokluğu/cem'iyyet zikretmeye başlayışını, icadın mânâsını ve onun ilimden sonra kabul ve iktidara bağlı oluşunu zikretmesidir.

Bunun dışında pekçok sayısız ilimi öğrenirsin.

Allah hakkı söyler ve dilediklerini sırat-ı müstakim'e ulaştırır.

VIII. Yakûb Fassı[13]

13] Fassın başlığı şöyledir: "Ya'kûbî" Kelime'deki "Rûhiyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fasta İbnü'l-Arabî, önce tedbir meselesini, ardından ise din konusunu ele almaktadır. İbnü'l-Arabî, din konusunu iki şekilde ele alır. Birincisi, kaynağı ve kökeni itibarıyla din; buna göre din, Tanrı katından gelen din ve insanların katındaki din olmak üzere iki kısma ayrılır. Burada Tanrı katından gelen din ile, Tanrı'nın peygamberleri ile insanlara ulaştırdığı semavi dini kast etmektedir. İkincisi ise, insanlar arasındaki hikmet ve kurallardan/nevamis-i hikemiyye oluşan dindir. İbnü'l-Arabî, Şari Teala'nın bu ikinci dini de makbul saydığını belirtmektedir.

Bunun ardından ise, dinin sözlük anlamlarından hareket ederek tanrı-kul ilişkilerini ve dinin tabiatını tahlil etmektedir

Yakûb Fassındaki Mührün Açılması

Zâtî ve Kesbî Tedbir

Bilinmelidir ki:

Şeyhimizin bu fassa "rûhi" sıfâtı bitiştirmesi ve bu bağlamdaki açıklamalarını da dinin ve hükümlerinin zikrine dayandırması, pek çok sırrı içermektedir. Bunlar bilinmediği sürece, şeyhin, bu konudaki amacı anlaşılmaz.

"Rûhiyet" sıfâtı ile dini birleştiren birinci sır, tedbîrdir.

Tedbîr, iki kısımdır: Birincisi, zâtî tedbîr, diğeri ise, kesbî tedbîrdir. İnsan varlığı/nüsha, her iki tedbîri de içerir. İnsanın bekâsı, dünyevî ve uhrevî halinin salahı, bu tedbirlere bağlıdır.

Buna göre, zâtî tedbîr, içermiş olduğu zâtî kuvvetler ve ulvî alemden elde edilip, insan mizâcının tâbiatında meydana gelmiş kuvvetlerin gereğine göre, mizâcî tâbiatın tedbîri gibidir; çünkü onlar da, herhangi bir çaba olmaksızın, feyizden taşmışlardır. Nitekim, mizâcî tâbiatın bunları kabul etmesi, zâtı ile ve ulvî eserlerden kabul etmiş olduğu şeye göre onları kullanması da herhangi bir çaba olmaksızın feyizden kaynaklanmaktadır.

Diğer tedbîr ise, rûhun tedbîridir. Bu da, iki kısımdır: Birisi, rûhun aklî tedbîridir. Bu tedbîr, kemâli elde etmek, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak, sıfâtları ile bezenmek, mizâcın hallerine ihtimâm göstermeden ve maslahatlarını gözetmeden, Hakkın katına benzemeyi talep içindir. Diğeri ise, bedeni tedbîr etmek ve onun maslahatlarını gözetmektir.

Bu ikinci tedbîr, rûhi ve tâbii tedbîr olmak üzere, iki tedbîri birleştirir: Çünkü bedeni tedbîr ve bedenin maslahatlarını gözetmekten, kâmil tarzda, bekâ umulur. Aynı zamanda bazı nefislere nispet ile bu tedbîr ve sağlığın en uygun şekilde kalmasını temin için özen göstermek, bizzât arzu edilir. Şu anlamda ki, bu, gayedir, hatta buna önem verilir ve kendisinden daha yüce bir amaç için dikkate alınır. Bu üstün amaç, ahlaklanmak, bezenmek ve Hakka benzemek gibi zikrettiğimiz şeylerdir.

Kuşkusuz bu tedbîr, birinci tedbîrden farklıdır. Nefislerin bekâsına, şerîatlerin haber verdiği bedeni ve rûhanî dirilişe inanmayan kimse, nefsi açısından sadece mizâcının tedbîrine önem verir ve sadece onu gözetir, bunun dışındaki başka bir şeyi dikkate almaz.

Rûhi sıfâtın Yakûb (a.s)'a bitişmesindeki diğer sır ise, daha önceden işâret ettiğimiz üzere, Yakûb (a.s)'ın "Arş" diye isimlendirilen birinci feleğin misâli ve mazhârı gibi olmasıdır. Arş, rûhun tedbîr ettiği ilk cismani sûrettir. Bundan dolayı, rûhi sıfâtın burada zikredilmesi ve Yakûb (a.s)'a bitiştirilmesi uygun olmuştur.

Din ve Tedbir

Sonra şöyle derim:

Dinin durumu da böyledir. Şeyh'in zikrettiği gibi, din, iki tanedir: Aklî ve şer'î din. Bunların her birisinin, iki anlamı vardır. Birisi itaat ve boyun eğmektir. Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "Allah katında din İslam'dır." (Al-i İmran, 19) Boyun eğmek ve itaat da, iki kısımdır: Zâhir ve bâtın. Bunlardan her birisi de iki kısma ayrılır. tâbiat ve zât ile itaat ve ınkıyat; çaba ile olan inkıyat ve itaat.

Dinin diğer mânâsı ise, karşılık vermektir/ceza ve bu da, iki açıdan gerçekleşir: Zâtî ve irâdî. Buna göre, zâtî ceza, adalet ve denge ile olur. Bunun bilinmesi, bilgilerin en zor olanlarından birisidir. İrâdî olan ise, kendisinde adaletin fazlası olduğunu zannettirecek tarzda zuhûr eder, halbuki durum böyle değildir.

Dinin idaresi de, iki şekildedir: Bunlardan birisi, şimdiki zamanda, genel ve özel olarak alemin maslahatını korumayı içeren siyasettir. Buna, "dünyevî" sözüm ile işâret ettim. Diğer tedbîr ise, âhiret işlerini ve işlerin sonucunu gözetmektir

* * *

Bu durum sahih olunca şöyle derim:

Şeyh, kitabın başından buraya kadar, peygamberlerin sırları ve hallerinin kökeni hakkında zikretmiş olduğu şeylerde her mertebenin öncelik sırrına dikkat etmiştir. Şüphesiz ki, biz de, buna dikkat çektik, açıklamalarımızı düşünen kimse, bunu bilir.

Binaenaleyh, şimdi de, rûhi sıfât sırrına ve onun bu izafet açısından Yakûb (a.s)'a tahsis edilmesine ve dine bitiştirilmesine dikkat çektikten sonra, cezalandırmaların aslına ve mülaim olan ve olmayan cezalar ile bunların kaynaklarına dikkat çekmemiz gerekmektedir.

İlk küllî cezalandırma, genel yaradılış rahmeti/rahmet-i âmme-i icadiyye itibârı ile taayyün etmiştir; bu rahmet, mümkünlerin yaratılmış kâbiliyetinin mutlaklığı, onların, varlığın kendilerinde zuhûru için ayna makâmında bulunmaları ve varlığın eserlerinin zuhûru ve onlar ile varlığın zuhûrlarının farklılaşması ile, her şeyi kuşatmıştır. Bu kâbiliyetler, zikredilmiş olduğu üzere, isimlerin hükümlerinin zuhûr ve taayyünlerinde şart oldukları için, kendileri ile zuhûr eden zâtî varlık tecellîsi ile, kendilerine ait olan hakîkatlerinin yerini almışlar ve bir kısmının hükmü, diğerinde gerçekleşmiştir.

Böylece bazı kâbiliyetlerin, diğerlerine karşı istidât fazlalığı ve varlığı daha kâmil tarzda kabul etmekten ibâret olan üstünlüğü ve Hakkın eksik kâbiliyetlere ve şekâvet ile nitelenen varlıklara karşı hücceti açıkça ortaya çıkmıştır. Bu hüccet, Hakkın mâhiyeti açısından o kâbiliyetleri bu şekâvete zorlamadığıdır; bilakis bu şekâvet, başkalarından değil, kendilerindendir. Hakka ait olan ise, onları bildiği tarz üzere, varlık tecellîsi ile bu kâbiliyetleri izhâr etmektir. Bu da, kaza ve kader sırrının anahtarıdır.

Bu, bilinmelidir.

Bu, muvâfık olan cezanın aslıdır.

Muvâfık olmayan şey ile cezalandırmanın aslı ise, kayıtlara, varlık tecellîsine kâbiliyetlerden arız olan değişmeye, kâbilden istenilen şeyi iyi karşılama veya karşılamamaya bağlıdır. Bu sınırlamaların karşılığındaki teklifler, hoşnut olunmayan tekliflerdir.

Her hangi bir kâbilin kayıtları, kabul edilen tecellîdeki değişmeleri az ise ve kendisinde hoşnut karşılama zuhûr ederse, bu kâbilin teklifi de az olur. Ayrıca, ondan giderilmemiş ve gerçekleşmesi zorunlu olan sınırlamaları, sahibi için af ve mağfiret edilir. Bunların hükümleri, kâbilin kendileriyle istenildiği tarzda zuhûr ettiği diğer hüküm ve sıfâtlarının içinde ortadan kalkmıştır/müstehlek.

* * *

Bunu bil, bu, en kapalı ilimlerdendir. Bunun sırrını bilen kimse, vücûbun, teklifin, mubahlığın, haram diye isimlendirilen sınırlamanın, mutlak helalin, affın, mağfiretin sırrını bilir. Ayrıca, şekâvetin, saadetin, Hakkın hoşnutluğunun ve gazabının, insanların küçüklerinin sorumlu tutulmamasının, hayvanların mükellef olmayışının sebebini bilir.

Hayvanların mükellef olmayışı, açıkladığımız gibi, insanın aksine onların zâtî olarak boyun eğmeleri, tâbiî olarak itaat etmeleri ve kendilerinden istenilen şey ile zuhûr etmelerine bağlıdır. Çünkü insan, insânî sûreti kabul etmesinden dolayı hali ile, kendi hakîkati için tam bir ayna olduğunu iddia etmiştir.

Şöyle ki, bu hakîkatin hükümleri, bi'l-fiil zuhûr eder ve adil, gerçek bir ölçü ile, kendine denk olacak şekilde imtihan edilir. Nitekim Allah Teâla, insânî hakîkatin içermiş olduğu bir takım makâmlar lisanı ile buna işâret etmiştir: "Acaba insanlar imân ettik dedikten sonra, denenmeden başıboş bırakılacaklarını mı sandılar?"; "Yalancılar bilsin ki." (Ankebut, 1-3)

Bu fasıldan, zâtî ve genel rahmet sırrı, vücûdî feyzi ve onun vücûdî tecellîyi mutlak kabul karşılığında olduğu da bilinir. Mutlak kabul ile özel tarzdaki kabul arasındaki fark da, buradan idrâk edilir. Ayrıca, bundan başka zikri uzun süren şeyler öğrenilir.

Biz, burada sadece küllî ilimlerden söz etmekteyiz; özetlemek istediğim için bunların hepsini zikretmedim. İşaret ettiğim şeylerin dışındaki esaslara ise, Şeyhimiz (r.a) dikkat çekmiştir. Biz burada kısa tuttuk.

* * *

Fakat bu Yakûbî fassın sırlarından latif bir ek kalmıştır ki, onu zikrederek, bu konudaki sözümü bitiriyorum:

Yakûb (a.s) iki din vasfı ile zuhûr etmiştir ve iki ceza ile cezalandırılmıştır. Mülaim olmayan şey ile cezalandırılması, Yusuf (a.s)'dan ayrılığının ona verdiği üzüntüdür. Bu cezalandırma, kendisinden sadır olan bir fiilin karşılığında gerçekleşmiştir.

Nitekim, Hz. Peygamber (a.s)'dan bu mânâda bir rivâyet sâbit olmuştur. Şöyle buyurmuştur:

-"Yakûb (a.s), Yusuf'tan ayrı düştükten sonra Rabbına münacat edip, şöyle demiştir: Ya Rabbi! Oğlumu ve kalbimin çiçeğini aldın. Onu bana gönder, sonra bana dilediğini yap."

Bunun üzerine Allah ona şöyle vahyetmiştir:

-"Bunun niçin olduğunu bilmiyor musun? Yakûb:

-"Hayır" diye karşılık vermiştir.

Ona şöyle denilmiştir:

-"Bir gün yemek yiyordun, kapına aç bir dilenci geldi, ona bu yemekten vermedin. Sen onu istediği şeyden mahrum bıraktığın gibi, senin istediğin şeyden de, biz seni mahrum bıraktık."

Bunun üzerine Yakûb (a.s) tevbe etmiştir.

Hz. Peygamber şöyle devam etmiştir: "Bundan sonra yemek yemek istediğinde bir şahsı evinin önüne dikip, şöyle bağırtırdı: "Allah'ın İsraili olan Yakûb yemek yiyor, onunla beraber yemek isteyen gelsin."

Hz. Yakup, Yusuf kardeşini buğday ölçeğini çaldığı gerekçesiyle tutuklayınca, Mısır valisinin kim olduğunu öğrenmeden önce ona şöyle bir mektup yazmıştır:

"Rahim ve rahman olan Allah'ın adı ile. Allah'ın İsrail'i Yakûb'tan Mısır azizine, selam üzerine olsun. Biz, belanın kendilerine tahsis edildiği bir aileyiz. Dedem ateşe atıldı, Allah ateşi ona serin ve selametli kıldı. Babam kurban edildi, Allah ona büyük bir koç fidye verdi. Benim ise çok sevdiğim ve ünsiyet ettiğim bir oğulum vardı, Allah onu benden aldı. Bana, hırsızlık yaptığı gerekçesiyle senin benim bir başka çocuğumu

tutukladığın haberi ulaştı. Hayret, nasıl olur! Muhakkak ki, ben hiç hırsızlık yapmadım, bir hırsızı da dünyaya getirmedim.”

Bunun üzerine Yusuf, ona şöyle cevap vermiştir:

“Selam olsun sana, Mısır azizinden Allah’ın İsrail’ine. Kendi durumunu ve atalarının durumunu zikretmiş olduğun mektubun bana ulaştı. Biz bunu öğrendik, onlar gibi sen de sabret ki, onlar gibi sen de muzaffer olursun. Nefsini sabır ve rızaya yönelt.”

Bundan dolayı Allah, onu tabiatına mülaim gelen bir şey ile cezalandırmış, onu sevdiği ve razı olduğu tarzda oğulları birleştirmiştir.

* * *

Buradaki diğer bir sır da şudur:

Hak, kendisinin istivâgâhı ve mazhârı olması için tecellî etmeyi dilediği kalplerde ortak koşulmasından hoşnut olmaz. Yusuf babasının kalbinde Yakûb ile Hakkın dışındaki şeyler arasındaki bulunan bütün ilgilerin yerini alan bir mekân tutunca, Hak Yusuf’u kıskançlık ile Yakup’tan almış, hüzün ve ayrılık elemini kalbine vermiştir. Yakup ümitsiz kalıp, sadece Hakka yöneldiğinde ve “siva” hükmünden temizlendiğinde, Allah evlatlarını en güzel bir şekilde ona iade etmiştir.

İşte bu da, mülaim ceza ile cezalandırmaktır.

Bu, rabbanî bir terbiye ve ilâhî bir tedavidir. Bunu bilen azdır, bu Allah’ın yolunda değerli bir makâmdır. Bunun pek çok bereketini tecrübe ettim ve bu hükmün ve cezalandırmanın sıhhatini kendimde ve Ehlullah’tan bir cemaatte müşâhede ettim.

Allah’a hamd olsun.

IX. Yusuf Fassı[14]

14] “Yusûfî” Kelime’deki “Nûrîyye” Hikmetinin açıklanması: İbnü’l-Arabî, Fassın başlangıcında şöyle demektedir: “Bu “Nûrîyye” hikmetidir. Onun nûru, hayal hazretine yayılmıştır. Hayal hazreti de, inâyet ehli için vahyin başlangıcının evvelîdir.” Bu fas, “misâl alemi”, bu alemin insandaki hayal kuvvetiyle ilişkisi ve bu ilişki vasıtasıyla insana keşf olunan varlığın rûhânî sûretlerinden bahseder. Konevî ise, meselenin başka bir yönü

üzerinde durmaktadır. Konevî'nin buradaki ifadeleri, terimleri müteradif anlamlarda kullanması, özellikle varlık ve nûr kavramı arasındaki münasebetlerini açıklamak üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun ardından ise, rüyalar konusunu ve bununla ilgili çeşitli meseleleri ele alır.

Yusuf Fassındaki Mührün Açılması

Nur ve Varlık

Bu fas, "nuriyye" sıfâtına izafe edilmiştir.

Bilinmelidir ki:

Gerçek nûr, kendisi ile idrâk olunduğu halde, kendisi idrâk olunmayan şeydir. Çünkü o, nispet ve izafetlerden mücerretliği açısından Hakkın zâtının aynıdır. Bunun için, Hz. Peygamber (a.s)'e "Rabbını gördün mü?" diye sorduklarında şöyle cevab vermiştir: "Nûrânîdir, onu nasıl görebilirim?". Yani, görünmesi mümkün olmayan mücerret bir nûrdur.

Hak da, kitabında nûrunun mazhâr mertebelerinde zuhûrunu zikrederken buna işâret etmiştir ve şöyle buyurmuştur: "Allah göklerin ve yerin nûrudur" (Nur, 35). Allah, misâllendirme mertebelerini zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Nur üzerine nûrdur" (Nur, 35). İki nûrdan birisi ziya, diğeri ise aslî-mutlak nûrdur. Bunun için tamamlayarak, şöyle demiştir: "Allah, dilediğini nûruna hidâyet eder." Yani Allah, mazhârlarda taayyün ve sereyan eden nûru ile, mutlak ve ahadî olan nûruna hidâyet eder.

İbn Abbas'a (r.a) Hz. Peygamber'in Rabbını görüp görmediğini sorduklarında, onun Rabbını gördüğünü söylemiş ve Hz. Aişe (r.a)'ın sözünü ve rivâyetini zikretmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e Rabbını görüp görmediğini sordum. Şöyle cevap verdi: "Nuranidir, nasıl görebilirim?"

İbn Abbas'a ikinci kez soru sorulunca, İbn Abbas şöyle demiştir: "Yazık! Bu, nûrundan ibâret olan kendi nûrunda tecellî ettiği zaman geçerlidir." Yani zât, mazhârlardan, nispet ve izafetlerden tecerrüdü itibârı ile idrâk edilemez ve görülemez; buna karşı, mazhârlarda ve mertebelerin perdesinin ardından ise, idrâk edilebilir. Nitekim bir şair şöyle demiştir:

Adeta onu görmene mani olan bir güneş gibidir,

Bulut ile sırlandığında ise, onu görmek mümkün olur.

Bu örneğe benzer olarak, Hz. Peygamber, cennet mensuplarının güneş ve ay'ı görmeye benzeyen Hakkı görmelerine işâret ederek, cennettekilerin Rablerini göreceklerini ve Rableri ile aralarında sadece Adn cennetinde zâtı üzerindeki kibriya örtüsü bulunacağını haber vermiştir. Böylece Hz. Peygamber (a.s), perde mertebelerinin bekâsına dikkat çekmiştir ki, bunlar, mazhâr perdesidir.

Sana hakîki nûrun durumunu anlattım: O, kendisi ile idrâk gerçekleştiği halde, kendisinin idrâk edilmediği bir şeydir.

Nur'un Mertebeleri

Bilinmelidir ki:

Karanlık ne idrâk edilir, ne de kendisi ile bir şey idrâk olunur. Ziya ise, idrâk edilir ve kendisi ile idrâk gerçekleşir.

Bu üçünden (: nûr, karanlık ve ziya) her birisinin kendisine ait bir değeri vardır. Hakîki nûrun değeri, öncelik ve asalet açısındandır. Çünkü bu nûr, örtülü olan her şeyin açılmasının sebebidir. Karanlığın değeri, hakîki nûrun kendisine bitişmesiyle, bu ittisalden önce imkânsız olan nûrun idrâkinin gerçekleşmesidir. Aydınlığın değeri ise, zâtıyla her iki durumu cem etmesi ve bunun da, iki şerefe sahip olmayı gerektirmesi açısından sâbittir.

Hakîki nûrun, üç mertebesi daha vardır. Bunlardan birisi mutlak-sırf varlığa ortaklıktır. Diğeri, mutlak-hakîki ilme ortaklıktır. Üçüncüsü ise, zuhûr ve izhâr özelliği olan cem'e/çokluk ait olmasıdır. Bu çokluğun ve onun ziyaya tahsis edilmesinin sırrını ve kökenini daha sonra belirteceğim. Böylece, misâl aleminin hakîkati buradan öğrenilecektir.

İlmin, varlık ve nûr ile ayniyet/ittihat yönü, bir açıdan, bunlardan her birisinin "kapalı olanı açma" özelliğine sahip olmasıdır.

Kapalı/mestûr olan şeyin Varlık ile açılması/keşf şudur: Varlık, esasta bir iken, farklı çokluklar kendisine arız olduğu için, farklı kabul derecesindeki madutların varlığı bilinir. Böylece varlık, bu yönüyle, madum mâhiyetlerin bilinmesinin sebebi haline gelmektedir, çünkü varlık olmasa idi, hiçbir mâhiyetin varlığı bilinemezdi. İlim ise, madum mâhiyetleri varlık keşfinden önce ortaya çıkartır ve varlığı nasıl kabul ettiklerini, bu kabulün bekâ, fena, bâsitlik ve terkip gibi tâbi özelliklerini bilir. Nûr'un açması ise,

varlığın keşfinden daha sonra olmakla beraber, keşfin makûl olmasında varlık ve ilim ile ortaktır.

Varlık-İlim ve Nûr

Bu sâbit olunca bilinmelidir ki:

Varlık, ilim ve nûr arasında, vahdetleri ve mutlaklıkları açısından idrâk edilemez ve görülemez olmaları özellikleriyle herhangi bir ayrım yoktur; üstelik, zâtî ahadiyet mertebesinde aralarında taaddüt meydana gelmiştir. Böylelikle malûmlar, -varlığın aksine- sadece taakkul mertebesinde taallukları açısından ilmi çoğalttıkları için ilim, varlıktan ayrılır. Çünkü varlıklar, Varlığı, tafsilî mertebelerde çoğaltırlar ve onu idrâkler için izhâr ederler.

Hakîki nûr ile Vücûd-i Mahz'ın müsemması arasındaki fark şudur: Varlık, Hakkın ilminde taayyün eden madum malûmların kâbiliyetleri ile idrâkler için zuhûr eder. Mutlak nûr'un idrâk edilmesi ise, sadece mevcudun mazhârında mümkündür.

Bunu bilip, düşünürsen, hakîkatler arasındaki farkı ve birbirlerinden nasıl ayrıştıklarını öğrenirsin. Bu hakîkatler, ilâhî isimlerin mâhiyetleridir. Ayrıca, varlık hükmü, ilim hükmü ve nûr hükmü arasındaki farkı ve bunlardan her birisinin diğeri ile ve üçünün kendilerine tâbi olan diğer şeyler ile ilişkisini bilirsin.

İşaret olunan mutlak nûr, Hakkın varlığından başka bir şey değildir.

Kuşkusuz mutlak varlık, kendisine zıt olan yokluk mukâbilinde düşünülür. Çünkü izâfî yokluğun taakkulde taayyünü vardır. Varlık, nûraniliğin sahibi olduğu gibi, izâfî yokluk da, karanlığın sahibidir; bunun için mümkün, karanlık ile nitelenmiştir. Çünkü o, varlık ile aydınlanır ve sadece vehimde zuhûr eder. Mümkünün karanlığı, yokluğu takip eden iki vechesinden birisindendir. Mümküne katılan ve mümkünün kendisiyle nitelendiği bütün eksiklikler, yokluk hükümlerindendir.

Nitekim Hz. Peygamber (a.s) şu hâdisi ile buna işâret etmiştir: "Allah halkı karanlıkta yarattı, sonra onların üzerine nûrunu yaydı ve zuhûr etti."

Burada yaratmak, takdir demektir. Çünkü takdir, yaratmadan öncedir. Hadiste zikredilen ûr'un yayılması ise, varlığın mümkünlere verilmesinden kinayedir.

Bu durum böylece bilinmelidir.

* * *

Bu sâbit olunca şöyle derim:

Varlığın mukâbilinde düşünülen yokluk, sadece taakkul düzeyinde tahakkuk edebilir. Mutlak varlık ise, idrâk olunamaz. Varlığa mukâbil olarak düşünüldüğü mertebede adem/yokluk, varlık için bir ayna gibidir. İki taraf arasında taayyün eden şey, misâl aleminin hakîkati ve zâtî aydınlıktır/ziya. Sonra bu hüküm, iki şey arasında orta olan her şeye sızmıştır.

Şöyle ki: Varlığın nispeti, bir tarafa, diğerine göre daha güçlü olursa, bu tarafın nitelendiği şey ile nitelenir ve onun ismi ile isimlenir.

Nitekim, rûhlar alemi ve onun üzerindeki isim ve sıfât alemleri nûr ve ebedî varlık ile nitelendikleri gibi, kevn ve fesad aleminin sûretleri zulmet ve keder ile nitelenmişlerdir. Çünkü onlar, nûr alemi olan rûhlar aleminin mukâbilidirler. Bunun için şeyhimiz (r.a) bu hikmeti "nuriyye" diye lakaplandırmıştır. Yoksa, bu hikmet, saf-nûrî değil, ziyâî bir hakîkattir.

Unsûrî insan yaratılışı ve rûhanîliğin arasında bulunan şeyin anlamı, mukayyet hayal alemidir. Bu alemde zuhûr eden sûret, mukayyet hayal sahibinin iki taraftan olan nispetine göre değişir: Eğer nispeti, rûhlar veya daha üst alemler tarafına daha güçlü ise, tahayyülleri gerçek, mevcut, sahih, nûrani ve ilmi olur.

Kevn ve fesat özelliğindeki bozuk sûretlerinin hükümlerinin ve itidâlden uzak olan çeşitli hallerinin baskınlığından dolayı, his alemiyle ilgisi daha güçlü olursa, uyku ve uyanıklıktaki tahayyülleri bozuk, görüş ve inançları da, ilmî-nûrdan ve ebedî varlık özelliğinden soyutlandıkları için isabetsizdir.

Bunlar, "karışık rüyalar" diye isimlendirilir.

Şeyhimiz (r.a), bu Yusuf fassında alemin yaratılışına, durumuna ve Hak katındaki nispeti yönüne işâret ettiği için, bunun aslını zikretmem gerekmiştir. Başka bir ifadeyle, yaratılışın aslını ve sebebini zikretmem gerekmiştir.

Bu konuya daha önce kısmen değinmiştim, fakat, şimdi özet tarzında da olsa bunu tamamlıyorum.

* * *

Şöyle derim:

Hak, nûrdur. Nûr, nûrda görülemez, nûr'un tam olarak görülebilmesi, karşısında karanlığın bulunmasına bağlıdır.

Hakkın sevgisinin konusu, alemi yaratmaktır. Bunun sebebi de, Hakkın hüviyeti ve vahdeti açısından mücmel; kendi "şe'nler"inde zuhûru açısından ise mufassal olarak kendisini görmek istemesidir. Talep edilen şeyin kendisi ile gerçekleşeceği şey de matlup olduğuna göre, irâde-i ilâhîyye'nin alemi yaratmaya taalluk etmesi şart olmuştur. Çünkü matlubun gerçekleşmesi, ona bağlıdır.

Bu talep de, cela ve isticlanın kemâlinden ibârettir.

İlâhî şe'nler, zâtîdir ve zât için tam tecellî/isticla sadece, bunlardan her bir şende ve o şe'ne göre zuhûru ve bu şe'nin açısından kendisini görmesi ile gerçekleşir. Hakkın bu kendisini görmesi, bu şe'n açısından ve bu şe'nin Hakkın mutlaklığından ve özel taayyününden kabul ettiği şey oranındadır. Bundan dolayı, Hakkın kendisini kâmil görmesi, bütün şe'nlerinde zuhûruna bağlı olmuştur.

Şe'nler, özellikleri açısından farklı ve sınırsız olduğu için Hakkın onlara göre olan zuhûrlarının çeşitlenmesi, belirli bir süreye veya sona kadar değil, sürekli olması şarttır. Bu da, Hakkın ebedî olarak "yaratıcı" olmasının sırrıdır.

* * *

Mertebeler, bir yönüyle, zuhûr ve bâtınlık/butûn, mânevî-rûhanî-misâli-hissî itidâl ve sapmalar, tam cem'iyet ve bunun eksik olmasıyla sınırlıdır. Bunun için, Emir, yaratma ile zuhûr ve izhâr hükmünün, inhiraf ve itidâlin, eksikliğin ve kemâlin devamlı olmasını gerektirmiştir. Bunlar, mertebelere, mevtinlere, onların ve kâbiliyetlerinin, hey'etlerin ve hallerin birleşmesi, mizâçlarda ve sûretlerde taakkul edilen terkipleri, hükmü sürekli veya sınırlı olan sayısal ilaveler gibi özelliklerine göredir.

* * *

Sonra şöyle derim:

İdrâk edilmesi ve kendisi ile idrâkin gerçekleşmesi açısından nûr'un mertebesi, "aydınlık" diye isimlendirilir ve kaynağı da –daha önce de zikredildiği üzere- misâl alemidir. Misâl aleminin "mutlak misâl alemi" diye isimlendirilmesi açısından bir genel mertebesi vardır; bunun yanı sıra, bir de insânî türün ve bütün hayal sahiplerinin hayal alemine ait sınırlamaları olan özel mertebesi vardır. Nitekim, bu meseleye daha önce İshak fassında işâret etmiştim.

Şöyle ki: İnsanlar mukayyet hayallerine göre iki kısımdırlar. İshak fassında, Allah'ın müyesser kıldığı oranda bunlardan her birisinin durumunu zikretmiştim. Burada ise, Allah'ın izni ile, maksadı açıklamayı tamamlayacak ek bilgileri zikredeceğim.

Her iki kısmın hallerinden birisi şudur: Takyidi/sınırlayıcı sıfâtların ve ahlakî ve mizâci bozukluk hükümlerin hayaline hâkim olduğu kimse, hayalinin kaynağını, kökenini ve alem-i misâl'den membaını bilemez, -ona ulaşma imkânı bulunsa da- şuhûd ve ilim ile ona ulaşamaz. Mukayyet hayalindeki seyri, hayalinden misâl alemine aşması mümkün olan mutlak misâl alemine bitişik tarafına ulaşıncaya kadar gerçekleşen kimse, mutlak misâl alemine girer ve orada Hakkın kendisine gösterdiği şeyleri müşâhede eder; hatta bazen, İshak fassında açıkladığımız üzere, oradan rûhlar alemine, sonra ilim mertebesinin genişliğine çıkar.

Böylece, henüz bilinmeyen ve his aleminde zuhûr edecekleri takdir edilmiş olayların hepsini öğrenir.

Tâbirci, tâbiri ve rüya mertebelerini tam olarak bilen bir kimse ise, gördüğü şeyi ve kendisine görünen sûretler ile ne kast edildiğini bilmediği için kendisine tâbirini soran rüya sahibinden rüyasını işittiğinde, hayalinde rüyayı canlandırır. Onu canlandırdığında, rüyayı misâl alemine kadar yürüterek, bu rüyanın misâl alemiyle ilişkisini görür. Bu nispet ile rüya ve içerikleri hakkında akıl yürütür. Bazen, bu rüyayı rûhlar alemine ve daha öteki alemlere taşır. Böylece, kendisini temsil eden bu sûrette gösterilmek istenen hakîkati öğrenir ve amaçlanan şeyi haber verir. Bu haber verme, "tâbir" diye isimlendirilir.

Rüyada gösterilmek ve belirtilmek istenilen mânâ ile onu temsil eden sûret arasında uyumsuzluğa sebep olan bozukluklar, rüya sahibinin bâtınının kirliliğine, mizâcının ve dimağının yapısının bozukluğuna ve hissî hallerinin kötülüğüne delildir. Hissî halleri, yalan, bayağılık, vakitlerini ve iyi hallerini zedeleyen kötü işlere dalmasıdır. Böylece, iyi hallerinin ve sıfâtlarının hükümleri, kendisine hâkim olan vasfın zımnında yok olur.

Eğer durum, bunun aksi ise, tersi olur. Hz. Peygamber'in "Rüyası en doğru olanınız, sözü en doğru olanınızdır" hâdisi, buna işâret etmektedir.

Rüyanın Kısımları

Hz. Peygamber, başka bir hâdiste de, rüyanın genel kısımlarına, rüyalardaki itidâl ve inhiraf/sapma hükümlerine dikkat çekmiştir. Şöyle buyurmuştur: "Rüya üç kısımdır: Allah'tan olan rüya": Bu, hükmünün meydana gelmesi, itidâl sahiplerinin istidât ve hazırlığına, mahallin ve nefsin temizliğine bağlı olan kısımdır. Böylece rüya sahibi, kendisine misâlî sûretler vâsıtası ile ulaşacak ilâhî bilgilendirmeleri, rûhanî ve mânevî tecellîleri telakki edebilir.

Hz. Peygamber, şöyle devam etmiştir: "İkincisi, şeytanın kişiyi üzmesinden ibâret olan rüya." Bu da, daha önceden işâret ettiğimiz üzere, mizâci sapmaların, nefsani sıkıntıların ve dimağın yapısının bozukluğu gibi şeylerin neticesi olan rüyadır.

Bunun ardından ise, şöyle devam etmiştir: "Üçüncüsü ise, kişinin kendisi ile konuştuğu rüyadır". Bu da, rüya sahibinin, bu gibi rüyaları görme esnasında kendisine hâkim olan sıfâtların ve tesîri baskın olan halin eseridir.

* * *

Uyuyan kimsenin gördüğü şeye muttali olmasını temin eden en güçlü sebeplerden birisi, teveccühünün, bütün himmet ve kesret hükümlerinden yüz çevirme niyet ve arzusunun ve de tâbiat perdesinin ötesinden nefsânî bir şuur için rahatı talep ederek çeşitli tasarruflarını bırakmayı tercih etmesinin birleşmesidir/tevahhud; bu, insanın rahatının zikredilen zorunlu yüz çevirmeye bağlı olduğuna hükmeder. İnsanın tercihi -diğer bilme tarzlarında bu meselenin aslını ve hükmünün genelliğini gerçekleştiremese de- budur.

-Mânâları açısından değil- mâhiyetleri açısından kendisine temessül eden sûretlerin maddesi ise, his ve yakaza aleminden kendisine eşlik eden eşya; o esnada kendisine hakim olan vasıfların ve hallerin eserleridir. Nitekim, daha önce buna işâret edilmişti.

Kuşkusuz ki, söz konusu bu şeyler, tâbiî, aklî ve mânevî olarak birbirlerini içerirler/indirac. Bu karışımların birbiriyle bir takım hükümleri vardır ki, bu hükümler, temsilin formunda eşitlenirler; böylece bunlar, sıfât, hal, ilim

ve inançlara mahsus tâbiî ve mânevî itidâl ve bozukluk derecelerine göre iyi ve çirkin olarak tezahür ederler.

Uyumadan önceki son nefeslerin, o esnada bâtının ilgilendiği şeylere göre, güçlü bir saltanatı vardır. Eğer bu esnada kişinin bâtını bir şey ile meşgul olmayıp, bütünü ile hatıralardan, ilgilerden fiillerin ve şahsa yakın özelliklerin niteliklerinden kurtulmuş ise, bu durum, bilgilenmenin artmasını ve uyuyanın muttali olduğu şeyin nefsinde doğru olarak şekillenmesini belirleyen bir sebep olur.

* * *

Rüyaların hükmünün zuhûrunun gecikmesi, nefsin mertebesinin yüceliğine delildir. Çünkü bu durumda nefis, ilim mertebesi ve mücerret mânâlar alemine yakın olan ulvî alemlerde olacak şeyleri idrâk etmiştir. Öğrenme zamanı ile muttali olunan şeyin histe gerçekleşmesi arasında bir zaman geçmelidir. Bu süre, bu emrin her bir semada beklemesi gereken orandadır. Bu emir, bu sürede, o semanın hükmü ile boyanır ve feleğinden kendi hissesini ve ondaki şeyi alır. Sonra emir, kendi altındaki feleğe iner. Böylece kemâli elde etmek ve uğramış olduğu şeylerin kuvvetlerini elde etmek için, son feleğe kadar iner.

Çünkü her çeşit varlık ve emir, Kalem-i a'la ve Levh-i mahfûz makâmından Arş'a, sonra Kürsî'ye, sonra da bütün semalara menzil ve makâm olarak ulaştıktan sonra bu alemde ortaya çıkar.

Hâdiste şöyle varit olmuştur: "İlâhî emir, dünya semasından ayrıldıktan sonra, üç yıl havada bekler. Daha sonra, yeryüzüne iner ve kendisine ait mahal ile bitişir."

Bu durum, tecrübe edilmiş ve ittifâk edilmiş mükaşefe bilgilerinden birisidir.

Rüyanın hükmünün ve tâbir edilen şeyin hızlı meydana gelmesi, temiz olsa bile, görenin nefsinin zayıflığına delildir. Çünkü bu nefis, yüce alemlerde gerçekleşmesi takdir olunmuş olay ve işlerin sûretlerini idrâk etmek için yükselme ve uruç imkânı bulamamıştır; bilakis bedeni ilgilerden ve kevnî meşguliyetlerden soyutlandığı esnada onun yükselişinin nihâyeti, yeryüzü ile birinci felek arasındaki hava olmuştur. Böylece elde ettiği bu temizlenme oranında, bazı olayları hava esnasındaki idrâk etmiş, bunların da, zuhûru gecikmemiştir.

Bu, mübtedi saliklerin halidir. Biz bu durumu, hem kendi pek çok arkadaşımızda, hem de başka şeyhlerin müritlerinde gördük. Sülüğümüzün başlangıç döneminde ise, bizzat kendimizde de bu hali görmüştük.

* * *

Şeyh İmam Arif el-Muhakkik Sa'du'l-mille ve'd-din Muhammed el-Müeyyed el-Hamevi (ks.)'dan şöyle gördüm: O, olayları mutlak misâl aleminde gördüğünde, bu durumda görülen şeyin, ezelde Hakkın ilminde ebedi olarak taayyün etmiş malûmluğunun sûreti olduğunu bilirdi; bu sûret kendisine temessül etmiş ve hiçbir değişme ve başkalaşma olmaksızın o şeyi histe izhâr etmiştir.

Böyle rüya gören pek çok kişi gördüm. Şu var ki onların çoğu, gördüğü şeyin ayn-ı sâbite'den ibâret olduğunu bilmiyorlardı; ayn-ı sâbite, Hakkın ilminde ezeli ve ebedî olarak tek bir vetirede taayyün etmiş malûmlardan ibârettir. Bu sûret, mutlak misâl aleminde temessül etmiş ve o, bu hissî aleme bu sûret ile girecektir.

* * *

Şeyhimiz (r.a)'ın zevkinden müşâhede ettiğim, tattığım ve tecrübe ettiğim şeylerin ise, anlaşılması ya da akılların onlara ulaşması imkânsızdır. Çünkü o, ilâhî bilgileri ilim mertebesinde öğrenmekteydi/isticla; bunun neticesinde ise, ilmin malûma tâbi olmasının keyfiyetini ve ilmin malûmda her hangi bir eseri olmadığını bildirmiştir, üstelik malûm, alimin ilminin kendisine taallukunu belirler ve kendisi ile ilgili bilgiyi ona kendiliğinden verir.

Alimin ilmi ezeli ve zâtî bir ilim ise, malûmun kendisi hakkında bilgi vermesi de, ezeli ve zâtîdir. Çünkü malûmun ezeli ilâhî ilimde taayyünü, bir tek süreçte, ezeli ve ebedî bir taayyündür.

Alimin ilmi hâdis ve edilgen ise, bu ilmin malûma taalluku da hâdis ve kendisi gibi edilgen olur. Bununla beraber malûma taalluku açısından ilim, her zaman malûma tâbidir.

Şeyhimiz, insanların cüz'i ve küllî istidâtlarını müşâhede etmekteydi. Bu istidâtların neticelerini ve insanların şakilik ve saidlik derecesindeki nihâyetine kadar devam eden istidâtları görürdü. Onun bu şeyden haber vermesi, şahsa yönelik özel bir bakışına tâbi idi; yani bir şahıs, kendi

halinin mâhiyetine ve eksiklik veya kemâl durumunda âhirette karşılaşacağı şeylere muttali olmak ister, şeyhimiz de, haber verir ve yanılmazdı.

Bu davranışını, pek çok kez ve ilâhî ve kevnî meselelerin dışında da olmak üzere, gördüm. -Allah'ın fazlı ve şeyhimin bereketi ile- kader sırrını ve eşya üzerindeki ilâhî hükmün kaynağını öğrendim. Şeyh de, verdiğim hükümde isabet etmemle beni müjdelemiştir; isabet edişimin nedeni, bu bilgiye ulaşmam ve bu yüce keşfin gereğiyle irâdenin gerçekleşmesine taalluk ettiği şeylerin bilgini öğrenmiş olmamdır. Artık, bundan sonra, halim değişmedi ve bozulmadı.

Nimet veren ve ikrâmda bulunan Allah'a hamd olsun

X. Hud Fassı[15]

[15] Fassın başlığı şu şekildedir: "Hûdiyye" Kelime'sindeki ""Ahadiyye" Hikmetinin Açıklanması

Hud Fassındaki Mührün Açılması

Vahdet Mertebeleri

Bilinmelidir ki:

Vahdetin/birlik üç mertebesi vardır; her mertebenin de, bir itibârı vardır. Birinci mertebeye ait itibâr, mâhiyeti açısından vahdetin itibârıdır. Bu vecihten vahdet, ahadiyetten farklı değil, onun aynıdır; diğer iki vecihten ise, aynı değildir. Bu vecihten vahdet, vahidin/bir bir sıfâtı değildir, zâtıdır. Zât'a ait ahadiyet/mutlak birlik zikredilip, Hak veya ilimde derinleşmiş muhakkik büyüklerden birisi onu ifâde ettiğinde, zikrettiğimiz bu itibâr ile bu ismi ona vermiştir.

Her şeyin kendisine ait bir ahadiyeti vardır; bu ahadiyet, o şeyin, zâtî şe'nlerden birisinin, işâret edilen yorum ile ahadiyet ile nitelenmiş zâttan farklı olmayışı açısından dikkate alınmasıdır.

İkinci mertebeye ait itibâr ise, vahdetin vahidin bir sıfâtı olarak ele alınmasıdır. Bu, nispetlerin vahdeti ile "sıfât ve izafetlerin ahadiyeti" diye isimlendirilir ve Hakka Allah ismi açısından izafe edilir. Allah ismi, bütün

isim ve sıfâtların kaynağı, halk indinde bilinen vahdet ve kesretin/çokluk kökenidir.

Üçüncü mertebeye ait itibâr ise, kendisine hükümlerin katışmayışı açısından vahdetin ele alınmasıdır.

Bu hükümler, iki kısımdır. Birisi, vahdette taakkul edilir, fakat zuhûru, bir veya daha fazla şarta bağlıdır. Bununla beraber bu birlik, zât ile bi'l-kuvve onları kapsar. İkinci tür sıfât ve hükümleri ise, vahdet zâtıyla kapsamaz. Bunlar, mutlak vahdetinin anlamından hariç birtakım şeyler ile ona izafe ve ilhak olunur. Mesela, "bir, ikinin yarısı; üçün üçte biridir" gibi.

Bu, nisbî veya vücûdî çoğalma/taaddüt manasından anlaşılan şeyin başlangıcıdır.

Kesretin/çokluk zıttı olan ve fiilin, failin ve kesretin kendisi ile zuhûr ettiği mahallin birliğinden dolayı fiiller mertebesine ait olan bu vahdet, Hud fassına aittir ve kıssasında zikredilen Hud'un zevkidir. Çünkü Hud, "alınlardan tutmak", "yürümek" ve "sırat"'ı zikretmiştir ki, bunların hepsi, tasarruf ve tesir hükümleridir ve kuşkusuz hepsi de fiildir.

Şu var ki, haber verişinde fiilin birliği, müteessir olan mahalde kendisine arız olan ve fiili hazırlayıcı çokluklara hâkim olmuştur. Bundaki sır ise, "Hiç bir canlı yoktur ki, onun alnından tutmuş olmasın" (Hud, 56) âyeti ile işâret edilen vâsıta ve sebeplerin dikkate alınmayışıdır. Burada, hiç bir el, sıfât veya başka bir şey zikretmeden, tutmayı, zâtın aynı olan hüviyete izafe etmiştir.

Bu, orta derecedeki muhakkiklerin müşâhedesidir. Çünkü onların zevklerinin gereği, sebep ve vâsıtaların müessir değil, hazırlayıcı olmalarıdır:

Fiil, aslında birdir ve Hakkın eseridir. Her hangi bir başkasının, mahiyeti açısından fiilde tesîri yoktur. Fakat bu bir tek fiil, teessür eden mahallerden farklı fiiller kazanır. Bu çokluk, onu kesb eden kimseye faydalı olan veya şimdi veya daha sonra birtakım zararları olan niteliklere bağlıdır. Bu fayda ve zarar, bazen rûhu, bazen, sûreti ve yaratılışı, bazen ise hem rûhu ve hem de sûreti açısından insana döner.

Bu sınıftan daha üstün ve daha açık keşif sahibi olan bir sınıf vardır. Onların zevkinin gereği şudur ki: İlâhî ve esas itibârıyla mutlak olsa da

vahdanî fiilin, hiçbir vasfı yoktur; şu var ki, bu fiil, tesîr etmekle taayyün eder.

* * *

Teklif te’siri, mertebelere göre gerçekleşir: Bu mertebelerde, vücûb ve imkân hükümleri, kendilerini kabul eden ve toplayan şeyde birleşmişlerdir. Bu birleşmelerde, vücûb hükümleri, imkân hükümlerine baskın olursa, fiil sınırlandıktan ve çokluğu kabul ettikten sonra “itaat” ve “razı olunmuş fiil” olarak nitelenir. Eğer imkân hükümleri vücûb hükümlerine baskın olur ve vâsıtaların özellikleri artarsa, durum bunun aksi olur. Şöyle ki: Fiil, bu tarzda belirlenmesi ve bu keyfiyet ile şekillenmesi açısından “günah” ve “çirkin fiil” diye isimlenir.

Hüsun ve kubuh, şerîat ve akıl mertebesine münasip olan şeye, tâbiat ve amaç açısından olan uygunluğa racidir.

Şerîat, bazen dünyada akıllardan gizli kalmış bir takım iyilikleri ve kötülükleri ifâde eder; bazen ise, bu fiili işleyenlere veya onunla nitelenenlere netice olarak dönecek kötülükleri belirtir. Bunların hepsi, Şari’in bu fiilin sırrı hakkında bilmiş olduğu ve faillerin geneline veya çoğunluğuna nispet ile olan özelliği ve özel taaddüdüne bağlıdır. Aynı zamanda Şari, hoşnut olunmayan fiile veya neticelerine bırakılmış zararın nasıl telafi edileceğini ve giderileceğini, “iyi fiil” diye isimlendirilen fiile bırakılmış/tevdi faydanın nasıl elde edileceğini açıklar.

Başka bir sınıf daha vardır ki, onların zevklerinin ve müşâhedelerinin gereği, bütün sebep, şart ve vâsıtaların, Hakkın taayyünlerinden başka bir taayyün olmadığını bilmektir.

Bütün bunlar, Hakkın vahdanî fiilidir ve taayyünü gerektiren şey ne olursa olsun, o emre göre bütün taayyünler açısından Hakka döner. Bu fiilin zâhirde kendisine izafe edildiği kimseye, fiilin hükmü ve neticesi ulaşır; bu ulaşma, onun müşâhedesine, bilgisine, aslî fiile ve tasarruf ve tasarruf sahibinin birliğine olan nispetine göredir. Ayrıca, bu kimsenin fiillerinin vücüp hükmü ile boyanması, ilmin öne geçmesinin sebebi ve sırrı ve bunun gereğine, bunun zayıf olmasına veya hiç olmayışına göredir.

* * *

Bu müşâhedeyi tatmayan ve bilmeyen kimse, Allah Teâla’nın; “Attığında sen atmadın, fakat Allah attı” (Enfal, 17); Sana bey’at edenler, Allah’a

bey'at etmiştir." (Fetih, 15) âyetlerinin sırrını bilemez. Ayrıca, Hz. Peygamber'in, "Allah kulunun lisanı üzerine, kendisine hamd edeni işitmiştir," buyurduğu hâdisin sırrını; "Ben onun işitmesi, görmesi, eli ve ayağı olurum. Benim ile işitir, benim ile görür, benim ile koşar, benim ile tutar" hâdisinin sırrını da anlayamaz. Ayrıca, "Allah onların cezasını versin, onları sizin ellerinizle cezalandırır." (Tevbe, 16) âyetinin sırrını da anlayamaz.

Bu kimse, fiillerin, kökenleri ve birlikleri/ahadiyet itibârıyla Hakka hangi açıdan nispet edilebileceklerini de bilemez; fiiller çoğalsalar ve artsalar da, hangi açıdan Hakka nispetlerinin sahih olduğunu da bilemez.

Bu müşâdeyi tatmayan kimse, ayrıca, Allah Teâla'nın "Sana bey'at edenler Allah'a beyat etmişlerdir" âyeti ile işâret ettiği özel makâm mı, yoksa, "Attığında sen atmadın, Allah attı" âyeti ile işâret edilen şüphe makâmı mı daha üstündür, bilemez; hakîki ve nisbî hüsün ve kubuh mertebesini de bilemez; fiillerin dünya, berzâh, haşr, cehennem ve cennetteki netice ve semerelerini ve bunlara ait sırları da bilemez.

Bu, bu fassın rûhu ve sırrıdır. Bunun dışındakilere ise şeyhimiz (r.a), yazılması takdir ve emr olunduğu ölçüde dikkat çekmiştir. Nitekim, kendisi de buna işâret etmiştir.

Allah, mürşiddir.

XI. Salih Fassı[16]

16] Salihiyye" Kelime'sindeki "Fütûhî" hikmet: Bu fasta İbnü'l-Arabî, yaratılışın anlamını ele almaktadır. Bu hikmetin "fütûh" ya da "fatih" diye isimlendirilmesinin nedeni İbnü'l-Arabî'nin daha önce de temas ettiğimiz varlık anlayışıyla ilgilidir. Bu anlayışta yaratmak, kesinlikle yoktan var olmak anlamına gelmez; aksine yaratmak, ilâhî ilimde ya da gayb aleminde gizli halde bulunan hakikatlerin açılması, başka bir ifadeyle Hakkın varlığının bu hakikatlere tecellî etmesidir. Bu bağlamda, üzerinde durulan çok önemli bir kavram da, teslîs ve yaratılışın bu ilkeye dayanmış olmasıdır. Teslîs, İbnü'l-Arabî'nin çeşitli vesilelerle ele aldığı gibi, ilâhî ilimde sâbit olan şeylik, bu şeye dönük ilâhî irade veya fiil ve zât'tan ibâret olarak, bir tek şeyin çeşitli itibari durumlarıdır

Salih Fassındaki Mührün Açılması

Yaratılış Sırrı ve Teslîs

Bilinmelidir ki:

Şeyhimiz (r.a), bu fasta, teslîs üzerinde durmuş ve yaratmanın teslîse bağlı olması konusunda açıklama yapmıştır.

Her fassın aslının birtakım ilkelerine dikkat çekmeyi içeren birinci bölümde, Şeyhimiz, bu fassın esasıyla ilgili olarak, yaratılış sırrı ve onun teslîse dayanmasından fazla bahs etmemiştir. Ben, bu konudaki hikmeti açıklayacağım.

Gerçi, şeyh (r.a)'tan bunu sormadım, kendisi ile bu konuda müzakere etmedim ve bu ya da bir başka kitabı hakkında açıklama istemedim. Bununla beraber, Allah'ın onun bereketlerinden ve tenezzüllerinden bana açmış olduğu şeyler, onun mertebesine ve mişkatine uğramış olan Hakkın feyzidir.

Şeyh, bu fassı "fütûhî hikmet" ile başlıklandırdığı gibi, zâhir olan ilk fetihten ibâret olan yaratılış sırrına da dikkat çekmiştir.

Şeyh'in, "fütûhî" deyip, "fatihi" dememesindeki sır ise şudur: Fetihler, çeşitli tarzlardadır ve sayıları da, gaybın anahtarlarının sayıları kadardır. Şeyhimiz, burada, ilâhî edebe riayet etmiştir; bunun nedeni, zâtî gayb ve ihâta eden mutlak varlık mertebesinden olan yaradılışın başlangıcına dikkat çekmede Hakka uymaktır.

Gaybın anahtarlarının esaslarını, Fatiha Tefsiri'nde zikrederek, anlayış ve idrâki sınırlı olan kimselerin suallerine cevap vermiştim. Bu insanlar, "Gaybın anahtarları bizim katımızdadır, onları Allah'tan başkası bilemez" âyetinden (En'am, 59), o anahtarları sadece Allah'ın bildiğini, kâmillerin ise bilemeyeceğini anlarlar. Ben ise, bunların, hangi açıdan bilinemez olduğunu hangi açıdan ise bilinebileceklerini açıkladım.

Bu fassın açıklanmasında da, gaybın anahtarlarının bir başka kısmını zikredeceğim. Bunlardan nisbî ve izâfî gayba ve hakîki gayba ve zâtî, ilâhî ilme ait olanlara dikkat çekeceğim. Ayrıca, şeyhimiz (r.a)'ın fütuh'u Salih fassında zikretmeyi tercihine sebep olan hikmete dikkat çekeceğiz.

Önce, Allah'ın yardımı ve izni ile ilâhî fetihlerin türleri ile başlıyoruz.

Gayb Anahtarları

Gayb anahtarlarının ilki, ahadiyet-i cemdir/çokluk birliği. Ahadiyet-i cem, vücûb ve imkân hükümlerini birleştiren berzâhtır. Çünkü zâtî vahdet ve mutlak vücûdî tecellîye, yaratılışı gerektirmek ya da onu nefyetmek gibi, sübûtî ve selbî herhangi bir itibâr izafe olunmaz. Vahdaniyet özelliğindeki eser ya da taaddüt de, bunlara izafe edilemez. Nasıl edilebilir ki?

Gerçek/kesinleşmiş bilgi, müessirin müteessirdeki tesîrinin, bir irtibata bağlı olduğunu ifâde etmiştir. İki şey ya da şeyler arasında olan irtibat, bir münâsebet ya da aralarındaki müşterek bir emre göre olur. İtibarlardan soyutlanması açısından zâtî-ahadiyet ile herhangi bir şey arasında hiçbir irtibat yoktur. Nitekim daha önce Hud fassı açıklanırken, buna dikkat çekilmişti.

Böylece, Hakkın mebde'/başlangıç oluşu ve ondan bir şeyin ya da şeylerin meydana çıkış nispetinin "vahidiyet" açısından geçerli olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü Vahid/Bir ve vahidiyet/birlik, ahadiyeti/mutlak birlik takip eder. Vahidiyet, nisbî kesretleri olan sıfât ve isimlerin kaynağıdır. Vahid olan Hak açısından bu isim ve sıfâtlar ise, "haysiyetler" veya "itibârlardır". Bunlar, feyzi ve bir olan zâtî, ilâhî eserin çoğalmasını ve gizli olan taayyünlerinin, zâtları için taaddüt eden malûmatları vâsıtası ile izhârını gerektirir. Bunlar, zâtî ilim mertebesinde nakşedilmişlerdir. İşaret olunan bu haysiyetler, "vücûb hükümleri"dir.

Her tesîrin karşılığında ona mukabele eden bir kâbil bulunduğu için, bu kâbiliyetler, "imkân hükümleri" diye isimlendirilmiştir. Bu itibârlar ve izâfî sıfâtların mertebeleri, eş-Şehid, er-Rakib ve el-Hasib gibi, farklı olduğu için bunlar, Alim'in levâzımından ve ona tâbi olan şeylerdir. El-Halik, el-Bari, el-Musavvir, el-Kabız, el-Bâsit, el-Falık, el-Fatır gibi isimler de, el-Kadir isminin tâbileri ve onun levâzımındandır.

Böylece, diğer isimlerin kendilerine tâbi oluşunu açıklamak için, önceliği olan esas isimlerin açıklanması gerekir.

* * *

Bu sâbit olunca, şu da bilinmelidir ki:

Dikkat çekilen ahadiyet-i cem'den sonra ilk gaybî-miftah/anahtar, sadece kâmillerin bildiği zâtî isimlerdir. Bunlar, açıklanması yasak olan Hakkın en büyük sırlarındandır. İlim, Hayat, İrade ve Kudretten ibâret olan ulûhiyet isimlerinin esasları, zâtî isimlerin perde ve gölgeleri gibidir. Hakîki gayb,

bunlara, yani zâtî isimlere aittir. Bu isimler, zât ve hüküm ile izâfî gayba ait olduklarını söylediğim miftahlara sızarlar.

Hak, onları yaratma, fatr, fetk, zer', halk, ca'l ve ihraç diye isimlendirmiştir.

Fatr ve fetk, zâtları ile latif ve kesif, güçlü ve zayıf şeyleri cem eden maddeleri ayıran anahtarlardır. Bunlardan birisi, bir olan şeyi çoğaltmak, diğeri ise mücmel olanı açmak içindir.

Zer' ve felak ise, izhâr, üretme ve tekvinin anahtarlarıdır. Bunlardan birisi, maddenin etkiyi kabul etmesi için hazırlanması; diğeri ise bi'l-kuvve olan şeyi bi'l-fiile çıkartarak, tasarrufun kemâle ermesi içindir.

Halk ise, cem, terkib ve tayin açısından cisim ve sûretlere ait bir anahtardır.

İhraç ise, iki türlüdür. Birisi, buluttan, yer altından, madenlerden, dağ ve su kaynaklarından suyun çıkartılmasıdır. Diğeri ise, su ile, yeryüzündeki bitkilerin ortaya çıkartılmasıdır.

Bunların hepsi de, anahtardır.

Ca'l, Hakka ve yaratıklara gerekli sıfâtları yaratmanın anahtarıdır. Bunlardan, yani gayb miftahlarından/anahtar birisi, fethin nasıl olduğunu görmek ve "beraberlik" diye ifâde olunan zâtî sirayet ile onu idrâk etmektir. Nitekim Allah, şöyle buyurmuştur: "Yaratan bilmez mi? O latif ve habirdir." (Mülk, 14) O latiftir, çünkü yarattığı şeye sirayet etmiş, hulul ve karışma olmaksızın onun ile beraberdir. Ayrıca, sirayetin nasıl olduğunu ve onun ile olan hükmünü bilir. Bu hüküm, ilmin hükmünün zuhûrunun en sonuncusu ve en kâmil derecesi olan yüksek bilgi sırrını ortaya çıkartır.

Bunun için işâret ettiğim gibi, "zâtıyla fethin keyfiyetini idrâkte Hakka ait olan şey" dedim; çünkü bu, kudretin makdura/kudretin konusu taallukunun sırrıdır.

* * *

Rûhların varlığının neticesi olduğu Emrî yaratılışın miftahı ise, sözdür/kavil. Çünkü o, bazı Rabbanî harflerin birleşmesinin sonucudur.

Bu meseleyi, İsa fassında zikredeceğiz. Ayrıca, Rabbanî harflerin hepsinin mertebelerini ve sırlarını Fatiha Tefsiri'nde açıkladık, oraya bakılabilir. Çünkü tekrar edilmeleri, bu muhtasar esere layık olmayan fazla bir açıklamayı gerektirir.

Mânâlar aleminin yaratılışı ise, zâtî-ilk teveccühün ahadiyet-i cem'in rûhu açısından neticesidir.

Ayrıca bilinmelidir ki:

İzâfî gayba ait olduğunu söylediğimiz isimlerin hükümlerinin, mânevî karışımları ve birbir içine tedahülleri vardır. İzafetin zikredilen tarzda düzenlenmesi, var olan şeyde hüküm itibârıyla yaygın ve hâkim olan durumun dikkate alınmasından kaynaklanır. Mesela şöyle denir: Biber, kuru ve ıslaktır; kabak ise, soğuk ve ıslaktır. Bununla beraber, bunların her birisi tâbiatlardan ve dört keyfiyetten hali değildir.

Bunu bil ve işittiğin şeyi düşün! Sana miftahların türlerini ve cinslerini ve bunlardan bilinecek şeyleri zikrettim.

Bu konuda düşünen kimse için kitaplarda bulunmayacak akıl ve idrâklerin ulaşamayacağı gizli sırları zikrettim.

Allah mürşiddir.

Salih Peygamber ve Fetihler Arasındaki İlişki

Salih (a.s) ve fetihler ve arasındaki ilişki türü ise, kendisi ile gönderilmiş olduğu mucizeden, yani kendisi için dağın yarıldığı deveden kaynaklanır. Hak, doğrudan temas olması ve ona rûh üflemesinden dolayı Adem'in yaratılışını kendisine izafe ettiği gibi, o deveyi de Salih'e izafe etmiştir. Allah, izafeti kendi nefsine yaparak şöyle demiştir: "Muhakkak ki ben topraktan bir insan yaratacağım. Onu tesviye ettiğimde ve rûhumdan ona üflediğimde ona secde ediniz." (Sad, 71-72)

Allah, bu gibi bir ifâdeyi, başka kimse bir hakkında zikretmemiştir. Hak, şu âyetinde İblis'i azarlarken bu tekilliğe riâyet etmiştir: "Kendi ellerim ile yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?" (Sad, 75).

Allah Teâla yaratılış tarzından haber verirken başkaları hakkında aradaki vâsıta ve sebepleri dikkate alarak çoğul zamiri kullanmıştır. Mesela bir yerde "biz üfledik" (Enbiya, 91) buyurmuştur. Başka bir yerde ise, "ellerimizin yarattığı mallar" (Yasin, 71) buyurmuştur.

Bu gibi ifâdeler, Kitab, Sünnette pek çok kez zikredilmiştir.

* * *

Canlılar, farklı türlerdedir; gerçi hepsinin yaratılışının/tekvin başlangıcı, cansızlardan/cemadat meydana gelen kokuşmadır. Şu var ki, Adem, deve vb. şeylerin sadece bazı yönlerden olsa bile bazı ilave özellikleri vardır; bunu da, sadece ehlullahın büyükleri bilebilir.

Bilinmelidir ki:

Adem ve Havva (a.s), beşeri çoğalma ve üreme kapısının iki anahtarıdır, çünkü onlardan önce çoğalma yoktur. Onlar ise, toprak, çamur, pişirilmiş çamur ve salsal diye ifâde edilen cansızlardan yaratılmışlardır. Hak onların başlangıçtaki durumlarından haber verirken şöyle buyurmuştur: "Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan da, yanında huzur bulsun diye zevcesini yaratan O'dur. Eşi ile birleşince, hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Ağırlaşınca, rableri Allah'a: Yemin olsun ki, bize kusursuz bir çocuk verirsen, şükredenlerden olacağız; diye dua ettiler" (Araf, 179).

Rivayet olunmuştur ki:

Onların muradı, Allah'ın kendilerini özelliği salih olan erkek bir çocuk ile rızıklandırmasıydı. Şeytan onları aldatmış ve şöyle demiştir: "Eğer çocuğu Abdu'l-Hars diye isimlendirirseniz, onun erkek olmasını temin ederim." Onlar da, şeytana kulak vermişler; çocuk doğduğunda -ki, o Şit (a.s) idi- Adem ve Havva zannetmiş ki, bu konuda şeytanın bir katkısı vardır.

Hak, bu durumu, söz konusu âyetin akâbinde onları azarlayarak zikretmiştir.

Allah, daha sonra zât ve sıfâtları ile salih kıldığı zürriyetinden birisini yaratmıştır. Allah, bu "salih" kişinin kavmi için de, Adem'i yarattığı gibi, cansızdan meydana getirdiği bir deve yaratmıştır. Bu deveyi, kendisine izafe edip, meleklerin Adem'e secde ettiği gibi kavminin de ona hürmet etmesini emretmiştir.

Binaenaleyh, Salih (a.s)'a imân eden kimse, ilâhî emre boyun eğmeyi ve secdeyi gerektiren meleki özelliğinden dolayı ona imân etmiştir.

* * *

Salih peygamberin kavminin deveyi boğazlaması ise, kibirlenen ve kâfirlerden olan iblis'in tezahürlerinden birisidir. Kuşkusuz onlar, İblis kıyâmet gününe kadar laneti hak ettiği gibi, azabı hak etmişlerdir.

Eğer sözü uzatmaktan korkmasa idim, Musa (a.s)'ın niçin ağaçtan hitap aldığının sırrına ve diğer konular hakkında açıklama yapardım. Bunların bir kısmını, "Muhammed Fassında" zikredeceğiz. Şayet, imkan olsaydı, Nuh (a.s)'a suyun, Halîl (a.s)'a ateşin ve Hud (a.s)'a şiddetli rüzgarın tahsisinin nedenini zikrederdim; anasır-ı erbaa'dan ve maden, nebat ve hayvandan ibâret olan üç müvelledâttan her birisinin, Hakka sadece özel bir açıdan istinat ettiğini açıklardım.

Zikrettiğimiz peygamberlerden her birisinin risâleti, mucizenin Hakka istinat ettiği ismin mertebesinden sudur etmiştir.

Peygamberlerin ve onların mucizelerinin sırlarını, Allah'ın nasip ettiği kadarıyla, "Muhammed Fassında" zikredeceğiz.

XII. Şuayb Fassı[17]

17] "Şuaybî" Kelime'deki "Kalbiyye" Hikmetinin Açıklanması: İbnü'l-Arabî, kalb ve arifin kalbi hakkında şöyle demektedir: "Kalb, yani ârif'in kalbi Allah'ın rahmetindendir. O ondan geniştir, çünkü o, Hak celle ve celâli sığdırmıştır. Halbuki Hakkın rahmeti, Hakkı sığdıramaz." Kalb, Hakkı bilmek melekesidir. Bu konuda Konevî, kalbin çeşitli vecihlerinden söz eder ki, bilginin bunların hangisiyle gerçekleştiği, bilginin niteliği ve derecesini belirlemektedir

Şuayb Fassındaki Mührün Açılması

Kalb ve Şuayb Peygamber

Şeyhimizin, "kalbî hikmeti" Şuayb kelimesine izafe etmesinin iki büyük sırrı vardır. Bunlardan birisinde, ismin lafzının anlamına riâyet etmiştir. Bu lafız, Şuayb'dir. Şuayb Araplardandır, ismi de, Arapça bir isimdir. Nitekim rivâyette böyle yer almıştır: "Hud, Salih, Şuayb, Yunus ve Lût Arap idiler."

Ez cümle, kalb, insan bedeninin, hatta yaratılışı tam olan bütün canlıların uzuvlarında yayılan parçaların kaynağı olduğu ve insan ve hayvanda ilk meydana gelen organ olduğu için, zikredilen bitiştirme uygun olmuştur.

Bununla beraber bu kalbi hikmetin Şuayb kelimesine bitişmesini gerektiren başka sebepler de vardır. Bunların bir kısmına daha sonra dikkat çekeceğim.

Kalb, zikrettiğim gibi, bölünmenin kaynağı olduğu ve bunun için de kendisinden hayvanî hayat meydana gelerek, sûretin bütün parçalarına sirayet ettiği için, kalb ile ve kalpten bütün uzuvlara sûreti ayakta tutan yardım ulaşmıştır. Bu durum, insanın ve yaratılışı tam olan hayvanların sûretinde böyle olduğu gibi, ulvî ve süfli bütün alemin sûretinde de böyledir.

Bu, şerîat, keşif ve akıl açısından sâbit olan büyük bir asıldır.

Hz. Peygamber (a.s) buna çeşitli ifâdelerinde dikkat çekmiştir. Bunlardan birisi şudur: Hz. Peygamber buyurmuştur ki: "Cesette bir organ vardır ki, o salih olduğunda bütün ceset salih olur, bozuk olduğunda ise bütün ceset bozuk olur. Dikkat edin, o organ kalptir."

* * *

Alemin mutlak sûretine gelince:

Zâhir olan ulvî alemin kalbi, güneştir. Onun mahalli, feleklerin kalbidir. Işık yardımı güneşten yayılır ve bütün yıldızlara ulaşır. Bazı açılardan bazı insanlar buna karşı çıksa bile, onların karşı çıkması, zikrettiğimiz şeye zarar vermez.

Bütün varlık sûretlerinin kalbi ise, gerçek insân-ı kâmildir. O, vücûb ve imkân arasında bir berzâh, zât ile kıdem ve hadisler ve hükümlerinden ibâret olan mertebe arasında bir ayna gibidir. Bunun için hilafet yeri, yeryüzü olmuştur.

Yeryüzü varlık dâiresinin merkezidir. Onun sûreti ile şimdi perdelenmiş olan mânevî makâmı, Nefes-i Rahmanî'nin sudurunun başlangıç mertebesidir. Nefes-i Rahmanî, bütün varlık alemini yaratmak için sudur eder. Bundan dolayı yeryüzüne inen hakîki insanın, halife olması uygun olmuştur. Çünkü insan, her ne kadar sûret açısından son olan olsa bile, rütbe ve mertebe açısından ilktir.

İnsan, halk ve Hak arasında vâsıtadır. Allah'tan başka her şeyin bekâsının sebebi olan Hakkın feyzi ve yardımı, onun ile ve onun mertebesinden ulvî ve süfli bütün aleme ulaşır. Eğer iki yönden de başka olmayan berzâhlığı açısından insan olmasa idi, alemdeki hiçbir şey, irtibat ve münâsebet olmadığından dolayı vahdanî olan ilâhî yardımı kabul edemezdi ve bu yardım ona ulaşmazdı.

İnsan, göklerin direğidir.

Bu sırdan dolayı, insan, cem mertebesinin ve ahadiyetinin sûreti olan ilâhî hilafetinin mertebesi yeryüzünün merkezinden gökleri ve yeri ihâta eden Kürsî-yi Kerim ve Arş-ı Mecid'e gittiğinde, alemin nizamı bozulur ve yeryüzü ve gökler değiştirilir. Nitekim Peygamber Efendimiz, ifâde ettiğimiz bu meseleye dikkat çekmiştir: "Yeryüzünde Allah Allah diyen kimse bulunduğu sürece kıyâmet kopmaz."

Hz. Peygamberin "Allah" kelimesini tekrarlayarak söylerken şunu kastetmiştir: "Yeryüzünde gerçek olarak Allah diyen kimse bulunduğu sürece kıyâmet kopmaz." Çünkü sadece Allah kelimesini söyleyeni kast etmiş olsa idi, bunu tekrarlayarak, pekiştirmezdi.

Kuşkusuz ki, Allah'ı gerçek olarak ve bütün isimlerini birleştiren en büyük ismi ile özel olarak sadece Hakkı tam olarak bilen kimseler zikredebilir. Yaratıklardan Allah'ı her asırda en iyi bilen kimse, Allah'ın halifesidir. O, bu asrın kâmilidir.

Bu hadisiyle Hz. Peygamber, adeta şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet yeryüzünde insân-ı kâmil olduğu sürece kopmaz." Bu kâmil insan, işâret olunan ayakta/ikame tutan mânevî direktir. İstersen, "ondan dolayı ayakta tutulur" da diyebilirsin. İnsan, göçtüğünde ise, gökler parçalanır, güneş dürülür, yıldızlar dökülür ve paramparça olur, dağlar yürütülür, yeryüzü sarsılır ve kıyâmet kopar.

Eğer insan, mazhârlığı açısından mahalli Kürsî ve Yüce Arş olan cennette bulunmasa idi, cennetin durumu da yeryüzü ve göklerin durumu gibi olurdu.

"İnsanın mazhârlığı açısından bulunması" ile sınırladım. Çünkü Allah bana öğretmiştir ki, cennet insân-ı kâmil'i sığdıramaz. Onun cennette olan kısmı, bu cennete uygun olan yönüdür. İnsan-i kâmil, her alemde, bu aleme uygun olan yönü ve bu alemin kendisinde insandan bulunan şeye göre Haktan talep ettiği özelliği bulunur.

Hatta şöyle derim:

Eğer cehennem, insan-i kâmilden hali kalsa idi, o da baki olmazdı ve Cehennem de kâmil insan ile dolar. Nitekim hadis-i şerif'te zikredilen "Cabbar'ın ayağını koyması" ile buna işâret edilmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Cehennem sürekli olarak "daha fazla yok mu der?" (Kaf, 35) Ta ki, Cabbar onun üzerine ayağını koyar. Cabbar, Cehennemin üzerine ayağını koyduğunda bir bölümü, bir kısmı üzerine çöker ve şöyle der: Tamam, tamam!" Yani yeter, yeter.

Hak tarafından şöyle haber verilmiştir ki:

Cehennemin üzerine konulmuş ayak, kâmillerin sûretinin bu alemde kalan ve cennet aleminde kendilerine eşlik etmeyecek kısımdır. Bu da, ince bir münâsebetten dolayı "ayak" diye ifâde edilmiştir. Çünkü insanın ayağı, bedeninin en son uzvudur. İnsanın unsûrî sûreti de, mutlak insânî sûretin en son uzvudur. Çünkü bir bütün olarak alemin sûreti, insânî hakîkatin sûretinin uzuvları gibidir. Bu yaratılış, insânî hakîkatin kendisi ile zuhûr ettiği son sûrettir. Bunun ile, uzuvlar gibi olduklarını söylediğim bütün sûretler kaim olur.

Kalbin Mertebeleri

Bilinmelidir ki:

Kalbin beş mertebesi vardır: Mânevî, rûhanî, misâli, hissî ve bunların hepsini birleştiren mertebe. Bu beş mertebeden her birisinin, bu mertebenin hükümlerinin kaynağı ve onlardan ortaya çıkan parçalanmanın kökeni olan bir mazhârı vardır. Her kalbin de beş yönü vardır. Birisi, Hakkın mertebesine yöneldiği vechidir. Bu durumda kalb ile Hak arasında vâsıta yoktur. Birisi, kendisi ile rûhlar alemine yöneldiği vechidir; bu açıdan kalb, rûhlar vâsıtası ile istidâdının gerektirdiği şeyi Rabbından alır. Birisi, misâl alemine ait vechidir. Kalb, cem'/çokluk makâmıyla olan ilişkisi, mizâcının ve ahlakının itidâli, davranış ve tasavvurlarındaki hallerinin düzgünlüğü ve huzur ve marifeti oranında bu mertebeden pay alır. Bir vechi de, şehâdet alemine dönüktür; bu, ez-Zâhir ve el-Âhir isimlerine aittir. Kalbin kuşatıcı olan vechi, ise ahadiyet-i cem'e aittir. Bu mertebeyi, mânevî hüviyet mertebesi, öncelik, sonralık, butûn, zuhûr ve bu dört sıfâtın hepsini cem ile, takip eder.

Her vechin, insanlardan bir mazhârı vardır. Bu vecihlerden Şuayb (a.s)'a ait olan, misâlî vecihdir. O, bu mertebesinde bir açıdan insanın yüreğinin

sol tarafında gizli olan hayvani rûha benzer. Hayvani rûh, insânî rûh ile mizâç arasında bir berzâhtır. Çünkü o, bâsit ve makûl bir kuvvet olması açısından rûha uygun ve onun ile ilişkilidir; zâtı ile bedenin bölümlerine yayılmış olan çeşitli kuvvetleri içermesi ve bedende çeşitli ve farklı tasarruflar ile mutasarrıf olması açısından ise, cüzlerden ve farklı tâbiatlardan meydana gelmiş olan mizâca uygundur. Bunun için, irtibat ve yardımı meydana getirir. Çünkü bâsit rûhun mürekkep-mizâç ile irtibatı olmamış olsa idi, bu mümkün olamazdı.

Bu, bütün zıtları farklı misâller ile bir tek şeyde birleştirmeyi gerektiren ilâhî hüküm sırlarındandır. İrtibat ve onları idare etmek ile ilgili tesîr, bunlara bağlıdır.

* * *

Bu bilinince şu da bilinmelidir ki:

Misâli tasavvurlar, zâhir ve hissî sûretlerin neticesi olduğu için, Musa (a.s)'ın terbiye edilmesi, öncelikle Şuayb (a.s) vâsıtasıyla olmuştur. Bunun için Musa'ya ve mucizelerine hâkim olan hal, ez-Zâhir isminin hükümleri olmuştur. Hak, onu kendisi için seçtiğinden dolayı, kemâle erdirmek isteyince, Musa'yı Hızır (a.s)'a göndermiştir. Hızır ise, el-Bâtın isminin mazhârı ve kalb vechinin sûretidir. Kalb vechi, Hakka dönüktür ve aralarında hiçbir vâsıta yoktur. Nitekim buna, kıssalarında "istedik" ve "Rabbin istedi ki" (Bk. Kehf, 72-71) âyeti ile işâret edilmiştir. Ayrıca, "ona kendi katımızdan ilim öğrettik." (Kehf, 65/) âyeti de buna işâret eder.

Bunların hepsi, Musevî itirazların aksine, bâtın halleridir. Çünkü Musevî itirazların dayanağı, zâhirî emirler ve bu emirler için şart olan husün ve kubuh idi. "Cem ve vücûd" kalbinin sûreti haline gelen kimse ise, Hz. Peygamberimiz gibidir. Çünkü onun makâmı, varlık dâiresinin orta noktasıdır. O kişi, kalbinin beş vechi ile, bütün alemlere, mertebe ve hazretlere yöneliktir; hepsinin hükümlerini zabt eder ve onların hepsinin vasıflarını dikkat çekilen birleştiricilikle ortaya çıkartır.

* * *

Şuayb'a ait "kalbî hikmet" hakkında dikkat çektiğim şeyi öğrendiğinde, onun risâletindeki âyetinin niçin ölçü ve tartıya dikkat etmek olduğunu anlarsın. Çünkü beden uzuvları, kalpten beden parçalarına yayılan yardımdan, muhtaç olduğu bölümü eksik ve fazla olmadan aldığı sürece

yararlanabilir; gıdalar da, böyledir. Tartının benzeri, gıdanın dağıtılması; ölçünün benzeri ise, nefsani yardımdır.

İşaret ettiğim şeyi anlayıp, bunu dikkate alıp kıyaslarsan, ondan alemin sûretine intikal edersin. Bu durumda Hz. Peygamber (a.s)'ın "Yerler ve gökler adalet ile ayakta durur" hadisini ve Hakkı, "Mizân onun elindedir" şeklinde vasf etmesinin sırrını anlarsın. Ayrıca Allah, kalbini nûrlandırırsa "Kuşkusuz Allah gökleri ve yeri ayakta tutar"(Fatır, 41) "Her göğe emrini vahyetmiştir" (Fussilet, 12) âyetlerinin sırrını anlarsın.

Dikkat et, doğruyu görürsün ve tatmin ol. Bu makâm, geniş açıklamadan uzak durma yeridir. Bu özetin, tafsile tahammülü yoktur.

Allah, hidâyete eriştirendir.

* * *

(: Başlangıçta zikredilen iki sırdan) Diğer sır ise, kalbin genişliğine ve rahmet ile olan ilişkisine aittir. O rahmet, her şeyi kuşatır ve Hz. Peygamberin buyurduğu gibi, yüz parçaya bölünür. Bunun bir kısmına işâret edeceğim ve bunun ile bu fas hakkındaki sözümü sona erdireceğim.

Hak tarafından genişlik ile nitelenmesi açısından eşyanın en büyükleri, rahmet, insânî kalb ve ilimdir. Çünkü Allah, rahmetin genişliği hakkında şöyle buyurmuştur: "Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır" (Araf, 155). Rahmet ve ilim hakkında da, meleklerin lisanı ile şöyle buyurmuştur: "Ey Rabbımız! Sen her şeyi rahmet ve ilim olarak kuşattın" (Gafir, 7). İnsânî kalbin genişliği hakkında ise, şöyle buyurmuştur: "Beni, yerim ve göğüm sığdıramadı. Mümin kulumun kalbi beni sığdırdı."

Kuşkusuz bu üç şeyin her birisi ve diğerleri arasında genişlik açısından bir fark vardır. Rahmet ve hükümleri, ilmin hakîkati ve malûmlara nasıl taalluk ettiği ve Hakkı sığdıran kalbin hakîkatinin ne olduğu bilinmeden, bu fark tam olarak bilinemez.

Önce Allah'ın yardım ve inâyeti ile ilâhî, zâtî ilmin genişliğini ve onun Hakka ve malûmlara taallukunu zikredeceğiz.

Hakkın ilmi kendi zâtına ve malûmlara, iki şekilde taalluk eder. Çünkü Hakkın kendisini taakkul etmesi mertebesinde, bir taayyünü vardır. Bu taayyünün, her alimin ilmindeki her şeyin taayyününe, hatta Hakkın

taakkul sahiplerinin taakkulündeki taayyününe nispetle mutlaklığı vardır. Onun ilmi, nefsindeki ve her taakkul sahibinin taakkulündeki taayyünü açısından taalluk eder. Hakkın ilmi, zâtına bir başka şekilde taalluk eder. O da, zâtını mutlaklığı ve nefsindeki taayyünlerinde sınırlanmaması açısından bilmesidir. Bu, küllî ve icmali bir bilmedir.

Hakkın ilmi, malûmlara da iki şekilde taalluk eder. Bunlardan birisi, ilminde taayyün etmeleri açısından, diğeri ise, birbirinden farklılıklarının taakkulu açısından onlara ilişmesidir. Şu var ki, bu ilmî taalluk tarzı, bütün mümkünleri kapsamaz, bu, sınırlı bir devirde ya da devirlerde varlığa girmesi mukadder olan şeylere aittir.

İlim, gayr-ı mütenahi olan bütün mümkünlere sadece icmâlî ve küllî olarak taalluk eder; nitekim, daha önce mutlaklığı açısından Hakkın durumu ile ilgili olarak buna işâret etmiştim.

Hak ile mümkünler arasındaki bu nispet ve tam ortaklığın sebebi ise, en açık olan bilgiye göre, mutlaklığında ve hüviyetinin gaybında gizli/kamin olan zâtının şe'nleridir/şuûn-ı ilâhiyye. Hiçbir kimse Hakkı bilmesinde, taakkulî taayyünleri aşıp, Hakkın kendisini taakkul etmesine ve bu taayyünün bir açıdan zâtî ve gaybî olan mutlaklık ile bitiştiğini/ittisal müşâhedeye ulaşamaz. Söz konusu bu mutlaklığın, vasfı, ismi, resmi, tanımı ve hükmü yoktur; sadece hakikati, vücûb ve imkân ve bunların hükümlerini birleştiren bir berzâh olan kimse bu mertebeye ulaşabilir. Çünkü bu kimse, kendi mutlaklığı ile adem/yok itibârı ile, Zât gaybının karşısında durur/müvacehe. Burada "adem" itibarı dememizin nedeni, çokluk ve farklılık vehmetmeden, bu gaybı mutlaklığından kendisinden ayrı olarak zihne getirecek fikri bir taakkulunun olmayışıdır.

Bunu anla, işittiğin ve dikkat çektiğim garip şeyleri düşünürsen, zikredildiği tarzda olmak şaartıyla ilimden daha geniş hiç bir şey olmadığını anlarsın!

* * *

Kitap ve sünnette işâret edilen rahmetin genişliği ise, Levh-i mahfûz'da Kalem-i a'la'nın yazması ile taayyün eden bazı hadiselere aittir. Bu rahmet, yüz bölüme ayrılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, bir hadisinde buna işâret etmiştir.

Hakkı kuşatan kalbin genişliği ise, hakîki insana ait zikredilen berzâhlık genişliğidir. Hakiki insan, "cem" ve "vücûd"un kalbidir. Cem ve vücûdun

kalbi olan hakîki insanın kalbi, berzâh özelliğine sahiptir; ilmi de, önceden dikkat çekilen ilimdir.

Bu mesele, bu fassın rûhudur ve en gizli sırrıdır. Daha önceden zevki açısından ve isminin hükmü açısından Şuayb'a ait olan şeylere dikkat çekmiştim.

Şuayb'ın genişlikten olan payı ise, hayvani rûha benzeyen kalb mertebesine göredir; bu mertebe, ona nispet edilmiştir. Bu mertebenin hükümleri ve şubeleri de, mutlak "cem" ve "vücûd" kalbinden olan payı oranındadır. Çünkü bu, belirli bir nispettir; bunun "cem" ve "vücûd" kalbine nispeti, mukayyet misâl aleminin mutlak misâl alemine nispeti gibidir.

Bunu anla, sana kalbin esaslarını zikrettim.

Eğer bütünün birliğini dikkate alıp, her türlü haysiyet ve itibârdan yüz çevirirsen genişlik ve hükümleri ortadan kalkmış olur. Çünkü, düşünülebilen her türlü vahdet ve çokluğun üzerinde gerçek anlamda bir olan bir şey hakkında, onun bir şeyi sığdırdığı veya bir şeyin kendisini sığdırdığı söylenemez. Çünkü, bu durumda ne adet vardır ve ne de tafsil!

Bu bilinmelidir.

XIII. Lût Fassı[18]

18] "Lûtiyye" Kelime'sindeki "Melkiyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fasta ele alınan önemli mesele, "kuvvet"tir. Bu fasta, her ne kadar lût peygamber ve kavminden söz ediliyorsa da, gerçekte "Lût kavmi" ile nefsin behimî arzuları; Lût peygamber ile ise, bu duyguları kontrol altına alan ve onlarda tasarruf eden rûhî kuvvet kast edilmektedir.

Lût Fassındaki Mührün Açılması

İlâhî Cezalandırma

Şeyh (r.a)'ın, bu hikmeti "melekî" sıfâta izafe etmesinin sebebi, Lût (a.s) ve ümmetine hâkim olan emre riâyet etmektir. Ayrıca, Lût peygamberin (a.s.) kavminden görmüş olduğu sıkıntıların karşılığında Hakkın peygamberi vasıtasıyla verdiği büyük cezaya dikkat edilmiştir. Nitekim

Hak, Lût'un hal lisanıyla onlara şöyle hitap etmiştir: "Eğer benim gücüm olsa idi ya da büyük bir kuvvete dayansa idim." (Hud, 85)

Bilinmelidir ki:

Hiçbir ilâhî ceza, sebepsiz meydana gelmez. Hakkın cezalandırması, kullarının fiillerinin neticelerini ortaya çıkartmaktan ibârettir, çünkü O, mutlak anlamda yaratıcıdır. Yaratıklardan sadır olan fiiller ise, onların neticelerinin maddesidir. Neticeler, maddeye göre ortaya çıkarlar.

Binaenaleyh, maddelerin gücü ve sayısı artığında, neticelerinin zuhûru da şiddetli ve güçlü olur; buna karşın, maddeler zayıf ve bâsit olduklarında ise, neticenin meydana gelmesi gecikir ve zıttı olan kuvvetin içine dahil olur.

Nitekim, bu meseleye daha önce af, mağfiret ve iyiliğin kötülüğü silmesi ya da değiştirmesi sırrında işâret etmiştim.

Bunların hepsinin açıklaması, ilâhî hadislerin şerhinde geçmiştir. Cezalandırılanların eserlerinden baki kalan delillerin sebebi, onların kötü rûhlarının güçlerinin çokluğudur; bunlar, eseri baki olan şiddetli neticelerin ortaya çıkmasını gerektirmişlerdir.

Bunu bil, bu, bu hikmetin sırrıdır.

XIV. Üzeyr Fassı[19]

19] "Üzeyrî" Kelime'deki "Kaderiyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fasta İbnü'l-Arabî, özellikle kaza ve kader meselesini ele almaktadır. İbnü'l-Arabî, Fassın başlangıcında "kaza" terimini şöyle tarif eder: "Kaza, Allah'ın eşyadaki hükmüdür. Allah'ın eşyadaki hükmü, o eşya hakkındaki ilmine göredir. Bu ilmi eşyanın kendisi, Allah'a vermiştir." İbnü'l-Arabî, Üzeyr peygamberi gayb alemi hakkındaki bilgiyi vahiy yoluyla arayan ve kader sırrına muttali olmak isteyen bir peygamber sûretinde tasvir eder. Konevî ise, açıklamalarını özellikle yeniden yaratma ve bunun tarzları üzerinde yoğunlaştırmıştır

Üzeyr Fassındaki Mührün Açılması

Kader Meselesi

Bilinmelidir ki:

Hak, herhangi bir şey adına kendisinden bir şeyi asla belirlemez/tayin; bu şey, ister sıfât, ister fiil, ister hal, isterse de başka şey olsun aynıdır. Çünkü Hakkın emri, birdir; söz konusu emir, Hakkın bir olan varlığı/Vücûd-ı vahid feyezan ettirmekle/ifaza gerçekleşen birlik özelliğindeki tesirinden ibârettir. Bu varlık, kendisini kabul eden mümkünlerin üzerlerine yayılır/münbasit; bu mümkünler, ezeli ilimde taayyün etmiş gayr-i mecul/yaratılmamış hakîkatlerinin gerektirdiği tarzda, çeşitli ve farklı hal ve özelliklerde bu Varlık ile zuhûr etmiş ve onu izhâr etmişlerdir.

Bu bağlamda, Uzeyr (a.s)'ın hakîkatinin ve onun levâzımının hükümleri, Uzeyr'in kader sırrını öğrenmeyi talep ve harap olmuş beldenin tekrar eski haline göre yenilenmesi üzerinde düşünmeyi gerektirmiştir; bunu yaparken de, beldenin tekrar eski haline dönebileceğini yadırgamış ve garipsemiştir.

Bu nedenle Allah, Üzeyr'in (as.) düşüncesi ve böyle bir şeyi yadırgaması vesilesiyle, yenilenmenin tarzlarını ve ilme tâbi olan kudret hükümlerinin türlerini ona göstermiştir; ilâhî kudretin tâbi olduğu ilim de, taallukta malûma tâbidir.

Gerçi pek çok kimse, kudretin irâdeye tâbi olduğunu, irâdenin de tahsis gerektirdiğini zanneder. Halbuki, gerçek keşif, irâdenin ancak ilm-i ilâhî'nin belirtmiş olduğu tahsisi olduğunu ifâde eder, yoksa, tahsisin kaynağı irâde değildir. Aynı şekilde, ilmin malûmda hiçbir eseri yoktur; malûm, nefsindeki taayyün ve cüz'iliği olarak bulunduğu hal üzere bilinmesi için ilmin kendisine taallukunu belirler.

İşte bu, kader sırrının esasıdır.

Şeyhimiz (r.a) geniş açıklamalarda bulunduğu için, burada tekrara düşmemek için fazlasına gerek yoktur. Bununla beraber bu kitapta ve diğer eserlerimde bu konu hakkında yeterli bilgi verdim, Allah'a hamd olsun.

Mead Türleri

Şimdi ise, kudret hükümlerine, mead ve Allah'ın Uzeyr'in halinde izhâr etmiş olduğu bazı hükümlere dikkat çekeceğim.

Mead, çeşitli tarzlarda gerçekleşir. Bunlardan birisi, cüzlerden meydana gelmiş belirli bir sûretin bu cüzlerin parçalanmasının ardından önceki haline göre yenilenmesi ve birleştirilmesidir. Bu tarz yenilemede, bu sûreti ayakta tutacak ve ona tasarruf imkânı verecek ruhuyla birleşmek için sûret hazırlanır; bu tasarrufu, sûret ve rûha ait menfaatlerin kazanılıp,/celb, sıkıntıların ortadan kaldırılmasında sûretin ve sûret cihetinden rûhun istidâdı gerektirir.

Şu âyet-i kerîme'de bu tarz yeniden yaratmaya işâret vardır: "İnsanlar onların kemiklerini bir araya getiremeyeceğimizi mi sandılar? Bilakis, onların parmak uçlarını bir araya getirmeye kadiriz." (Kıyâme, 3) Aynı şekilde şerîat da, bu cüzlerin, önceden birleşmelerini gerektiren şartlar ile toplanacakları mahalle dönme emri gelinceye kadar kaynaklarında muhafaza edilmesi tarzında bu yenilemeye işâret etmiştir. Fakat birinci toplanma, cüzlerin küllîlerden ayrılmasına bağlıdır; ikincisi ise, taayyün etmiş mevcut cüzlerin birleştirilmesidir.

Bunun için Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "O halkı yaratır, sonra iade eder. Bu ona göre daha kolaydır" (Rum, 27). Çünkü, taayyün etmiş mevcut cüzleri yeniden birleştirmek, varlığı küllîlerde silinmiş/müstehlek parçaları yaratıp, bunları birleştirmekten daha kolaydır. Bu, "O, ona daha kolaydır" ayetinin anlamıdır.

Burada sözü edilen kolaylık, Hakka göre değil, olması açısından meseleye göredir: Çünkü Hak için hiçbir şey zor ve imkânsız değildir.

Yeniden yaratmanın diğer bir tarzı ise, mürekkep sûreti cüzlerinin bölünmesinden korumaktır; bununla beraber, sûretin diri kalmak istidâdı kalmadığı için rûh kendisinden ayrılmıştır. Bu istidât, sûreti idare etmek için rûhun kendisine yönelmesini gerektirir. Bu rûhun kemâline yönelmesi, onu idare ettiği zamanda sûrete zâtının gerektirdiği bir çeşit bekâ özelliği kazandırır. Çünkü bekâ, rûhların zâtî bir özelliğidir. Rûhun ayrılmış olduğu sûreti idare etmekten yüz çevirip, başka bir mazhâra yönelmesi ve onda yerleşmesinin sebebi, iki tarafı, yani dünya ve intikal etmiş olduğu alemi mülahazayı birleştirmekten aciz ve zayıf olmasıdır.

Rûhun bedeni idare etmekten yüz çevirmesi, sûretin cüzlerinin dağılmasını ve parçalanmasını gerektirir.

Bu kâmil, mukaddes, küllî rûhları ise, hiçbir durum, diğer birisinden alıkoyamaz, herhangi bir alem diğer alemden perdeleyemez. Çünkü

onlar, berzâhta hapsedilmiş değillerdir, bilakis, istedikleri zaman, bu alemde zuhûr edebilirler ve bu alemden tamamen yüz çevirmezler.

Bunu öğrendik ve müşâhede ettik. Ayrıca, bunu müşâhede eden bir gurup gördük. Şeyhimiz (r.a) Hz. Peygamber ile ve âhirete intikal etmiş bu özellikteki kimseler ile gece ve gündüz dilediği vakit bir araya gelirdi. Bunu defalarca tecrübe ettik.

Bu yeniden yaratma, Hz. Peygamber (a.s)'ın "Allah, yeryüzüne peygamberlerin cesetlerini yemeyi haram kılmıştır" hadisi ile işâret etmiş olduğu tarzdır. Bunun sebebi de, ifâde ettiğim üzere, mukaddes rûhun bu cesede eşlik etmesi ve ona kendi bekâ özelliğini kazandırmasının bereketidir. Bununla beraber, bedeni idare etmeyi bıraktıktan sonra da, bedenden bütünüyle yüz çevirmez. Parçalanmadan korunmuş bu gibi bir ceset, yardım kendisine ulaştığı ve bir çeşit itidâl kazanma emri aldığı zaman, hayat ile bütünleşir ve kendisini idare etmek gayesiyle rûhun ona dönmesine istidât kazanır.

Bu tarz yeniden yaratma, Uzeyr (a.s)'ın karşılaştığı yeniden yaratma gibidir.

* * *

Yeniden yaratmanın diğer bir türü ise şudur: Mürekkep sûret, parçalara ayrılmış ve gerekli özellikleri dağılmış olsa da, bunların cevherleri, Allah katında alemlerin birisinde muhafaza edilmiştir. Ehl-i keşf, bu cevherleri, kendilerini taşıyan bir şeyde müşâhede ederler ki, bu, "ucbu'z-zenb" diye ifâde edilir. Ucbu'z-zenb, hayvani rûhun ve bütün mizâcî kuvvetlerin bu cismânî parça ile ayakta durması açısından, bu sûretin cisimliğinin ta kendisidir. Hak, onu yeniden diriltmek dilediğinde, bu kuvvetlere ve bu cismânî cüzlerin cevherlerine daha önceden taşıdıkları arazlara benzeyen ve kendilerine uygun arazlar ilave eder. Bunlar, hemen bu arazlar ile, bulundukları hale göre veya o anki halin ve vaktin gerektirdiği tarzda kaynaşırlar; bu kaynaşma, ayrıca, bu ikinci birleşme ve onunla ilgili birinci içtima ve önceki tedbirden meydana gelen sıfâtların ve hallerin neticelerinin özelliğine göredir.

Uzeyr (a.s)'ın eşeğinin yeniden yaratılması, bu kâbilden olmuştur.

Bunun için Allah, şöyle buyurmuştur: "Kemiklere bak, onları nasıl düzenliyor, sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?" (Bakara, 259).

Allah Teâla, bu makâmda üç çeşit koruma izhâr etmiştir: Birisi, bilinen sûretin, hızlı değişmekten ve başkalaşmaktan korunup, başkalaşmadan sakınılması ve bulunduğu hal üzere korunmasıdır. Uzeyr'in yemeğinin ve içeceğinin korunması böyle olmuştur. İkinci tarz ise, onun sûretini bozulma ve parçalara ayrılmaktan korunmasıdır. Bununla beraber zikredilen gerekçelerde dikkat çektiğim gibi, sûretini idare eden rûh ondan ayrılmıştır. Üçüncü tarz ise, cüzleri parçalanmış olsa da, eşeğin sûretinin cevherlerini korumaktır; sonra, bu cevherleri taşıyan önceki arazlara benzer başka arazlar yaratılır.

Böylece, iş/emr tamamlanır ve kısımlar belirlenir.

Bu meseleyi anla, bu, şeyhimizin dikkat çekmediği Uzeyr'in halinin sırrıdır; kudretle ilgili olanı ise Şeyh, zikretmiştir.

XV. İsa Fassı[20]

20] İbnü'l-Arabî, Fusûsu'l-Hikem'de bu Fassı şu şekilde başlıklandırmıştır: "İsevîyye" Kelime'sindeki Nebvî Hikmet

İsa Fassındaki Mührün Açılması

Varlıkların Üstünlük ve Düşüklüklerinin Nedeni

Bilinmelidir ki:

"Nebi" lafzı, hemze ve hemzesiz olarak okunmuştur. Şayet kelime hemzeli ise, "nebee"den türetilmiştir ve "haber vermek" demektir. Hemzesiz olarak ise, "neba-yenbu"dan türetilmiştir ve "yükseldi" demektir.

Şeyhimiz (r.a)'ın bu hikmeti nübüvvete bitiştirmek ile kastı, "haber vermek" anlamında değildir. Çünkü bu kitapta zikretmiş olduğu bütün peygamberler, bu konuda ortaktır. Burada kast ettiği, "yükseklik" anlamıdır.

Yüksekliğin ve İsa (a.s)'a tahsis edilen diğer şeylerin anlamını, çeşitli sırları içeren küllî bir mukaddime sunduktan sonra Allah'ın nasip ettiği kadarıyla anlatacağım. Bu mukaddime ile, İsa (a.s)'ın durumu ve yükseltilişinin sırları hakkında zikredeceğim şeyler anlaşılır.

Varlıklar şeref, kötülük, eksiklik ve kemâlde çeşit çeşittir: Yaratıcısı ile arasında vâsıtaların az olduğu ya da ortadan kalktığı, kendisinde imkâna ait kesret hükümlerinin azalıp, ilâhî vahdaniyet mertebesi nispetinin güçlendiği kimse, en şerefli ve vahdaniyeti açısından da Hakka en yakın kimsedir.

Bir varlıktaki vâsıta vecihlerinin çokluğu -imkân hükümlerinin çoğalmasıyla beraber- imkân yönlerinin artması, onun zelilliğine, derecesinin düşmesine ve vahdaniyet mertebesiyle bağıntısının/nispet uzaklığına sebep olur. Eksiklik ve kemâl ise, ilâhî sıfâtlar ile kevnî hakîkatler arasındaki birleşmelerin çoğalmasına göredir. Çünkü bu, Adem'in sûreti üzerinde yaratılmış olduğu ilâhî mertebenin sûretinden payın çokluğunu ve benzerlik mertebesine yakınlığını veya bunun, yani bu payın eksikliğini gerektirir.

Hangi varlık, Rabbanî sıfâtları çokça içerir ve kevnî hakîkatler ile bilfiil zuhûr eder ise, onun ilâhî benzerlik ve hilafet mertebesine nispeti daha yakın, mertebenin sûretinden payı da daha çok ve zikretmiş olduğumuz eksiklikten olan payı daha azdır.

Eksiklik ve kemâlin dereceleri, ilâhî ve kevni hakikatler arasındaki bilfiil birleşmelerin azlık ve çokluğuna göre farklılaşır. Bu sayede eksiklikler ve nispi kemâller ortaya çıkar, nebi ve veliler arasındaki üstünlük sâbit olur. Her asır ve zamanda zâtıyla, mertebesiyle, ilmiyle, haliyle ve fiiliyle, bütün ilâhî isimlerin ve sıfâtların hakîkatleri ile kevnî hakîkatleri ve bunların hükümlerini kuşatan kimse, büyük hilafet ve vahdaniyet mertebesinin kendisine dayandığı kemâlin sahibidir; kevni hükümlerin çokluklarının sonu, berzahların berzahıyla birleşir. Bu berzah, zât'a ait ilâhî-mutlak gayb ve vâcib vahdaniyet hükümleri ile kevnî sıfâtlar ve hakîkatler ile onların mümkün hükümlerini ihata yoluyla birleştirir. Böylece, zikredilen bu özelliklere sahip olan kimse, şeref ve üstünlük sahibidir.

Varlıkların Hak ile İrtibatları: İki İrtibat Tarzı

Her varlığın, Hak ile irtibatı iki şekildedir. Birincisi, tertip ve vâsıtalar silsilesi açısından gerçekleşen irtibattır. Diğeri ise, herhangi bir vâsıtanın hükmünün bulunmadığı irtibattır.

Muhakkikler, bütün varlıklar ile Rab arasında her hangi bir vâsıtanın bulunmadığı bu tarzı, "vech-i has/özel tarz" diye isimlendirirler. Şu var ki,

onlara göre bu tarzın kapısı, yaratılmışların çoğuna kapalıdır. Hz. Peygamber (a.s) pek çok işâretinde buna dikkat çekmiştir.

Bu bağlamda Hz. Peygamber, bazen Cebrail'den, Cebrail, Mikail'den, Mikail, İsrafil'den ve İsrafil de Allah'tan rivâyet ederdi; bazen ise Hz. Peygamber, Cebrail'den, o da, Allah'tan, bazen de, Cebrail'in aracılığı olmaksızın kendisi Allah'tan rivâyet ederek, şöyle derdi: "Rabbim bana buyurdu ki.."

Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur: "Benim Allah ile bir vaktim vardır ki, o vakitte Rabbimden başka kimse bana ortak olamaz." Bazen de, "Rabbım bana vermiştir" vb. ifâdeler kullanır.

* * *

Bu esas ve zikri geçen şeyler netleştiği vakit, bilinmelidir ki:

Cebrail, Mikail ve Kalem-i a'la'nın dışındakiler Allah'tan vâsıtalı ve vâsıtasız olarak alırlar; nebi ve velilerin büyükleri de, böyledir. Cebrail'in Allah'tan vâsıtasız olarak aldığı şeylerden birisi, Meryem'e ilka etmiş olduğu İsevi-ilâhî hakîkattir. Bu hakîkat, birleşmeleri rûhların varlığının sebebi olan harflerden meydana gelmiştir. Bunlar, sekiz tanedir, dokuzuncusu ise, her varlığa sirayet eden ve İsa (a.s) ile ve onda taayyün eden ilâhî sırrın zuhûrunu gerektiren "nefsi" tecellîdir. Bu dokuzuncusu, bu harflerin anlamlarıdır. Bu anlamlar da, vücûb hükümlerinin toplamından ibârettir. Vücûb hükümleri, zâtî isimlerin, ulûhiyet mertebesinde olması açısından Hakkın tecellîsiyle gerçekleşen teveccühlerinin ve sekiz kâbiliyetin müteessirde taayyününün eserleridir. -Bu da dokuzuncularıdır.-

Bunlar, on sekiz tanedir ve harflerden olan mazhârları ise, şöyledir: Ba, cim, dal, he, vav, ha, ta, ya, kaf, mim, fa, kaf, ra, ta, se, ha, sin ve zı.

Rûhların ve hallerinin varlığının farklılığının sebebi, zikredilen hakîkatlerin teveccühleri ile onların karşısındaki müteessir varlıkların hakîkatleri arasındaki birleşmenin gerçekleştiği mertebelerdir.

* * *

Bunu bildiğinde şunu da öğrenmelisin ki:

Bu on sekiz harfin noktasız olanları, zikredilen hakîkatlerin teveccühlerinin mazhârlarıdır; noktalılar ise, tesîr edilen hakîkatlerin kâbiliyetlerinin mazhârlarıdır.

Bunu anla, Allah en iyi bilendir.

Bütün bu harflerin bir araya gelişlerinin sûreti, bir kelimedir; o da, İsa (a.s)'ın rûhî hakîkatidir. İsa (a.s)'ın sûreti, ilâhî kelimenin Cebrail'e ait özellik ile birleşmesinden meydana gelmiştir. Onun bu alemde bir süre kalmasının sebebi, Meryem'in tâbiatının sırrından kazanılmıştır. Tâbiî kuvvetin Meryem'den Cebrail'in üflemiş olduğu kelimeye sirâyet etmesinin nedeni, Cebrail'in yakışıklı ve alımlı bir erkek olarak görünmesinin özelliğidir; fiil hali ise, bir açıdan ihtilamın benzeridir.

Cebrail'in makâmı Sidre'dedir, Sidre de, misâl alemi, Arş, Kürsî ve bunların içerdiği şeylere ait olan makâmlarda unsurî-tâbiat alemi ile küllî-tâbiat alemi arasında vâsıta olduğu için "ara/berzâhî" makâmdır. Bunun için Cebrail'in sûreti, Sidre'nin üzerindeki ve altındaki şeylerin özelliklerini içermiştir.

İsa (a.s)'ın ölüleri diriltmesinin sebebi, kendisinde hamurlaşmış rûhani sırrın baskınlığıdır.

İsa'ya (as.) verilen ilâhî izin ise, Hakkın onu yapacağı şeylere kadir kılmasından ibârettir; bu da, zâtî isimlerin eserlerinden ve teveccühlerinden ibârettir. Bunların, İsa'nın "Kelime"sinin hakîkatinin harflerinden ibâret olduğunu belirtmiştim. Sûretinin hilyesi ise, Cebrail'e ait sûretten meydana gelmiş bir nispettir.

Cebrail'in unsurlar aleminin tâbiatının ve ondan zuhûr eden yedi gökler ve unsurların içermiş olduğu müvelledât gibi şeylerin rûhu olduğunu bilen kimse, İsa (a.s)'ın bir açıdan Cebrail'in rûhanîliğinin sûreti ve az önce "berzâhlık" özelliğiyle nitelenmiş Sidre'deki makâmının mazhârı olduğunu bilir.

Hz. Meryem de, büyük tâbiatın sûretidir.

* * *

Bu fasta zikredilen konuları öğrenen kimse, İsa (a.s)'ın niçin Allah'ın rûhu olduğunu ve "Allah" isminin kuşattığı isimlerden hangisine nispet edildiğini bilir.

Allah'ın izni ile, İsa'nın zikredilmemiş bazı küllî hallerini açıklayacağım; böylece, -Allah'ın tevfik ve inâyetiyle- İsa'nın "hâtem" oluşu, velilerin sonuncusu olmasının sırrı ve daha önce dikkat çekilmiş ilâhî-kemâlî insânî

hakîkate ait büyük kuşatıcılıktan olan payı öğrenilir. Ayrıca, Hz. İsa'nın inmesi, Muhammedî şerîat dâiresine girmesi ve bu esnada kendisine vahyedilecek şeyin Muhammedî şerîat hükmü ile ve özellikleri ile boyanmasındaki hikmete de dikkat çekeceğim.

Hz. İsa'nın bu zikredilen hallerinin gereklerinden ve hükümlerinden söz konusu bu tembihlerin içermiş olduğu başka bir takım bilgiler de öğrenilir.

* * *

Hz. İsa'nın "Hatem" Oluşunun Nedeni

Allah'ın yardım ve inâyeti ile şöyle derim:

İsa (a.s)'ın son/hatem oluşu, iki açıdan sâbittir. Bunlardan birisi, şu âyetin içeriğinde bulunmaktadır: "İsa'nın durumu Allah katında Adem gibidir." (Al-i İmran, 59) Binaenaleyh Adem (a.s), ilâhî-gerçek kuşatıcı sûreti ile ortaya çıkan ilk mazhârdır; Hak, bu sûret ile yaratılış mertebelerini bitirmiştir. İsa (a.s) ise, bu kuşatıcılığın sûreti ile değil, rûhunun sıfâtıyla zuhûr etmiştir. Çünkü onun sûreti, yeryüzüne, mertebesi ise misâl alemine aittir.

İsa (a.s)'ın Adem'e benzemesi, kuşatıcılık ve son oluş açısından sâbittir. Bunun için Hak, Hz. İsa ve Hz. Adem arasındaki benzeşmenin madde ve yaratılış açısından olmadığının bilinmesi için şu âyette Adem'i tarif etmiştir; "Onu topraktan yarattı" (Al-i İmran, 59). Bilakis, Hz. Adem ile Hz. İsa arasındaki benzerlik, mesela dikkat çekmiş olduğum kuşatıcılık ve son oluş gibi, başka açılardan sâbittir.

Hz. İsa'nın rûhanîliği kainatın sûretine nispetle küllîdir ve hükmü umûmîdir; Hak da, onu teb'iz niyetiyle değil, teşrif yolu ile kendisine nispet etmiştir. Bunun yanı sıra, bilinmektedir ki, taayyün ve zuhûrda rûh bedene nispetle daha sonradır. Bunun için cüz'i rûhların taayyünü ve kemâle ulaşmayı gerektiren tedbîr için bedenlere taalluk etmeleri, daha önce meydana gelen mizâç sûretine bağlı olmuştur.

Buradan, ilâhî ve birleştirici insânî hakîkatin kendisi ile zuhûr ettiği insânî yaratılış mertebesinin nihayetin/hatm, sadece rûhi üfleme ile kemâle ereceği bilinir. Bu, insanların sûretlerinin fertlerine nispetle cüz, varlığın mutlak sûretine nispetle de küldür. Bu mutlak sûret, bazen "Hakkın zâhiri" bazen de, "insânî hakîkatin sûretinin tafsilî" diye ifâde edilir.

Bu kitabın bu bölümünde ifâde ettiğimiz bilgileri inceleyen kimseye, Allah'ın yardımı ile, işâret edilen şeyin doğruluğu gözükür.

* * *

Hz. İsa'nın son/hatem oluş sırrına dikkat çeken diğer yön ise, Hz. Peygamber Efendimiz'in bir hadisinde ifâde edilmiştir. Bu hadis, kıyâmet alametlerini ve özelliklerini içermektedir. Buna göre, İsa ve beraberindeki müminler, kendilerine cennet tarafından gelen bir rüzgar ile vefat ederler. Bir başka rivâyette ise Şam, bir başka rivâyette Yemen cihetinden buyrulmuştur. Bu rüzgar onlara ulaşınca, hepsi ölür ve yeryüzünde hiçbir mümin kalmaz. İnsanların kötüleri yeryüzünde kalır ve vahşi hayvanlar gibi orada yaşarlar; helal ve haram tanımazlar. İşte kıyâmet de, onların üzerine kopar. O gün yeryüzünde hiçbir mümin kalmayınca, hiçbir velinin de kalmayacağı daha aşikardır. Böylece, bu açıdan da, Hz. İsa'nın "hâtem" oluşu ortaya çıkar.

* * *

Hz. İsa'nın insâna ait kuşatıcılıktan olan payına gelince: bu, kuşatıcılığın rûhunun özelliklerinden küllî bir sıfâttır. Bu da, Hz. İsa'nın Muhammedî şerîat ve onun hükmü dâiresine girmesini gerektirmiştir. Çünkü şer'i hükümlerin sırrı, ilka eden ve ilka olunan açısından rûhanî bir nispettir. İsa (a.s)'ın söz konusu kuşatıcılığın rûhuyla ilişkisi güçlenince, şerîatların sonuncusu olan kapsamlı şerîat dâiresine girmesi ve kendisine vahyedilen şeyin Muhammedî şerîat formu ile şekillenmesi vâcip olmuştur.

Hz. İsa'nın Nüzulü

İsa (a.s)'ın inişinin iki sebebi vardır. Bunlardan birisi, kuşatıcılık hükümlerini tamamlamaktır; daha önce bu hükümlerin küllî olanlarına dikkat çekmiştim. Diğeri ise, uhrevi fecrin doğumuna dikkat çekmektir. Bunun için Hz. İsa, Deccâl ile savaşır: Çünkü Deccâl, dünya hakîkatinin ve Hakkın ondaki hükmünün mazhârıdır. Bunun için, sağ gözü kör olmuştur.

Şöyle ki: Deccâl, rûhu hayat diyarı âhiret olan rubûbiyet mertebesinin rûhundan yoksundur. Böylece Hz. İsa ile Deccâl arasındaki kavga, dünya ve âhiret mazhârları arasındaki kavgadır. Bu vakit, uhrevi fecrin doğumu ve dünyanın yok olup, ortadan kalkış zamanı olduğu için, Hz. İsa'nın Deccâl'i helak etmesi ve bu helakin de, Beytu'l-Makdis'de "Lud" kapısında

gerçekleşmesi şart olmuştur. Çünkü “Lud”, şiddetli kavga, çekişme ve husumet demektir.

Bunlar, Allah’ın İsa’nın sırları hakkında zikretmeyi nasib ettiği bazı şeylerdir. Onun sırları çoktur, bunları açıklamaya girmek uzun sürer. Bunun ile yetindim, bunların bir kısmını Muhammed fassında zikredeceğim.

Allah hakkı söyler ve doğru yola ulaştırır

XVI. Süleyman Fassı[21]

21] “Süleymanî” Kelime’deki “Rahmanî” Hikmetin Açıklanması:

Süleyman Fassındaki Mührün Açılması

Zâtî Rahmet ve Sıfatî Rahmet

Rahmet öncelikle iki kısma ayrılır. Bunlardan birisi zâtî rahmet, diğeri ise sıfatî rahmettir. Bu iki rahmetten her birisi de, iki kısma ayrılır: Umûmî ve özel rahmet. Böylece esaslardan ibâret olan dört usul ortaya çıkmıştır. Sonra bu esaslardan 99 fer ortaya çıkar, böylece rahmet, 100 olur.

Nitekim Hz. Peygamber şu hadisi ile buna işâret etmiştir: “Allah’ın yüz rahmeti vardır.”

Hak, Kur’ân-ı Kerîm’inde şu âyeti ile buna dikkat çeker: “Rahîm ve rahman olan Allah’ın adı ile. Hamd alemlerin Rabbı olan Allah’a mahsustur. O rahman ve Rahîmdir.” (Fatiha, 1-3).

Besmele’deki iki rahmet, Zât’a ait “umûmî” ve “özel” rahmettir. Fatiha’daki iki rahmet ise, sıfâtlara ait “umûmî” ve “özel” rahmettir. Diğer rahmetler ise, bunlardan ortaya çıkar.

Süleyman’a Tahsis Edilen Rahmet

Bunu anlayınca, şunu da bilmelisin ki:

Süleyman (a.s)’a ait rahmet, sıfâta ait umûmî rahmetten ve her şeyi kuşatan zâtî rahmet hükmündendir. Bu zâtî rahmetin hükmü de, umûmî

olmuştur. Bunun için Süleyman'ın hükmü ve alemdeki tasarrufu umûmî olmuş, Allah ulvî ve süfli bütün alemi ona amade/teshir kılmıştır.

Allah'ın süfli alemi Süleyman'a amade kılması açıktır. Çünkü Süleyman, cinlere, insanlara, vahşi hayvanlara, kuşlara ve diğer kara ve deniz canlılarına hükmederdi ve hükmü, unsurlara kadar ulaşmıştı. Allah rüzgarı ona amade kılmış, o da Süleyman'ın emriyle eserdi; suyu ona amade kılmış, ateş tabiatlı/narî şeytanlar Süleyman için suya dalarlardı.

Bu, tâbiatları zıt olmakla beraber, ateş ve su tabiatlı iki şeyi birleştirmek hususunda en önemli tesirlerden birisidir. Bunun için Allah Teâla şu âyeti ile buna dikkat çekmiştir: "Şeytanlar arasında da, onun için dalgıçlık yapan ve başka işler görenler vardı" (Enbiya, 72). Allah Teâla, onların Süleyman için yapmış oldukları her şeyin, bunun dışında olduğunu haber vermiştir; çünkü, zıtları bir araya getirmek, zikrettiğim gibi, zordur. Yeryüzü de, ona amade kılınmıştır. Böylece Süleyman, yeryüzünde dilediği bir yerde yerleşebilirdi.

Cinlerin ve ulvî alemin Süleyman'a amade kılınması ise, basîret sahipleri için açıktır. Çünkü bu alemde Süleyman (a.s)'a müyesser olan her şey, Allah'ın kendisi için bu alemi amade kılması ve tasarruf sebeplerini öğretmesinin neticesidir.

Bunu anla! Bu, umûmî rahmete ait genel hükmün eserlerinden birisidir.

* * *

Zâtî-özel rahmet ise, inâyettir. İnâyet, "kadem-i sıdk" diye de isimlendirilir; bu, ilim veya amel veya başka bir vesile olmaksızın, Hakkın bazı kullarına yönelik sevgisinin eserlerinden ibârettir. Allah Teâla, Hızır hakkındaki şu âyeti ile buna işâret etmiştir: "Ona kendi katımızdan bir ilim verdik ve kendi katımızdan ona öğrettik." (Kehf, 52).

Sıfâta ait özel rahmet ise, saitlere aittir; bu rahmetin hükmü, iki kısma ayrılır: Birisi muvakkat/zamanlı, diğeri ise muvakkat olmayan kısım.

Muvakkat olan, âhirette olmaksızın, dünya hayatında hal ve vakitlerinin çoğunda muratlarına ulaşarak mutlu olan saitlere aittir. Bunun için Hak şu âyeti ile, Süleyman (a.s)'ın istisna oluşunun anlaşılacağı şekilde bizi ikaz etmiştir: "Onun bizim katımızda nimeti ve iyi varış yeri vardır." (Sad, 35) Böylece Allah, Hz. Süleyman için iki saadeti birleştirmiş, bunun neticesinde ise onun saadeti muvakkat değil, ebedî hükümlü olmuştur.

Muvakkat olmayan özel rahmet hükmü ise, cennet ehline mahsustur, çünkü onların nimetleri ebedîdir. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: "Sınırsız bir ikrâm" (Hud, 158). Bu, kesintisiz, sıkıntılardan kurtulmuş, eksik şeylerle karışmamış bir ikrâmdır. Allah, şöyle buyurmuştur: "De ki, kulları için çıkardığı zinet ve temiz rızıkları kim haram kılar? Onlar dünya hayatında, müminler için; kıyâmet günü ise, halis olarak onlar içindir" (Araf, 32). Bu âyette geçen "kıyâmet günü ise, halis olarak" ibâresi, bu nimetlerin burada müminler için karışık ve elemli olarak gerçekleşeceklerine işaret etmektedir.

Bu mertebe ve alemin özellikleri, o kimseye sadece sıkıntı verir. O nimetler, cennette ise, saidler için dünyadaki elem ve sıkıntılardan arınmış/halis olurlar. Çünkü cennet, mukaddes, sıkıntı veya elem veren her türlü şeyden salim bir mahaldir. Cennet, Hz. Peygamber'in de haber verdiği üzere, Kürsî'dedir ve çatısı da, Rahman'ın Arş'ıdır.

Bu Arş, Rahman ismi bütün varlıkları rahmet, ilim ve hüküm itibârı ile kuşattığı gibi, bütün sûretleri ihâta eder.

Kürsî ise, tahsis özeliği olan Rahîm isminin mazhârı ve istiva-gahıdır/müstevâ. Arş da, sadece Rahman isminin istivâgâhıdır ve onun da umûmîlik özelliği vardır.

Daha önceki ifâdelerimde, her semanın Hakkın herhangi bir isminin hükmünün mahalli olduğuna dikkat çekmiştim. Bu semanın Hakka dayanması, ancak bu isim açısından olur ve onun makâmından kendisine vahyolunan emir, işâret olunan bu semada belirlenir.

Buna, şu âyet-i kerîme ile işâret edilmiştir: "Her semaya kendi emrini vahy eder." (Fussilet, 12).

Bunu düşün! Muhakkak ki, zâtî ve sıfâti rahmetin umûmî ve hususi olarak iki kısma ayrıldığını öğrenmiş oldun. Ayrıca, her şeyi kuşatmış olan rahmetin Varlık olduğunu, Rahman isminin, nûru var olan mümkünler üzerine yayılan mutlak varlık olması açısından Hakkın ismi olduğunu öğrenmiş oldun.

Nitekim Allah Teâla şu âyetiyle bunu haber vermiştir: "Allah yerin ve göklerin nûrudur" (Nur, 35). Sonra da, nûrun zuhûr mertebelerini ve mazhârlarının maddesinin örneklerini zikretmiştir.

* * *

Bilinmelidir ki:

Bu varlığın, yayılmasının başlangıcı ve Hakkın hüviyetinin gaybından taayyünü açısından taayyünde ve zuhûrda küllî mertebeleri vardır. Bunların ilki, manalar alemidir, sonra rûhlar alemi gelir. Bunların zuhûr mertebesine nispeti, manalar aleminin nispetinden daha kâmildir. Sonra rûhları ve manaları cesetlendiren misâl alemi gelir. Şöyle ki, bu alemde zuhûr ve taayyün eden her şey, cesetlenmiş olarak taayyün eder. Sonra his alemi gelir. Bu alemin evveli, bütün mahsus cisimleri ihâta eden ve cihetleri sınırlayan Arş'ın sûretidir; onda sona erer, yani hüviyet gaybından sadır olan mânevî varlığın seyri, küllî mertebelerinde zuhûr eder.

Bu zuhûrun nihâyeti, his alemidir. Çünkü varlığın Arş'tan sonraki taayyünleri ve zuhûrunun çeşitlenmeleri, tafsil ve terkipten ibârettir. Böylece, zuhûr derecelerinin Arş'ta ve Arş ile tamamlandığı ortaya çıkmıştır. Nitekim, daha önce bunu açıklamıştık. Bunun için "istiva" diğer isimlere değil, sadece Rahman ismine izafe edilmiştir. Çünkü er-Rahman ismi, her şeyi kuşatan rahmetin sûretidir ve onun küllî zuhûrları Arş'ta sona erer.

Genel-vücûdî hüküm ise, zikredilen dört küllî mertebenin her birisinde zuhûr eder ve onlarda tafsile kavuşur. Bu mertebeleri, tafsilî mertebeler bu mertebeye göre takip eder.

Bu, Süleyman hikmetinde dikkat çekmiş olduğum şeyi anladın ise, pek çok sırra vakıf olmuşsundur. Bunların arasında istiva sırrı da vardır.

Bu meseleleri anladıktan sonra, istivayı iki anlamıyla doğru olarak telakki etmen gelir. Bu anlamlardan birisi, varlığın zuhûr mertebeleri kemâle ermesi için mânevî seyir derecelerindeki tamamlanmadır. Diğeri ise, Arş'tan, Arş ile ve onun üzerindeki Mele-i a'la'dan, göklere, yer yüzüne ve ikisi arasındaki her şeye yayılan hükmî istiladır.

Böylece, istivanın diğer anlamlarını da öğrenmiş oldun. Arş'ın ötesindeki hükümlerin sûretlerinin, varlığın zuhûrlarının ve hükümlerinin tafsilleri olduklarını öğrendin. Bunlardan bir gurup, her varlıkta onun istidâdının kabul ettiği ve mânevî dâiresinin genişliğinin gerektirdiği ölçüde toplanırlar.

* * *

Emir, insân türüne ulaşıncaya kadar "cem" ve "zuhûr"da derecelenir. İnsan türü, bütün tâbiî kuvvetlerin, vücûbî ve esmaî hükümlerin, melekî teveccühlerin ve felekî eserlerin hedefi ve hepsinin birleşme mahallidir.

Nitekim daha önce bütün bunlara dikkat çekilmişti.

Fakat şunu da bilmek gerekir ki: Bu hükümlerin, eserlerin ve özelliklerin, taayyün, zuhûr ve insânî mertebede bir araya gelişleri, insânî mizâçlar ile ve onlarda taayyün eden itidâl derecelerine göre farklılaşır. Bunlar, rûhlarının mertebelerinin taayyün sebebidir. Çünkü insânî-cüz'i rûhların taayyünlerinin farklılıkları, mensuplarının mizâçlarının itidâl derecelerinde gerçekleşen farklılığa göredir.

Zikredilen hükümler ve eserler, taayyün eden zuhûrların özellikleri gaybten şehâdet alemine, kuvveden fiile, bâtın aleminden zuhûr alemine, insânî mertebede ortaya çıkmaya devam eder; adeta, daha önceden zikredildiği üzere, tedric, hüküm ve fiile göre zuhûr eder. Böylece Emir, zikredilen şekilde Davud ve Süleyman (a.s)'lara ulaşır.

Hz. Davud (as.), bu esmâî hükümlerin, rabbanî sıfâtların, rûhanî eserlerin ve tâbiî kuvvetlerin küllîlerinin mazhârıdır; böylece, hilafet makâmı, hükümleri ve hikmet hükümleri ve kitabı ayırt etme ile zuhûr etmeye hak kazanmıştır. Hz. Süleyman da, bunların hepsinde ona vâris olmuştur. Bunların yanında, fiili tafsil, açık-zâhir hüküm ve küllî-yüce genel teshire müstahak olmuştur.

Süleyman'dan daha fazla mülk sahibi ve hükmü daha umûmî hiçbir insan varlıkta zuhûr etmediği gibi, kendisinden sonra da zuhûr etmeyecektir. Çünkü, Allah'ın zuhûrunu takdir ettiği rubûbiyet sırları ve Hakka ve varlıklara izafe edilen zikredilmiş durumlar, ilim mertebesinden, Allah katında bilinen zuhûr derecelerinin nihâyetine ulaştığı için, Süleyman'ın duasına icâbet edilmemiştir. Bunların hepsi, zuhûrlarının kemâle ulaşmasından sonra, bâtınlık mertebesinden zuhûr mertebesine ortaya çıkışları esnasında gerçekleşen tedricilik ile zuhûr mertebesinden, bâtınlık mertebesine dönerler. Çünkü, ya bâtından zuhûr veya zuhûrdan bâtın vardır; bâtından eksik olan her şeyi zâhir alır, zâhirden eksileni de bâtın alır.

* * *

Süleyman (a.s)'ın haline ait umûmî rahmet hükmünün umûmî rahmet hakîkatiyle ilişkisi -ihâta ve eserlerinin umûmîliğinde de ortak olmakla

beraber- sıfât mevsuf ilişkisi gibidir. Süleyman (a.s)'a verilmiş nimet de, rahmet hakîkati ve hükmüyle karışıktır; böylece, kendisine bahş edilen şeye ulaşması da duaya bağlı olmuştur.

Dua, sıfâtın mevsuftan ayrılığı ve mevsufun derecesinden daha düşük olması açısından rahmet hükmünün sırrıdır. Hakkın ona duayı ilham etmesi, duasına icâbet etmesi ve "İster ver, ister tut, hesapsızdır" (Sad, 39) âyetiyle onu haberdar etmesi açısından ise dua, umûmî-zâtî rahmet sırrıdır

Bunlar, Allah'ın Süleyman (a.s)'ın hallerinin sırları hakkında zikretmeyi müyesser kıldığı bilgilerdir. Şeyhimiz (r.a), eserinde bunlara dikkat çekmemiştir. Eğer onun muttali olduğum hallerinin sırlarını genişçe açıklasaydım, söz çok uzardı ve insanlar sıkılırdı. Akıl sahipleri, Allah'ın zikretmeyi nasip ettiğiyle yetinmelidir.

Allah, mürşiddir.

XVII. Davud Fassı[22]

22] Fassın başlığı şöyledir: "Davûdiyye" Kelimesindeki "Vücûdiyye" Hikmetinin Açıklanması: Konevî'nin de belirttiği gibi, fas, büyük ölçüde bir önceki Fassın devamı ve ondaki çeşitli konuların ilavesi gibidir

Davud Fassındaki Mührün Açılması

Hz. Süleyman ve Davud (as.) Arasındaki Benzerlik

Bilinmelidir ki:

Bu fasta -Allah'ın izni ile- zikretmeye niyetlendiğim şeylerin çoğu, bir açıdan Süleyman'ın hallerinin sırlarını açıklarken zikrettiğim konuları tamamlamaktır. Çünkü, Hz. Süleyman'ın hallerinin sırları ile Hz. Davud'un sırları arasında büyük bir ortaklık vardır. Hak, Kur'ân-ı Kerîm'inde buna işâret etmiştir. "Biz Davud ve Süleyman'a ilim verdik." (Neml, 15).

Şöyle ki: Kuran, Süleyman (a.s)'ın şöyle söylediğini aktarır: "Ey insanlar! Bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi." (Neml, 14) Böylece Süleyman, Davud'a bahşedilenlere ortak olmuştur.

Hak, şükür talebinde de onları ortak kılmıştır. Bunun için şöyle buyurur: "Onlar dediler ki: Hamd, Allah'a mahsustur. Bizi kullarının pek çoğundan üstün kılmıştır." (Neml, 15)

Onlar, emir ve hükümde de ortaktırlar. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurur: "Davud ve Süleyman, bir vakit bir ekin konusunda hüküm vermekteydiler." (Enbiya, 78) "Her birisine hüküm ve ilim verdik." (Enbiya, 79)

Bu, şeyhimiz (r.a)'ın bu hikmeti varlığa bitiştirmesinin sebebidir. Nitekim, Fassın başında şöyle demektedir: "Davudî kelimedeki vücûdî hikmet fassı." Böylelikle şeyh, adeta, varlık sırrı ve zuhûr derecelerindeki seyri ve onun her şeyi kuşatan rahmetin aynı olmasıyla ilgili daha önce açıkladığım meselelere işâret etmiştir.

Davud Peygamber'in Hilafeti

Şöyle derim: Daha önce, rahmetin "zâtî" ve "sıfâti" rahmet olmak üzere iki kısım olduğunu açıklamıştık; bunlardan her birisinin umûmî ve özel bir hükmü vardır. Bu bağlamda, umûmî rahmete ait genel hükmü ve bunun Süleyman (a.s)'a mahsus oluşunu ve bu konuyla ilişkili çeşitli meseleleri belirtmiştik.

Bilinmelidir ki:

Sıfatlara ait umûmî rahmete izafe edilen özel hüküm, ilâhî hilafettendir. Bunun hükümleri, varlık mertebelerinde ilâhî-kemâli insânî hakîkat mazhârlarına göre tedricen zuhûr eder ve bunun zuhûrlarının kemâli, Ademî sûrette sona erer. Ademî sûret, bunların arasında en kâmil mazhârdır.

Ademî sûretten önceki mazhârlar ise, insânî hakîkatin kendileri ile ve kendilerinde tam olarak zuhûru için istidat sahibi olmadıklarından dolayı, bazen "ulûhiyet" ve bazen de "hilafet" diye tâbir edilen mertebesinin hükümlerinin zuhûru da böyle olmuştur. Onların zuhûru, Adem ile tamamlandığı için, beşeri arz mertebesinde onların başka bir zuhûr, seyir ve açılmaları olmuştur.

Bunun için Süleyman fassında şuna işâret ettim ki: Emir insân türüne ulaşıncaya kadar, varlığın ve hükümlerinin gayb mertebesinden şehâdet mertebesine çıkışları tedricidir. Bu zuhûr da, başka özel bir tarzda gerçekleşir. Sonra Emir, bir başka seyir ile insân türünün arzının içerdiği

itidâl mertebelerinde zuhûra devam eder. Çünkü hilafetin hükmü –üzerlerine halifelik hükmünün icra edileceği kimselerin azlığından dolayı- Adem ile tam olarak açılmaz/bast. Binaenaleyh, Adem'in mertebesinin/hilafet hükümlerinin muhatabı olacak bu esnada zürriyetinden pek az kimse var olmuştur.

İşte bu nedenle Adem'in hilafeti, risâlet mertebesini içermemiştir; dolayısıyla risâlet, Hz. Adem'de ve peygamberlerin ilki Nuh (a.s) zamanına kadar onun zürriyetinden gelenlerde bil-kuvve halinde kalmıştır.

Hilafet hükümleri, adeta varlık gibi, kendileri ve halife olan açısından zuhûr ve açılmaya devam eder; ta ki iş/emr, Davud (a.s)'a ulaşır: Hz. Davud'un varlığı ile hilafet mertebesi tamamlanır, bu mertebenin hükümleri de, kemâl makâmının gerçekleşmesinde şart olan şeyi ifâ ettikten sonra, varlıkta en kâmil derecesine göre yayılır.

Bu mertebenin hüküm ve zikredilen sıfâtların açılması ise, oğlu Süleyman ile kemâle erer. Kur'ân-ı Kerîm'de bu konuya dikkat çekilmiştir; başka bir ifadeyle Kuran'da, fassın başında zikretmiş olduğum üzere, Hz. Davud ile Süleyman arasındaki hüküm, ilim ve diğer konulardaki ortaklığa dikkat çekilmiştir. Allah Teâla, ona ve oğluna bahşetmiş olduğu nimetlere işâret etmiştir ki, bu nimetleri kendilerinden önceki peygamberlere vermemiştir. Bu nimetler, ilim ve hilafet hükümlerinin yayılması ve yaratıklar içinde tesîrlerinin umûmîliğidir.

Hz. Davud'un Halifeliğinin Hz. Adem'in
Halifeliğinden Üstün Olması

Davud (a.s)'ın hilafetinin, Adem (a.s)'ın hilafetine üstün oluşunun sebeplerinden birisi şudur: Hz. Adem'in, daha önce açıklandığı üzere, isimlerden payı onları bilmesi idi; buna karşın, Hz. Davud'un isimlerden olan payı ise, onlar ile ilim, hal ve amel açısından tahakkuk etmesidir. Daha önce, ilim cihetinden isimlerle tahakkuk etmenin ne demek olduğuna işâret edilmiştir. Bununla beraber hilafet makâmı ile tahakkuk etmenin en önemli, değerli ve üstün şartının, ilim olduğu akıl sahiplerine malumdur.

Amel açısından isimlerle tahakkuk etmeye gelince: Hz. Peygamber (a.s) Hz. Davud'un yeryüzündeki en abid kul olduğunu haber vermiştir.

Hz. Davud'un ilâhî isimler ile "hal" ile tahakkuk etmesine gelince: Hakkın ona doksan dokuz hanımı nikahlamayı takdir etmesi, ilâhî isimlerin/esma-i hüsna bir örneği gibidir. Hz. Davud, bunu yüze tamamlamak istemiştir; bu sayıyı yüze tamamlayan şey, "Allah" ismidir, çünkü bu isim, Zât'a ve mertebeye delâlet eder.

Şöyle ki: Hz. Davud, mertebenin içermiş olduğu her şeye kabiliyeti olduğunu gördüğünde, bu sayıyı yüze tamamlamak istemiştir. Çünkü kâmillerin özelliklerinden birisi şudur: Hak katından herhangi bir kimse için gerçekleşmesi imkânsız olan şey, kâbiliyetlerinin kemâlinden dolayı onlara göre imkânsız değildir; bazen ise Hak, onlara özel bir şekilde -vâsıta ve madde özellikleri olmaksızın- bunun imkânsız olduğunu bildirir. Bu durumda onlar, Rablerini tasdik eder ve bu şeyin gerçekleşmesinin imkânsızlığına hükmederler. Bu ikinci duruma örnek olarak, Hz. Musa (a.s)'ın özel bir şekilde Hakkı görmek istemesi verilebilir; Allah, bunun imkânsız olduğunu haber verince, Hz. Musa, tövbe ve imân etmiştir.

* * *

Yüz isme mazhâr olmayı sağlayacak emrin gerçekleşmesi, bizâtihi imkânsızdır, çünkü "Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez" (Nisa, 38). Bunun için Hak, kendi mertebesi karşısında edebe riâyet edilen bazı örnekler vererek, bu konuda Hz Davud'un dikkatini çekmiştir; bu örnekler, söz konusu mertebeyi tazim ve onu tembih için verilmiştir.

Böylelikle Hz. Davud şunu öğrenmiştir ki: Allah, onu öyle bir mertebeye yerleştirmiştir ki, o mertebenin edebini yerine getiren ilk kimse, kendisini o mertebeye yerleştirendir. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife kıldık. İnsanlar arasında hak ile hükmet, heveslerine tâbi olma. O seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan saptıranların kıyâmet gününü unutmalarından dolayı şiddetli bir azabı vardır" (Sad, 24).

Bu âyetteki "edeb" lisanı, "Allah'ın yolundan saptıranlar" ifâdesidir. Şayet bu ayette edebe riayet edilmemiş olsaydı, muhatap siygasından dolayı âyetin şöyle olması gerekirdi: "Eğer sen Allah'ın yolundan saptırırsan, senin için şiddetli bir azap vardır." Allah, herhangi bir açıklama yapmadan, ikinci şahıstan/muhatap, üçüncü şahsa/gaib geçmiştir.

Bu ifadeyi düşün ve anlamaya çalış; böylelikle Hz. Davud (a.s)'ın hilafetinin Adem (a.s)'ın hilafetinden neden üstün olduğunu anlarsın. Çünkü Adem'in hilafetinde, hükmü açıklama özelliği yoktur; bunun yanı

sıra, Hz. Adem'e hilafet verildiğinde, hükmedeceği insanlar yoktu. Bu dönemde, cinlerden ise sadece İblis var idi. İblis ise, önceden ona secde etmekten imtina etmiş, ikinci olarak da, onu ve hanımını saptırmış ve aldatmıştır.

Hz. Davud ve Süleyman (a.s)'ın hilafetleri ise, böyle değildir: Onların hükmü, cinler, insanlar ve diğer varlıklara da geçmekteydi. Cinler ve şeytanlar, onlara boyun eğmiştir: "Bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik" (Sad, 36-37).

Binaenaleyh, Hz. Adem ile Davud'un hilafetleri arasında çok büyük farklar vardır.

* * *

Hz. Davud ve Süleyman'ın hilafetlerinin Hz. Adem'in hilafetinden üstünlüğü; ilimde ve maksada ulaşmadaki mertebelerinin yüksekliği hakkındaki görüşümü destekleyen bir delil de, sahih bir isnat ile rivayet edilen şu hadistir: "Muhakkak ki Allah, Süleyman'ı ilim, mülk ve mal arasında muhayyer bırakmıştır." Bir başka rivâyette ise malın yerine nübüvvet vardır. "Süleyman ilmi seçmiştir. Allah da, ilmi seçtiği için ona mülkü, malı ve nübüvveti vermiştir. Adem'e gelince: Allah meleklerin hepsini ona secde ettirmiş ve onu cennete dahil etmiş ve ona şöyle hitap etmiştir: "Şimdi burada senin için ne acıkma ve ne de çıplak kalmak vardır. Burada susuzluk çekmeyecek, sıcaktan da bunalmayacaksın." (Taha, 118-119) Bununla beraber iblis'in "Rabbınız sizi şu ağaçtan sadece melek olmayınız diye sakındırdı" (Araf, 25) hitabını duyduklarında Adem ve zevcesi onu tasdik etmişler ve onun sözünden etkilenmişlerdir."

* * *

Bu konu, iki önemli problemi içermektedir; hiç kimsenin bunlara değindiğini görmedim ve zâhir ve bâtın mensuplarından hiç kimse, bunlar hakkında bana bir cevap verememiştir: Adem (a.s) bütün meleklerin kendisine secde ettiğini ve böylelikle onlardan üstün olduğunu gördükten sonra; ilâhî isimleri, hilafeti ve Hakkın ona olan tavsiyesini bilmiş olduğu halde, nasıl olur da bu tavsiyeye muhalefet yapmış ve iblis'in sözü ile melek olmayı arzulamıştır? Nasıl olur da, cennete giren bir insanın -şerîat dili ile- oradan çıkmayacağını bilmeyebilir? Cennet aleminin kevn ve fesadı/oluş ve bozuluş kabul etmeyeceğini, bu alemin bizatihi ebedîlik gerektireceğini nasıl bilmez?

Bu durum, açık bir şekilde, şunu göstermektedir: Hz. Adem'in içerisinde bulunduğu cennet, arzı gökler ve yer, ya da Kürsî olan cennet değildir; Kürsî, sekizinci felektir, bunun çatısı da, Rahman'ın Arş'ıdır. Çünkü bu cennete giren kimse, cennetin kevn ve fesad/oluş ve bozuluş alemi olmadığını, cennetteki nimetin de kesilen ve sınırlı bir nimet olmadığını bilir.

Burası, öyle bir yerdir ki, bizatihi hakikatinin gerektirdiği bilgiyi vermektedir: O da, bu yerin nimetinin ölüm ile ya da başka herhangi bir neden ile kesilmeyeceğidir. Nitekim Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "Sınırsız bir ikrâm." (Hud, 158); yani, bu alemdeki ikram, kesintisiz ve sınırsızdır.

Dikkat çektiğim bu garip ilimleri ve bunların sırlarını anlarsan, doğruyu bulursun.

Adem ve Havva (a.s)'ın bu noktadaki durumları, İsrail oğullarının durumu gibidir. Onlar hakkında Allah Teâla şöyle demiştir: "Kendileri için daha kötü olanı daha hayırlı olan ile değiştirdiler. Şehre ininiz, orada istediğiniz vardır" (Bakara, 41). Bu münâsebet ve ortaklıktan dolayı Hak, Bakara suresindeki Adem kıssasını Musa ve İsrail oğulları kıssasına bitiştirmiştir; bununla beraber, aralarında çok uzun bir müddet vardır. Hak, bu benzerlikte fiil ve hale dikkat etmiş, zamanı dikkate almamıştır.

Bu sırrı anla, bu Kur'ân sırlarından birisidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerden bir gurup, pek çok yerde zikredilmiştir ve onların isimleri özel bir tertip ile bir yerde zikredilmiş, sonra başka bir yerde ilk tertipten farklı olarak zikredilmişlerdir. Birinci tertipte sonraya bırakılan öne alınmış, önce zikredilen sonra zikredilmiştir. Bu peygamberler, üçüncü ve dördüncü bir yerde ise, ilk iki tertipten farklı sıralanmışlardır; başka yerlerde de değişik olarak zikredilmişlerdir.

Bunun sebebi şudur: Peygamberler, mertebe ve derecelerinin farklılığına göre, bazen birbirlerine karşı üstünlüklerine riâyet edilerek zikredilmişlerdir; bu üstünlüğe, şu âyet ile işâret edilmiştir: "Bunlar resûllerdir. Onların bazısını diğerlerine üstün kıldık." (Bakara, 253) Bu bağlamda, bazen kronolojik sonralık ve önceliklerine dikkat edilmiştir; bazen ise, sure veya kıssada zikredilen fiil ve hale ortaklıkları göz önünde bulundurulmuştur. Buna göre, ayet veya surede sözü edilen konuya daha uygun ve benzer olan peygamber, daha önce zikredilir, diğer peygamberler ise konuyla ilgilerine göre zikredilirler. Bazen ise, şerîat ve

hükümlerdeki ortaklıklara dikkat edilir. Allah Teâla şöyle buyurur: “Sizden her biriniz için bir şerîat ve minhac yarattık” (Maide, 48). “Her insan kendi meşrebini bilmiştir” (Bakara, 45).

Buna göre, iki peygamber arasında meşru hükümlerin aynılığı çoğalıp, birisinin üstünlüğü sâbit olduğunda, bu durumda diğer peygamber daha sonra zikredilir.

Bu meseleyi bil ve iyice öğren! Bunun hükmünün her konuya sirayet etiğini görürsün.

Ben bu meseleye Hz. Adem kıssasının Musa ve İsrail oğulları kıssasının ardından zikredilmesiyle ilgili olarak dikkat çektim. Bu nükte, burada bir açıdan öylesine arz edilmiş olsa bile, önemli bir açıklamadır; bununla Kur’ân âyetlerinin, kıssalarının, sure ve âyetlerinin tertip sırları anlaşılır.

Allah hadidir.

XVIII. Yunus Fassı[23]

23] “Yûnûsiyye” Kelimesindeki “Nefesiyye” Hikmetinin Açıklanması: Bu fassın temel konusu, insan, yani insanın tabiâtı ve varlıktaki mertebesidir; bunun için başta insanın büyük alemi kaplayan küçük alem olarak kabul edilmesi ve bütün varlığın unsurlarını kendisinde barındırması olmak üzere, bu fas ile birinci fas arasında büyük benzerlikler görmekteyiz. İbnü’l-Arabî, şöyle demektedir: “Kuşkusuz beşerî neşeti Allah, kemâliyle rûh, cisim ve nefis olarak kendi sûreti üzerine yaratmıştır. Binâenaleyh onun nizamının bozulmasını ondan başkası tevelli edemez: Ya eliyle yahut onun emriyle: Allah’ın emri olmadan o işi üstlenen kişi, kendi nefsine zulm eder ve onun hakkında Allah’ın haddini aşar.”

Yunus Fassındaki Mührün Açılması

Beşerî Nefisler

Bilinmelidir ki:

Kâmil olanlarının dışındaki veli ve nebiler, mertebelerinin ve ulvî alemle olan ilişkilerinin farklılıklarına göre, alemin hakîkatlerinden ve ilâhî

isimlerden küllî bir hakîkatin mazhârıdır; bu isimler, bu küllî hakîkate ve onların rûhlarına aittir. Söz konusu bu hakîkatlerin rûhları, Mele-i a'la'dır.

Hz. Peygamber (a.s) şu hadisi ile bu duruma işâret etmiştir: "Adem, birinci semadadır, İsa ikinci semada, Yusuf üçüncü semada, Yunus dördüncü semadadır, Harun beşinci semadadır, Musa altıncı semadadır, İbrahîm yedinci semadadır."

Bu peygamberlerin rûhlarının, mekânsız olduğu açıktır. Bunun ile kast edilen, mertebe, ilim, hal ve ümmetlerinin mertebeleri açısından bu semayla ilişkilerinin güçlü oluşudur. Onların halleri, burada hükümlerinin sûretleri, yani mertebe ve semaların hükümlerinin sûretleridir.

Ehlullah'ın büyüklerinin ıstılahlarında ittifâk ile zikretmiş oldukları şu ifâde bu kâbildendir: "Bazı veliler, Cebrail kalbi üzerindedir, bazıları Mikail kalbi üzerindedir, bazıları, İsrafil kalbi üzerindedir." Hepsine Allah'ın selamı olsun.

* * *

Bu hüküm sâbit olunca, şu da bilinmelidir ki:

Şeyhimiz (r.a)'ın bu hikmeti "nefsî hikmet" diye isimlendirmesindeki sır şudur: Hz. Yunus, bir açıdan insânî nefislerin ve unsûrî bedenleri idare etmesi açısından da misâllerinin ortak olduğu küllî sıfâtın mazhârıdır; Hz. Yunus'un halleri de, mertebesinin ve istidâdının gereğine göre, bu küllî sıfâtın hükümlerinin ve misâllerinin sûretleridir.

Bu kaidenin takdim edilmesinden sonra şöyle derim:

Nefisler, esasta, ulvî-küllî rûhlardan çıkmışlardır. Bu küllî rûhlar, hâkimlere göre "akıllar" diye isimlendirilir. Bunun için, beşeri nefisler, bu rûhlara çeşitli açılardan güçlü bir şekilde benzerler; bu benzerlikler arasında bâsitlik ve sürekli var olmak zikredilebilir. Bundan dolayı, bu nefislerin, tedbîr ve yönetmek için cisimlere taalluk edişlerinin, kendilerini bağımlı ve sınırlı yapmayacağı ve diledikleri vakit -müstağnilik özelliği ile- bedenleri idare etmekten vaz geçebilecekleri zannedilmiştir. Zannedilir ki: Nefisler, adeta, kendilerinden ortaya çıktıkları yüce rûhlar gibidir.

Halbuki nefisler, bu rûhların derecelerinden aşağı düşüp, bedeni idare ve yönetmekten müstağni kalamadıkları için, bu konuda kendilerinden ortaya çıktıkları rûhların özelliklerine sahip değillerdir.

Nefisler, bedenler ile birleşip, tesîr etmek için mizâç hükümleri ile boyanınca, bedenlerle sınırlanır ve beden ile olan beraberliklerinde de bu sınırlılık artar. Bu durumda Hak, acizliklerini ve Hakkın, vâsıtasıyla kendilerini yarattığı ulvî rûhların derecesine ulaşamayacaklarını onlara göstermiştir. Onlar da, muhtaç oluşlarını ve bağımlılıklarını görerek, Hakka tazarru ve zâtî-muhtaçlık özelliğiyle yönelmişlerdir; bu yönelişte, Hak ile aralarında herhangi bir vâsıta yoktur.

Bunun üzerine Hak, onların bu taleplerine karşılık vermiş, kendi katından kuvvet ve nûr ile onlara yardım etmiştir. Bu nûr ile nefisler, Allah'ın kudsi mertebesi ve yüce sırlarından kendilerine bildirmek istediği şeylere muttali olurlar; böylece, bu mukaddes mertebeye arzuları yansır ve onun ile birleşirler/ittisal. Vâsıta hükümlerini ortadan kaldıran bu birleşme ile, kuvvet ve basîret sahipleri arasına katılmalarını gerektiren özellik elde ederler ve her kapalı şeyin kapısı bu nefislere açılır.

Böylece, onların tedbîrleri, herhangi bir sûret ile sınırlanmaksızın mutlak olarak gerçekleşir; hatta bu nefisler, sınırlanma ve bağımlılık olmaksızın aynı anda çeşitli sûretleri idare edebilecekleri kemâl ve kuvvet elde ederler.

Bazen ilâhî inâyet, bu nefislere bir kuvvet/izzet giydirir, bu kuvvet ile ulvî rûhların mertebelerinde durabilirler ve adeta onlar gibi olurlar; bu durum, kendileri ile onları yaratan Rableri arasında açılan özel vecih açısından kendilerine tecellî edenin güzelliğini ve bu yönden Rablerinden kazandıkları nimetleri gördükleri vakit gerçekleşir. Nefislerin elde ettikleri nimetin bereketinden, bedenleri idare etmekle sınırlanmış olan sûretlerine kuvvet ve nûrlar sirayet eder; bu kuvvet ve nûrlar, ulvî ve süfli varlıklara geçme ve sirayet özelliğine sahiptirler. Bu kuvvet ve nûrlar, ahadiyet-i cem/çokluğun birliği özellikleriyle, bedeni yönetmekle sınırlanmış olan bu sûret cihetinden varlıklarda sûret, mana, ruh ve misâl olarak gerçekleşmiş ve sâbit olan farklılık sûretini korurlar.[24]

24] Konevî, bu ifadesinde Tahkik kaideleri arasında zikretmiş olduğu bir ilkeye işaret etmektedir. Buna göre, hiçbir şey arasında bir münasebet ilişkisi bulunmayan bir şeye tesir edemez. Tanrı-alem arasında ya da daha dar anlamda ruh-beden arasında bir tesir-teessür ilişki var ise, bu durumda bunların arasında çeşitli açılardan münasebet bulunmalıdır ki, bu ilişki gerçekleşebilsin. Konevî, başka ifadelerinde bu ilişkinin çeşitli tarzlarını ele almıştı. Burada ise, vahdet-kesret kavramlarıyla bu ilişkiyi izah etmektedir. Nefisler, kendilerini asli sûretlerinden çıkartan çokluk ve kesret özelliklerinden kurtuldukları sülüklerinin neticelerinde sûretlerine

de sirayet eden bazı nûr ve kuvvetler elde ederler. Aslında bu kuvvet, daha önce de kendilerinde bulunmaktaydı. Sülüğün ve manevi terakkinin gayesi, bil-kuvve olan bu durumu, bilfiil hale getirmektir

* * *

Bu makâmlara derc etmiş olduğum şeyleri anladın ise, şunu da bilmelisin ki:

Yunus (a.s), Kur'ân-ı Kerîm'de bize zikredilen halleri itibârıyla, insânî rûhun beden ile ilişkisinin bir misâlidir; kıssasında zikredilen balık ise, Yunus'a ait hayvani rûhun misâlidir.

Hayvani rûhun balık olmasının sebebi, ondaki hayat özelliğinin zayıflığıdır; çünkü, balığın akıcı/sail bir nefsi olmadığı gibi, insanın hayvaniyeti de zayıf bir hayat sahibidir, bunun için de, ölümü kabul eder. Halbuki, insandan ayrılan rûhu/ruh-ı mufarık, böyle değildir, çünkü bu rûhun özellikleri ebedî olarak sâbittir.

Yunus kıssasında zikredilen gemi ise, unsurlar aleminin bir örneğidir. Bu alem ile gemi arasındaki benzerlik yönü ise, unsurlardan meydana gelen mizâçların terkiplerinin sonsuzluğudur.

Nida, icâbet ve Allah Teâla'nın "Ona kadir olamayacağımızı zannetti" (Enbiya, 78) âyetinin sırrına ise, bedenleri idare eden nefislerin hallerinden bahsederken işâret edilmişti.

"Onu yüz bin veya daha fazla kişiye peygamber olarak gönderdik" (Saffat, 67) âyeti ise, alemlerin hakîkatlerinin esaslarına ve kuvvetlerine, ayrıca bunların Yüz yirmi dört bin civarındaki peygamberlerin sayısına göre olduğuna işârettir. Çünkü her nebi ve vârisi olan veli, alemin hakîkat ve isimlerinden küllî bir hakîkatin mazhârıdır.

Nitekim, daha önce fassın başında bu meseleye işâret etmiştim.

"İman ettiklerinde onlardan zillet azabını kaldırdık ve belirli bir süreye kadar onları nimetlendirdik" (Yunus, 98) âyetinin sırrı ise, Uzeyr (a.s) kıssasında zikretmiş olduğum şeyin bir örneğidir: Kâmillerin nefislerinin, bedenlerinde ve kuvvetlerinde sirayet eden bir bereketi vardır. Bundan dolayı, onlar için bir çeşit bekâ gerçekleşir ve rûhlar onlardan ayrılsa bile, bedenlerinin sûretleri bozulmaz. Bu bedenler, uhrevi alemin yaratılışı zamanına kadar baki kalırlar.

Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur: "Allah yeryüzüne nebilerin cesetlerini yemeyi haram kılmıştır."

İşte bunlar, Allah Teâla'nın Yunus (a.s.)'ın zikrini müyesser kıldığı sırları ve halleridir.

Bu meseleleri düşün, Allah hadidir.

XIX. Eyyub Fassı[25]

[25] Bu fassın başlığı şöyledir: "Eyyûbiyye" Kelimesindeki "Gaybiyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu Fassın konusu, gayb alemidir. İbnü'l-Arabî, Fassın başında şöyle demektedir: "Hayat sırrı, suya sirâyet etmiştir. Böyle olunca su, unsurların ve rükünlerin aslıdır. Bunun için Allah, diri olan her şeyi sudan yaratmıştır. Varlıktaki her şey, diri olarak mevcuttur. Çünkü her şey, Allah'ın tesbih ve hamdiyle varlıkta bulunur. Fakat bu tesbih ve hamd, sadece keşf ile idrâk olunur. Binâenaleyh, her şey diridir ve her şeyin aslı sudûr

Eyyub Fassındaki Mührün Açılması

Gaybî Hikmet ve Eyyûb (as.) Peygamber

Bu hikmetin "gaybî hikmet" olarak isimlendirilmesinde iki büyük sır vardır ki, Allah'ın izni ile bunlara dikkat çekeceğim.

Bunlardan birisi şudur: Bela ve sıkıntılar, sûretleri açısından bütün insanlara göre elem vericidir ve nefis ve tâbiatlarına uygun değildir; bunlara, sadece gaybi alemler ile ilişkisi güçlü olan, ilâhî ve nebevî haberleri tasdik ettiği veya hissin ötesindeki alemlere muttali olduğu için netice ve ürünlerinin faydasını gözeten kimse tahammül edebilir. Bu kişi, akıbetin iyi olacağını bildiği ve karşılaşmış olduğu sıkıntıların karşısında ümit beslediği için, belaları kolaylıkla karşılar: Her iki durumda da fayda görünmez, azap ise görünmektedir.

Bu isimlendirmedeki diğer sır şudur: İnsan, kesin veya müşâhedeye dayanan bir imân ile, belalara sabretmenin memnun kalınacak neticeleri olduğuna hükmetse bile, giden şeyin aynısının geriye dönmesi şart

değildir; benzeri dünyada kendisiyle beraber olduğu halde, telef olan şeyin aynısı nasıl ona döner ki?

Her iki sırrı da, Eyyub (a.s)'ın hali içermektedir.

Bu makâmın kapısını sana açtım, ehlinden isen içeriye gir! Eğer girersen, bütün teklif sırlarını, bedeni ve nefsani sıkıntılı ibadet sırlarını öğrenir; teşvik etmenin gereğini; sadece âhirette veya dünyada veya her ikisinde bu amellere verilecek karşılığın sırrını anlarsın. Ayrıca, insanın çabasının herhangi bir katkısının olmadığı ve kendiliğinden gelen ilâhî bağışlar ile insanın zâhir ve bâtınındaki çabalarının doğurduğu bağışlar arasındaki farkı öğrenirsin.

Kâmil İnsanların Bela ve Sıkıntıları

Peygamberlere ve ehlullah'ın büyüklerine ulaşan bela ve sıkıntılar, üç kısma ayrılır; bunların her birisinin belli bir sebebi, hükmü ve neticesi vardır.

Bazen bunlar, bazı veli ve nebilere nispetle, kalplerinin cilası ve yaratılmış/mec'ul vücûdî istidâtlarının tamamlayıcısı gibidirler; böylece söz konusu veli ve nebiler, makâmlarının zevklerinin kendisiyle tamamlanacağı şeyi kabule istidat kazanırlar. Onlar, bu zevkleri elde etmişler, fakat tam olarak tahakkuk etmemişlerdir. Bu sıkıntılarla karşılaşmaları, eksik makâmlarının zevkini tamamlamalarını ve bunun zirvesine yükselmelerini temin eder; böylece, bu zirve makâmdaki şeylere muttali olurlar.

Çünkü her hangi bir makâm hakkında konuşmayan ve makâmın esaslarını sınırlayacak ve içerdiği her şeye muttali olacak şekilde dile getirmeyen kimse, sadece bu makâm ile ilgili zevkini ifâde etmiş olur; bu kimse, bu durumda, o makâma hâkim ve onu ihâta etmiş değildir.

Başka bir gurup bela ve sıkıntıların kâmillere ulaşmasının sebebi ise, herhangi bir makâmın herhangi bir şahsa ait olacağını Hakkın ilminin tespit etmiş olmasıdır; bununla beraber Hak, kendisi için bu makâmın takdir edildiği kimsenin belirli bir çaba göstermesinin ve çalışmasının bu kaderin gerçekleşmesinde katkısı olduğunu bilir.

Eğer ilâhî kader ve tevfik, bu makâmın gerçekleşmesinde şart olan amelleri işlemeye yardım ederse, bu makâm gerçekleşir; yardım etmez, ömür de, işlenmesi bu makâmın gerçekleşmesi için şart olan şeyleri ifâda

yeterli olmaz ise, Allah bu makâm sahibine belalar gönderir, bu belalara razı olmak, sabretmek ve nefsi Allah'tan başkasına şikâyet edip, bunları kaldırması için başkasından yardım talebinden engellemek sûretiyle bu kişiyi rızıklandırır. Bütün bunlar, o makâmın gerçekleşmesinde şart olan amellerin karşılığıdır ve onların yerini alır.

Bunun neticesinde ise, ilâhî ilim tarafından o kişi için takdir edilmiş makâm, gerçekleşir.

Kuşkusuz sabır, rıza ve -başkasına yönelmeden ve yardım talep etmeden- sırf Allah'a yönelmek/ihlas, bâtınî amellerdendir; bunların hükmü, niyet vb. gibi zâhir hallerde ortaya çıkar.

Bu meseleyi öğren ve sana zikrettiğim hususları düşünürsen, Eyyub (a.s)'ın karşılaştığı bela, sıkıntı ve neticelerindeki pek çok sırrı öğrenirsin.

* * *

Üçüncü kısmın sebebi ise, ilâhî mertebenin benzeri olan büyüklerin hakîkatlerinin aynasının genişliğidir. Allah Teâla şu âyeti ile bunu bildirmiştir: "Hiçbir şey yoktur ki katımızda onun hazineleri olmasın" (Hicr, 21).

Buna göre, hakîkatinin aynası en geniş olan kimsenin (: ulûhiyet) mertebeden olan şeyi kabulü ve ondan olan payı, daha çoktur. Bu gibi kimselerin saadet veren hazlar ve Hakka yakınlığın artmasına sebep olan şeylerdeki payları ve Hakkın özel ikrâmları ile nasiplenmeleri bolca olduğu gibi, bunun yanı sıra, tâbiat ve unsûrî mizâca uygun olmayan şeyleri kabulleri de daha fazla olur; söz konusu unsûrî mizâç ile vücub ve imkanı birleştirmek/cemiyet özelliği tamamlanır ve (: ilâhî aleme) benzerlik sahih olur.

Böylelikle, sana bela ve sıkıntıların sırlarını açıkladım; bu kısımdaki sıkıntı ve belalar, büyüklere mahsustur.

Müminlerin geneline mahsus olan bela ve sıkıntılar ise, birinci kısmın ferleridir; bununla birlikte şerîat, bunların hüküm ve neticelerini bildirmiştir. Binaenaleyh, bu konuda, özellikle de Eyyub (a.s)'ın halinin sırlarından kapalı kalan şeyleri açıkladıktan sonra, zikredilen konuları düşünen kimse için daha fazla açıklamaya gerek yoktur.

XX. Yahya Fassı[26]

26] İbnü'l-Arabî, bu Fassı şöyle isimlendirmiştir: "Yahyaviyye" Kelime'sindeki "Celâliyye" Hikmetinin Açıklanması

Yahya Fassındaki Mührün Açılması

"Celâlî" Hikmet ve Hz. Yahya

Bu hikmetin "celâlî hikmet" diye isimlendirilmesinin iki sebebi vardır:

Bunlardan birisi, Yahya (a.s)'ın haline aittir; diğeri ise Yahya'nın zâtı, sıfâtı ve ismine aittir. Öncelikle Yahya'nın zâtına, sıfâtına ve ismine mahsus sebep ile başlayıp şöyle deriz:

Hakkın celâl ve ikrâm sahibi olduğu sâbittir. Nitekim, O'nun isimlerinden birisi de, el-Celil'dir. Haktan başka, sıfâtının ve isimlerinin çokluğunun Zât'ının birliğinde silindiği/müstehlek hiçbir varlık yoktur; O'nun katında, her türlü sayı ve sayılan ortadan kalkar. Allah Teâla'nın Yahya (a.s)'a bu kemâlden bir nasip vermesi, O'nun inâyetindendir. Böylece onu, kendi mertebesine yerleştirmiş, onun isim ve sıfâtını, zâtının birliğine katmıştır.

Böyle bir nimet, Yahya'dan (as.) önce var olan hiç kimseye nasip olmamıştır.

Böylelikle Hak, bununla ve kendi sıfâtlarının esaslarından olan "evvellik" ile Yahya'yı şereflendirmiştir; ayrıca kendisine çocukken hüküm verip, dünyada ve ölümden sonra da mahşerde iyi akıbet ile müjdeleyerek onu şereflendirmiştir.

Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: "Doğduğu günde, öldüğü günde ve diri olarak haşr olacağı günde ona selam olsun." (Meryem, 15). Bu, Salih fassının açıklamasında şu şekilde dikkat çektiğim türden bir nimettir: Bâtınî sebepler açısından Hak ile ilişkisi güçlü olan kimsenin Hakka izafe edilmesi daha tamam ve güçlü olur.

Yaşlı bir kadın ve piri faniden bir çocuğun meydana gelmesini zâhir-alışılmış sebeplere izafe etmek güçtür. Babasının üç gün susması, Hakkın ona zikir ve tespihi emretmesi, kavmine de sabah-akşam tespihi emretmesi, Yahya'nın istidâdını kemâle erdirmenin sebebi olmuştur; bu istidât ile Yahya, çocukluk halinde Haktan hüküm, temizlik ve sevgi elde etmiştir. Nitekim, Hz. Meryem'in susması da -Allah'ın izni ile- Hz. İsa'nın konuşmasında tezahür eden sebeplerden birisi olmuştur: Çünkü varlık,

zuhûr ve bâtınlıkta döner/devr; bâtından eksilen şeyi zâhir alır ve onun ile güçlendiği gibi, bunun aksi de, geçerlidir.

Bunu anlarsan, doğru hüküm verirsin.

* * *

Şu da bilinmelidir ki:

Himmet, bâtınî sebeplerden birisidir. Yahya (a.s)'ın varlığının sebeplerinin ilki, Allah'ın Meryem'in halini güzel görmesidir; o da, himmetiyle Rabbine yönelmiş, Rabbi de onun duasını kabul etmiş ve ona Yahya'yı vermiştir. Eğer babası Zekeriya'nın varlığı olmasa ve Hak eşini doğum için müsait hale getirmemiş olsaydı, Yahya da İsa gibi beşikte hikmet söyleyen bir kimse olurdu. Fakat bu durumda tâbiatın hükmü, rûhanîlik hükmünden daha güçlü; İsa (a.s)'da ise, rûhanîlik hükmü tâbiat hükmüne baskın olduğu için Yahya'nın konuşması çocukluk vaktine kadar gecikmiştir.

İlâhî Sıfatlar

Bu fassın bu hikmet ile isimlendirilmesinde işâret olunan diğer durum ise şudur:

Bilindiği gibi, sıfâtlar, bir taksim ile ikiye ayrılır: Zâtî sıfâtlar ve hâlî sıfâtlar. Zâtî sıfâtlar, pek çok kimsece bilinir. Hali sıfâtlar ise kızmak, rıza, kabz, bast ve benzeri sıfatlardır.

Bu hali sıfâtlar, Ehlullah'ın ıstılahında üç esasa racidirler: Bunlardan birisi celâl makâmı, diğeri cemal makâmı, diğeri ise kemâl makâmıdır.

Buna göre, ilâhî celal makâmının sıfâtları, heybet, kabz, haşyet, vera, takva ve benzerleridir; cemal makâmının sıfâtları ise, reca, bast, üns, lütf, rahmet, nimet, ihsân ve benzerleridir; kemâl makâmı ise, celâl, cemal ve bunların tâbisi olan halleri ihâta eder ve birleştirir.

Hz. Yahya'nın zâhir hallerine hâkim olan sıfât, celâl sıfâtları idi. Bunun için şeyhimiz (r.a) onun hikmetini "celâlî hikmet" diye isimlendirmiştir.

Bu anlama gelen bir hadis rivâyet edilmiştir. Bu hadise göre, bir gün Yahya ve İsa karşılaşmışlar. Yahya, İsa'yı hoşgörüsünden dolayı azarlayarak, "Adeta, Allah'ın azap ve belasından emin olmuşsun" der. İsa ise, şöyle cevap verir: "Sen de sanki Allah'ın rahmet ve fazlından ümidini kesmiş gibisin."

Bunun üzerine Allah ikisine birden şöyle vahyeder: "Sizin en sevimli olanınız bana karşı en iyi hükmü olandır."

* * *

Bunlar, Allah'ın Yahya peygambere tahsis edilmiş hikmetten, onun hal ve özelliklerinden zikretmeyi nasip ettiği hususlardır.

Bu açıklamaları düşün, Allah'ın izni ile doğruyu bulursun.

XXI. Zekeriya Fassı[27]

27] Fassın başlığı şöyledir: "Zekrâviyye" Kelime'sindeki "Mâlikiyye" Hikmetinin Açıklanması." İbnü'l-Arabî, Fassa şu ifadesiyle başlar: "Allah'ın rahmeti her şeyi varlık ve hüküm olarak kuşatmıştır."

Zekeriya Fassındaki Mührün Açılması

Mâlikî Hikmet ve Zekeriya Peygamber (as.)

Zekeriya (a.s.)'ın hikmetinin "mâlikî hikmet" diye nitelenmesinin sebebi, hallerine hâkim olan şeyin el-Mâlik isminin hükmü olmasıdır. Çünkü mülk, şiddet demektir; Melik de, şedid demektir. Allah Teâla, kuvvet ve metanet sahibidir.

Allah, himmet ve teveccühüne sirâyet eden bir kuvvet ile Zekeriya'yı desteklemiştir; bu da, netice vermiş ve karşılık doğurmuştur. Himmetin bâtınî sebeplerden olduğuna dikkatini çekmiştim; daha önce de, bâtınî sebeplerin hükümlerinin zâhirî, alışılmış sebeplerin hükümlerinden daha güçlü olduklarına ve bunların Hakka nispet edilmelerinin daha uygun olduğuna işâret etmiştim. Bunun için emir aleminin mensupları, halk aleminin mensuplarından daha güçlü ve daha müessirdirler.

Burada da kıssayı hatırlatırız: "Onun için zevcesini ıslah ettik." (Enbiya, 90) Kuşkusuz Hak, Zekeriya'ya ve zevcesine alışılmış sebeplerin dışında rabbanî-gaybi bir kuvvet ile yardım etmemiş olsa idi, hanımı müsait olmaz ve Zekeriya'dan hamile kalamazdı.

Bunun için Hak, onu Yahya ile müjdelediğinde Zekeriya buna şaşırmış ve şöyle demiştir: "Rabbim benim nasıl çocuğum olur. Benim hanımım

yaşlıdır, ben de yaşlandım." (Meryem, 8). Allah ona şu şekilde cevap vermiştir: "Öyledir, dedi. Rabbin: O bana kolaydır, daha önce sen hiç bir şey değilken seni de yaratmıştım, buyurdu." (Meryem, 9).

Bu gibi şeyler, zâhir sebepler açısından gerçekleşmesi zor hatta imkânsız olsa bile, mutlak kudret ve metanet sahibine nispetle gerçekleşmeleri çok kolaydır. Bu kuvvet, Hak'tan Zekeriya'ya ve zevcesine ulaştığı gibi, onlardan da Yahya'ya ulaşmıştır. Bunun için Allah Teâla şöyle buyurmuştur: "Ya Yahya, kitabı kuvvetle tut." (Meryem, 12).

Bu meseleyi öğren, bu, Zekeriya fassının özüdür.

XXII. İlyas Fassı[28]

28] Fassın başlığı şöyledir: "İlyâsiyye" Kelime'sindeki "İnâsiyye" Hikmetinin Açıklanması: İbnü'l-Arabî, İlyas peygamber hakkında şu bilgiyi vermektedir: "İdrîs, Nûh (a.s.)'dan önce peygamber olan İlyâs'tır. Allah, onu âlî mekâna yükseltti. O, feleklerin kalbinde sakin idi ki, burası güneştir. Bundan sonra ise, "Ba'lebekke" beldesinde ba's olunmuştur. "Ba'l" hükümdara ait olan bir put idi. İdrîs olan İlyâs, "hacet" anlamına gelen "lübane"den "Lübnan" diye isimlendirilen dağın parçalanması, ateşten bir at olarak temsil olundu. Onun bütün âyetleri, ateşten idi. Böylelikle şehvetsiz akıl oldu." Bu konuda geniş bilgi için bkz. Afifi, age., s. 243

İlyas Fassındaki Mührün Açılması

Ulvî Ruhlar ve Beşerî Ruhlar Arasındaki Münasebet

Bu hikmet, Allah'ın kendisi ile İlyas'ı yaratmış olduğu zâtî sıfâttan dolayı "inâsî sıfât"a izafe edilmiştir. Böylece İlyas, bu özelliğiyle, bir açıdan meleklerle ve bir açıdan da insanlarla münâsebet içinde olmuş, her iki taife ile de ünsiyet etmiştir; onlar, İlyas'ı sever ve onunla otururlar, o da, onları sever ve onlarla otururdu.

İfade ettiğimiz ve Allah'ın nadir kullarından başkasının bilemeyeceği bu konudaki sır, şudur: Ulvî rûhların kuvvetleri ile beşerî-mizâcî kuvvetler arasında farklı tarzlarda karışımlar/imtizaç vardır; bu karışımlar, ulvî ruhlar ile beşeri mizaçlar arasında etkenlik-edilgenlik/fiil-infial, baskınlık-

mağlupluk/galibiyet-mağlubiyet ortaya çıkartır; bu, dünya aleminde gerçekleşen değişimlere benzeyen makûl keyfiyetlere kadar ulaşır. Dünya alemindeki değişimlere örnek olarak, suyun havaya, havanın ateşe ve benzerlerine dönüşmesini verebiliriz.

Buna göre, rûhanîleşen insanlardan bazıları, rûhanîliklerinde melekî mertebeye ulaşırlar; bu insanların tâbiî-mizâcî kuvvetleri, rûhanî kuvvetlerin tâbiat kuvvetlerine hâkim olması nedeniyle, hükmü sâbit olan rûhanî kuvvetlerde silinir; bu silinme, bu alemimizdeki değişmelerin sûreti gibidir.

Bu, bu özelliğe sahip bazı kimselerin nitelenmesidir.

Bu özellikteki birisinin bu alemde ortaya çıkması, meleğin yakışıklı bir insan olarak bu alemde gözükmesine benzer. Dünyada onu gören ise, daha önce işâret edilmiş beş özellikten birisinin hükmüne göre onu görür. Buna göre, gören ile görülen arasında "zât" açısından bir ilişki varsa, rûhanîleşmeden önce bulunduğu aslî sûretinde onu görür; gören ile görülen arasında zât açısından bir münâsebet olmaz ise, asılda onları birleştiren mertebeye göre veya müşterek oldukları özellik, fiil ya da hale göre onu görür. Görülen sûretin keyfiyeti ise, ortak oldukları sıfâtın, fiilin veya halin kemâl ve eksikliğine bağlıdır.

Mertebedeki ortaklığa gelince: Buradaki durum, mertebeden olan paylarının farklılığına göre değişir. Bu, Hızır (a.s)'ın durumudur.

Bunun zıddı ise, İsa (a.s)'ın durumudur. Çünkü İsa'nın nispeti, melekidir; tâbiî sûrette zuhûru ise, ilka ve üfleme mahalli olan annesinden dolayıdır. Daha önce de açıkladığımız üzere, bir şeyin bir başka şeydeki varlığı, mahalle bağlıdır; bu mahal, manevî olabileceği gibi, suri de olabilir.

Bu bağlamda, Hakkın Kur'ân-ı Kerîm'de işâret etmiş olduğu şeyi hatırla: "Nerede olursanız, o sizinle beraberdir." (Hadid, 4) Allah, zaman ve mekândan münezzeh olduğu halde, kendisini kulları ile beraber mekânlara dahil etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s) da şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki kul namaz kılmaya kalktığında Allah onun vechi karşısında durur."

Bu gibi ifâdeler, Kitab ve Sünnette çokça vardır.

Bu bağlamda, muhakkiklerin üzerinde görüş birliğine vardıkları şu kaideleri de hatırlanabilir: "Hakkın tecellî ettiği kimsedeki tecellîsi, kendisine göre değil, tecellî olunana göredir." Ayrıca, aynanın kendisine yansıyan şey ile ilişkisi de hatırlanmalıdır.

İlyas (a.s)'ın rûhanî ve tâbiî kuvvetleri arasında meydana gelen karışım/mümazece, rûhanîleşmesinden/teravhun önce eşite/müsavat yakın bir tarzda gerçekleştiği için İlyas, ulvî ve süfli mertebelerle münasebet kazanmıştır. Böylece, söz konusu mertebeler ile ünsiyeti gerçekleşmiş, onların özelliklerini kendinde toplamıştır/cem.

Bu bağlamda Hz. İlyas, adeta, melek yaratılışı/neş'et-i melekiyye ile insân yaratılışı/neş'et-i insaniyye arasında bir berzâh gibidir; bu sayede, her iki yaratılışın hükümlerini kendinde toplamıştır.

XXIII. Lokman Fassı[29]

[29] Fassın adı şöyledir: "Lokmâniyye" Kelime'sindeki "İhsâniye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fassın konusu, "ihsân"dır. İhsan, sözlükte, mal, söz ya da amel ile yapılması gereken şeyi yapmak demektir. Şeriatta ise, insanın ibâdetinde bütün varlığıyla Allah'a yönelmesi ve O'nu bir hadis-ı şerif'te ifâde edildiği gibi kıblesinde tasavvur etmesidir. Hz. Peygamber'e ihsânın mâhiyetinden sorulduğunda, şöyle cevap vermiştir: "Allah'a sanki onu görüyormuşçasına ibâdet etmendir." Fasın Lokman peygamber ile ilişkisi, kıssasında zikredilen ayetin de belirttiği gibi, Lokman peygamber'in oğluna ihsânı tavsiye etmesi ve kendisinin de "ihsân" ile maruf olmasıdır. Söz konusu ayet şudur: "Lokman oğluna nasihat ederek demişti ki: Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma, zira, şirk büyük bir zulümdür…. Ey oğulcuğum, yaptığın şey, bir hardal tanesi kadar olsa; ister bir kaya içinde bulunsun, ister göklerde veya yerin içinde olsun, Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, Latîftir; her şeyden haberdardır." (Lokman, 13-16).

Lokman Fassındaki Mührün Açılması

İhsân Mertebeleri

Bu hikmetin "ihsânî sıfât"a bitişmesinin sırrı şudur:

İhsânın üç mertebesi vardır ve ihsânın birinci mertebesinin hükümleri ile hikmet hükümleri arasında birlik ve ortaklık vardır. Hikmet ve ihsân, bu yönüyle, iki kardeş gibidir. Çünkü ihsânın hükmü ve gereği, gereken bir şeyi, gerektiği gibi yapmaktır; hikmetin gereği ise, bir şeyi en uygun şekilde yerli yerine koymak ve hikmet sahibinin, nefsine sahip olmasıdır.

Nefsini rızaya muhalif tasarruflardan, yararsız söz ve görüşlerden, bozuk tasavvurlardan, tavsiyelerden, nasihatlerden bilinen ve öğrenilen alışkanlıklardan zabt edebilen, bu hikmete ait ihsânın birinci mertebesinin hükümlerine girer.

İhsânın ikinci mertebesi ise, Cebrail (a.s)'ın "ihsân nedir?" diye Hz. Peygamber'e sorduğu soruda dile getirilmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ona şöyle cevap vermiştir: "İhsân Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etmendir." Bu da Hakkı, kitaplarından ve peygamberlerinin ifâdelerinde kendisini nitelediği şekilde düşünmektir; bunu yaparken de, sadece imkânsız görmek ya da nazari aklın bu gibi haberlerle kast edilen şeyi anlayamamasından kaynaklanan yanlış tevillere baş vurmamak; bir takım kıyaslara yönelmemek, sıfâtlarda ortaklık ve teşbih bulunduğu vehmine sapmamak gerekir.

İhsanın üçüncü mertebesi ise, "görür gibi" olmaksızın müşâhedeye aittir. Büyüklerden birisine şöyle sorulmuştur: "Rabbini gördün mü? O da bu soruya şöyle cevap vermiştir: "Görmediğim Rabbe ibadet etmem." Nitekim Hz. Peygamber (a.s), "Gözümün nûru namazdadır" ve "Namaz, nûrdur" hadisleri ile buna işâret etmiştir. Bunun için Hz. Peygamber, namaz kılarken önünden olduğu gibi arkasından da görürdü; bu halin namazın dışında olduğu rivâyet edilmemiştir.

Bu anlama Lokman suresindeki bir âyette de işâret vardır: "İhsan sahibi olarak kendisini bütünüyle Allah'a teslim eden kimse (yani, bütünüyle zâtını Allah'a boyun eğdiren kimse ki, o, müşâhede sahibidir) gerçekten de, sağlam bir kulpa yapışmıştır. Bütün işlerin sonu Allah'a varır." (Lokman, 22)

* * *

Böylece, sıfâtlardan her birisinin üç mertebesi olduğu öğrenilir: ilk, orta ve yüce. Allah Teâla'nın şu âyetini düşününüz: "İman eden ve iyi işler yapanlara, hakkıyla sakınıp iyi işler yaptıkları, sonra yine hakkıyla sakınıp imân ettikleri, sonra da hakkıyla sakınıp ihsân ile işledikleri takdirde, tattıklarında bir günah yoktur. Allah, ihsân sahiplerini sever." (Maide, 93)

Bu âyetin ihsânın zikredilmesi ve Hakkın ihsân sahiplerini sevdiğinin eklenmesiyle bittiğine dikkat ediniz! Ayrıca, zikredilen ihsân mertebelerini düşününüz!

Hakkın kelâmını bu âyetin nüzul sebeplerinde sınırlı görerek anlamayınız! Bu âyet, "şarap haram olmadan önce ölen şarap içenlerin hali nasıldır" diye soran sahabeye cevap olarak nazil olmuştur diye düşünmeyiniz! Bu âyet, onların sorusunun cevabını içerse de, bundan, başka şeylere delâlet etmeyeceği sonucu çıkmaz. Bu bağlamda, Hz. Peygamber (a.s)'ın "Kur'ân-ı Kerîm'den herbir âyetin zâhiri, bâtını, haddi ve matlaı vardır, yetmişe kadar gider" hadisini hatırlayınız!

XXIV. Harun Fassı

Harun Fassındaki Mührün Açılması[30]

30] "Harûniyye" Kelime'sindeki "İmâmiyye" Hikmetinin Açıklanması

İmâmet ve Türleri

Bilinmelidir ki:

Burada ve benzeri yerlerde zikredilen imâmet, hilafetin bir lakabı olarak zikredilmektedir; bu anlamda imâmet, tahakküm ve öncelik sahibidir.

İmâmet, bir açıdan, ulûhiyet ile arasında vâsıtanın olmadığı imâmet ve vâsıta ile gerçekleşen imâmet diye iki kısma ayrılır.

Ulûhiyet mertebesi ile arasında vâsıtanın bulunmadığı imâmet, bazen, varlıkta umûmî hüküm sahibi olarak bazen de, mukayyet olarak bulunur. Vâsıta ile sâbit olan imâmet ise, bunun zıddınadır, çünkü bu tarz imâmet, sadece mukayyet olabilir.

Vâsıtasız imâmet, İbrahîm (a.s)'a söylenen şu söz gibidir: "Muhakkak ki ben seni insanlara imâm yapacağım." (Bakara, 126) Vâsıtalı hilafet ise, Musa (a.s)'ın Harun'u kendi kavmi üzerine halife yapmasıdır.

Hz. Musa, kardeşine şöyle hitap etmiştir: "Bana kavmimde halife ol ve salih davran." (Araf, 162) Hz. Ebubekir hakkında söylenen "Hz. Peygamber'in halifesi" ifâdesi de, vâsıtalı imâmet kısmına girmektedir.

Hz. Ebubekir'in imâmeti, Mehdi (a.s)'ın hilafetinin aksinedir. Çünkü Hz. Peygamber, (a.s) onun hilafetini kendisine izafe etmemiş, onu "Allah'ın halifesi" diye isimlendirerek, şöyle demiştir: "Horasan diyarından Siyah sancakların geldiğini gördüğünüzde, sürünerek bile olsa ona koşunuz. Çünkü onların içinde hidâyete ulaştıran Allah'ın halifesi vardır." Bunun ardından ise, şöyle demiştir: "O, yeryüzü zulüm ve haksızlık ile dolmuş iken, onu adalet ve erdem ile doldurur."

Hz. Peygamber, böylelikle, Mehdi'nin hilafetinin ve hükmünün genelliğine ve Allah'ın vâsıtasız halifesi olduğuna işâret etmiştir.

Hz. Harun'un İmâmeti

Tekrar Hz. Harun'un imâmetini açıklamaya ve hikmetinin imâmete izafe edilmesindeki sırra dönüp şöyle deriz:

Kılıç ile gönderilen her peygamber, Hakkın halifesi ve büyük peygamberdir/ulu'l-azm. Çünkü insanların çoğu, ulu'l-azm deyiminin manasını bilemez. Onlar, Allah'ın tebliğlerini ulaştıran ve gönderilmiş oldukları kimseleri imâna zorlayan kimselerdir. Eğer bu kimseler direnirlerse, peygamberler, onlarla savaşırlar.

Bu tavır, risâlette bulunmaz, çünkü herhangi bir resûl risâlet görevi ile gönderildiğinde, savaşmak ile memur değildir. Onun görevi, sadece tebliğ etmektir. Hz. Peygamber Efendimizin, peygamberliğinin ilk zamanı böyle idi. Nitekim bu dönemde Allah Teâla, "De ki: Ey kâfirler! Benim dinim bana, sizinki sizedir" (Kafirun, 1) hitabı gelmiş, "Senin üzerine sadece tebliğ etmek düşer" buyurmuştur. (Al-i imran, 25). Bu bağlamda, başka bir âyette ise şöyle buyrulmuştur; "De ki: Rabbınızdan gelen haktır: Dileyen imân etsin, dileyen inkar etsin." (Kehf, 29).

Bu dönemde bu gibi örnekler sıkça tekrar edilmiştir. Daha sonra ise böyle olmamıştır. Çünkü bundan sonra Hz. Peygamber, savaşmak emrolunmuş ve şu âyet nazil olmuştur: "Müşriklerle topluca savaşınız." (Tevbe, 36) Başka bir ayette ise, şöyle buyrulmuştur: "Onları nerede bulursanız öldürünüz." (Nisa, 91)

* * *

Bu durum netleştikten sonra şöyle derim:

Hz. Musa ve Harun (a.s)'ın kılıç ile gönderilmiş olduklarında kuşku yoktur. Onlar, risâlet ve hilafet görevini birleştiren Allah'ın halifelerindendir.

Bununla birlikte Hz. Harun'un imâmet görevinde Hak ile arasında vâsıta bulunmaktadır. Onun imâmeti, kardeşi kendisini kavmine halife olarak bıraktığı için, vâsıtalıdır. Böylece o, imâmetin iki çeşidini birleştirmiştir ve imâmetle ilişkisi güçlenmiştir.

Bunun için Harun'un hikmeti, diğer bir sıfâta değil, imâmete nispet edilmiştir.

Bunu bil, Allah mürşiddir.

XXV. Musa Fassı[31]

31] Fassın başlığı şöyledir: "Mûseviyye" Kelime'sindeki "Ulviyye" Hikmetinin açıklanması: İbnü'l-Arabî, Hz. Musa'nın şahsında külli ruhlar ile cüzi ruhların ilişkisini ele almaktadır. Bunun önemli bir tezahürü, "Musa'dır" zannıyla öldürülen çocukların ruhlarının, Hz. Musa'ya güç ve kuvvet olarak katılmış olmasıdır. İbnü'l-Arabî, şöyle demektedir: "Mûsâ'dan dolayı çocukların öldürülmesinin hikmeti, kendisinden dolayı öldürülen her çocuğun hayatının Mûsâ'ya imdat olarak dönmesidir. Çünkü çocuklardan her birisi, "Mûsâ'dır" diye öldürülmüştür. Halbuki ortada bir cahillik yok idi. Binâenaleyh, kendisinden dolayı öldürülen her çocuğun hayatının Mûsâ'ya ait olması gerekir."

Musa Fassındaki Mührün Açılması

Hz. Musa'nın Peygamberlerden Üstünlüğü

Bilinmelidir ki:

Bu hikmetin ulvî sıfâta izafe edilmesinin sırrı, bir açıdan, Musa (a.s)'ın mertebesinin yüksekliği ve dört açıdan diğer peygamberlerin çoğundan üstünlüğüdür.

Bunlardan birisi, Hz. Musa'nın melek veya başka herhangi bir vâsıta olmaksızın Allah'tan doğrudan ilim almasıdır.

İkincisi, Hakkın onun için Tevrat'ı kendi eli ile yazmasıdır; çünkü Tevrat'ın yazılması, vâsıtasız Allah'ın kendi eliyle gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Allah'ın doğrudan yaptığı işleri bildirirken şöyle buyurmuştur: "Allah Tevrat'ı kendi eli ile yazmıştır. Tuba ağacını kendi eli ile dikmiştir. Adn cennetini kendi eli ile yaratmış, Adem'i ise iki eli ile yaratmıştır."

Üçüncüsü ise, Hz. Peygamber'e ait camilik makâmıyla/(: ez-Zâhir ve el-Bâtın isimlerinin hükümlerinin mazhârı olmak) yakınlık ilişkisidir. Allah Teâla şu âyeti ile buna işâret etmiştir: "Nasihat ve her şeyin açıklamasına dâir ne varsa, hepsini Musa için Levhalarda yazdık." (Araf, 165)

Hak, ez-Zâhir isminin ikrâmlarından Hz. Musa'nın payını çoğalttığında, bazı açılardan olsa bile, iki tarafı birleştirmek için el-Bâtın isminin hükümlerinin bir yönünü de göstermek istemiştir. Allah, Hızır (a.s)'ın üstünlüğünü ona göstermiş, ve onunla buluşması için kendisini teşvik etmiştir. Sonra Musa'ya Hızır'a gidip, onunla arkadaş olması için izin vermiştir. Onları buluşturmuş, irâde hükümlerinden bir örnek görünceye kadar Hz. Musa, Hızır ile arkadaş olmuştur. Böylece, bu örnek ile irâde ve emir hükümleri arasındaki farkı öğrenmiştir.

Şu var ki, teşriî renk ve özellik, Hz. Musa'ya hâkim olmuştur ve Hz. Peygamber (a.s)'ın de haber verdiği gibi Musa sabredememiştir: "Allah'ın rahmeti bize ve Musa'nın üzerine olsun. Keşke haberleri bize anlatılması için sabretse idi." Doğruluğunda ittifâk edilmiş başka bir rivâyette ise şöyle buyrulmuştur: "Eğer Musa sabretmiş olsa idi, garip şeyler görürdü, fakat eleştirisi onu arkadaşından ayırmıştır."

* * *

Ez cümle: Musa (a.s)'ın Hızır ile karşılaşmasından sadece şu fayda meydana gelmiştir ki: Hz. Musa, kendisine verilmiş ilmi nihai ilim olarak görüyordu ve bu ilimden daha şerefli bir ilim bulunmadığını düşünüyordu. Bu karşılaşmayla Allah kendisine, bu ilmin ötesinde de bir takım ilim ve sırlar olduğunu göstermiştir. Allah, bunları dilediği kullarına bahşeder.

Bunun ardından Hz. Musa, kendisine verilmiş ilmi nihai ilim olarak görmemiştir ki, bu da yeterlidir.

Musa (a.s)'ın peygamberlerin çoğundan üstün olmasını temin eden dördüncü durum ise, Hz. Peygamber (a.s)'ın kıyâmet hadisinde ümmetlerin kendisine arz olunmasıyla ilgili haberidir. O (a.s.),

peygamberlerden hiçbirisinin ümmetinin Musa (a.s)'ın ümmetinden daha fazla olduğunu görmemiştir.

Bir Yahudi, sahabeden birisiyle konuşurken "Musa'yı bütün insanlığa üstün kılana yemin ederim ki.." diye yemin eder. Sahabi, yahudinin bu sözüne kızmış ve ona "nasıl bunu söylersin, bizim aramızda peygamber vardır" diye çıkışıp Yahudi'yi Peygamber (a.s)'a şikâyet eder. Hz. Peygamber (a.s), şöyle buyurur: "Beni Musa'dan üstün tutmayınız. Çünkü insanlar bayıldıklarında ben ilk ayılan olurum ve Musa'yı Arş'ta ayakta dururken görürüm. O'nun Allah'ın bayılmadan istisna ettiği kimse olup olmadığını bilmiyorum."

Bunlar, hikmetinin ulvî sıfâta izafe edilmesini gerektiren Hz. Musa'nın kemâllerinden öğrendiklerimin bir kısmıdır. Musa'nın, Hızır (a.s) ile karşılaşma kıssasını ve aralarında geçen olayları ise, bu kıssanın içerdiği Rabbanî sırları ve gaybi ilimleri içeren hadis şerhinde açıklayacağım. Hz. Musa'nın ölümünü, ölüm meleğinin kendisine gelmesini ve gözünü çıkarmasını içeren hadiste de, Allah'ın takdir ettiği diğer sırları açıklayacağım.

Allah hakkı söyler.

XXVI. Halid Fassı[32]

32] Fassın başlığı şu şekildedir: "Hâlidiyye" Kelime'sindeki "Sâmediyye" Hikmetinin Açıklanması: Bu fasta İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber ile Hz. İsa arasında yaşamış Halid b. Sinan'dan ve onunla ilgili "samediyye" hikmetinden söz etmektedir. İbnü'l-Arabî, Halid b. Snan ve peygamberliği hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Halid b. Sinan, davasıyla berzâhî nübüvveti izhâr etmiştir. Çünkü o, ölümden sonra berzâhtaki hadiseleri bildirmiştir. Bundan dolayı mezarının açılmasını ve kendisine sual sorulmasını talep etmiştir. Böylelikle, berzâh alemindeki hükmün dünya hayatı sûreti gibi olduğunu haber vermek istemiştir."

Halid Fassındaki Mührün Açılması

Es-Samed ve Halid b. Sinan

Bilinmelidir ki:

es-Samed isminin iki mânâsı vardır. Bunlardan birisi, karnı olmayan şey demektir; diğeri ise niyetlenmek ve yönelmek demektir.

Burada kast edilen ise, yönelmek ve niyetlenmektir. Bunun sırrı ise şudur: Hz. Halid b. Sinan, kendisine karşı çıktıkları için, yaşarken kavmine nübüvvetinin hükmünü izhâr etmemiş, öldükten bir sene sonra kabrini ziyaret etmelerini vasiyet etmiştir.

Kavmine içlerinde kesik kuyruklu bir eşek bulunan koyun sürüsü geldiğinde Halid kabrinden dirilmiş ve Hakkın dilediği şekilde bildiklerini kavmine haber vermiştir. Kavminin gençleri, buna izin vermemiş, o da, nübüvvetinin hükümlerini izhâr etmemiştir. Böylece onun nübüvveti, berzâhî nübüvvet olmuştur. Nitekim şeyhimiz (r.a) buna işâret etmiştir.

Hz. Halid'in kıssasının tafsilî, hadis ve rivâyetlerde zikredilmiştir. Nübüvvetinin hükümleri bu mertebede zuhûr etmediği için Hz. Peygamberimiz onu dikkate almamıştır. Bunun için şöyle demiştir: "Ben İsa b. Meryem'e insanların en yakınıyım, çünkü benim ile onun arasında hiçbir peygamber yoktur."

Bunu bil, Allah mürşiddir.

XXVII. Muhammed Fassı[33]

33] Fassın başlığı şöyledir: "Muhammediyye" Kelime'sindeki "Ferdiyyet" Hikmetinin açıklanması: İbnü'l-Arabî, şöyle demektedir: "O'nun (a.s.) hikmeti "ferdiyyet" hikmeti olmuştur. Çünkü o, bu insan türünün en kâmilidir."

Muhammed Fassındaki Mührün Açılması

Küllî Hikmet

Şeyhimiz (r.a), bu hikmeti "küllî hikmet" ve "ferdi hikmet" diye isimlendirmiştir. Her iki ismin de bir sırrı vardır. Bunları, Muhammedî kemâlin sırrını, kaynağını, camiliğini ve son oluşunu, peygamberlerin paylarının ve âyetlerinin onun mucize ve Haktan olan payına nispetinin sırrına dikkat çeken kaideyi öğrendiğinde anlarsın. Bu kaide ile, Allah'ın izni ile bu faslar üzerindeki konuşmamı bitiriyorum.

Her şey, belirli bir açıdan ve özel bir itibâr ile Hakkın bir mazhârıdır; kendileri ile mümkünlerin var olduğu bu itibâr ile ve bu açıdan, Hakkın bir ismi taayyün eder. Bu ismin özelliği şudur ki, bu varlık Hakka ancak bu itibâr ile ve bu açıdan istinat eder. Her varlığın Hak ile olan durumu böyledir.

Şu var ki, peygamber ve Ehlullah'ın büyükleri ve diğerleri arasında fark vardır. Çünkü peygamberler ve büyükler, küllî isimlerin mazhârıdır. Onların diğer varlıkların ve insanların istinat ettiği diğer isimlere olan nispetleri, cinslerin ve türlerin şahıslara nispeti gibidir. Ayrıca, cinsler ve türler, hüküm ve ihâtada farklı oldukları gibi, nebi ve veliler arasında da üstünlük farkı vardır.

Hz. Peygamber (a.s) kıyâmet hadisinde buna işâret etmiştir: "Bir peygamber gelir, yanında üç beş kişi; bir peygamber gelir, onunla iki kişi; bir peygamber gelir, onunla bir tek kişi; bir peygamber gelir, onun yanında hiç kimse yoktur."

* * *

İşaret ettiğim şeydeki sır şudur: Hz. Peygamber Efendimizin ve onun vârislerinden olan kâmillerin dışındaki her peygamber ve veli, Hak ile belirli bir açıdan irtibatlıdır ve O'na istinat eder. Bu, Allah'ın isimlerinden "özel bir isim" olarak isimlendirilir. Zâtının mutlaklığı, vahdetinin sırflığı ve zâtî feyzinin vahdeti açısından hiçbir varlık, Hak ile ilişkili değildir ve O'na dayanmaz. Nitekim buna defalarca işâret edilmiştir.

Ehlullah'ın büyüklerinin ulaştığı son nokta, Hak ile irtibatlarının birinci taayyüne çıkmasıdır. Sıfât ve isimlerin kaynağı olması açısından bu mertebe, vahdaniyeti yönüyle Hakka izafe edilen bütün taayyünleri birleştiren zâtî birliği/ahadiyet takip eder. Bazıları, onu "vücûb hükümleri" diye isimlendirir; bunlar, itibâr ve haysiyetlerin neticeleridir.

Bunlar, ayrıca, mümkün malûmların hükümleri açısından imkân mertebesine izafe edilen şeyleri de birleştirir. İmkan mertebesine izafe edilen şeyler, çoğalan imkâna ait sınırlılıklarıyla ve muhtelif-çeşitli istidâtlarıyla, mutlak ve zâtî arlık ile Haktan taşan Vücûd-ı Vahid'i/Tek Vücûd çoğaltırlar.

Hz. Peygamberimizin ve onun kâmil vârislerinin "sıfât ve isimlerin kaynağıdır" dediğim birinci taayyün ile ilişkisi, diğer insanlardan farklıdır. Çünkü bu taayyün, Hakkı bilmede ve ona dayanmada her açıdan onların

nihâi mertebeleri değildir. Onlar, Haktan başka kimsenin bilmediği bir hal ile diğerlerinden ayrılırlar. Bu özel hali, insân-ı kâmil olması gerektiğini öğrendikleri kimsenin dışındakilere söylemezler; bu istidada sahip kişiyi terbiye etmek için, bu ve benzeri şeylere dikkatini çekerler.

Şu var ki, onun kemâle ermesi, onu terbiye etmesi ve kemâle erdirmesi takdir edilmiş kâmil ve mükemmil birisinin terbiyesi eliyle gerçekleşir; bu da, Hakkın en kâmil şe'nlerinden birisidir. Çünkü o, Hakkın mertebesinin/hazret sûreti üzere yaratmasıyla zuhûr eden ve kendisine halife kıldığı en kâmil varlıktır.

* * *

Geçen ifâdelerimde, her peygamberin Hakkın isimlerinden birisinin mazhârı olduğunu söylemiştim. Onun nübüvvet ve risâleti, Hakka bu isim açısından dayanır.

Her peygamberin mucizeleri de -ister çok olsun, ister bir tane olsun- risâlet ve nübüvvetinin Hakka istinat ettiği hükümlerden ibârettir. Bu, sırrına vakıf olan kimsenin peygamberlerin, velilerin ve mertebelerinin velâyet, nübüvvet ve risâlette farklılaşmasının sebebini öğreneceği bir sırdır.

Bu kimse, bu bilgiyle, Allah Teâla'nın "Biz peygamberleri birbirine üstün kıldık." (Bakara, 253) âyetinin sırrını anlar. Buradaki üstünlük, çeşitli tarzlarda olsa bile, risâlet açısından değildir; nitekim Allah, şöyle buyurmuştur: "Resûllerden hiçbirisini ayırt etmeyiz." (Bakara, 275). Çünkü risâletin hakîkati bir olduğu için, bütün peygamberler Hakka istinat etmektedir. Bu üstünlük, peygamberlerinin risâletlerinin kaynağında ve herhangi bir isim veya sıfâta istinat edişlerinde ortaya çıkan üstünlüktür.

İlâhî sıfât ve isimlerin hüküm alanında ihâta, taalluk ve tesîr kuvvetinde mertebelerinin farklı olduğu gizli değildir. Nitekim buna başka yerlerde de işâret etmiş, el-Halik, el-Bari, el-Musavvir, el-Kabız, el-Bâsit ve benzeri isimlerin el-Kadir isminin perdesi olduğuna dikkat çekmiştim. El-Kadir ismi, zikrettiğim isimleri ihâta etmek ile beraber, el-Mürid ismine, o da, el-Alim ismine tâbidir.

İsimlerin mertebeleri, dikkat çekildiği üzere, çeşitlidir. Bunların bir kısmı cinsler gibi, bir kısmı türler gibi, bir kısmı da şahıslar gibidir.

Bu kaideyi anlayıp, aklında tuttuğunda her peygamberin getirmiş olduğu mucizenin alemin esaslarından birisine ait olduğunu öğrenirsin. O peygamberin nübüvvetinin Hakka istinadı, bu aslın ona dayandığı isim açısından sâbittir. Mesela Nuh (a.s) suya, İbrahîm (a.s) Kabe'yi yapmaya, ateşe ve unsur aleminde küllî-mutlak terkibin nasıl gerçekleştiğini görmeye tahsis edilmiştir. Çünkü Hz. İbrahim, ihâta eden camilik mertebesine nispetinin yakınlığından, hüküm ve dâiresinin genişliği ile diğerlerinden üstündür.

Hz. İbrahim'in yakın olduğu söz konusu camilik mertebesi ise, sadece Hz. Peygamberimize aittir; binaenaleyh, Hz. Peygamber'in camilik makâmına yakın olan peygamber, nübüvvet ve ihâta açısından diğer peygamberlere nispetle daha yüce ve daha kâmildir.

Musa (a.s)'ın nübüvvet hükümlerini; ateş, asa, ağaç, su, taş gibi mucizelerini düşün. Onun mucizelerinin, Hud (a.s)'ın aksine olarak, sayıda tekil sayıların sonu olan dokuzda bitişinin sırrını düşün. Hud (a.s)'ın mucizesi ise, sadece rüzgar idi.

Hz. Peygamber (a.s) Efendimizin, kelâma tahsis edilmesine, risâlet ve peygamberliğinin umûmîliğine, bütün yeryüzünün ona mescit ve toprağının da temiz kılınmasına dikkat ediniz! Ayın bölünmesi, öncekilerin ve sonrakilerin ilimlerinin kendisine verilmesi gibi özelliklerini ve şerîatının hükmünün kıyâmete bitişmesini düşününüz.

* * *

Ben bu sırları açıklamaya başlasaydım, söz uzardı. Fakat Allah'ın yardımı ile bir örnek zikredeceğim ki, bunu bilen kimse, hiçbir kitapta yazılmamış ve kimsenin aşina olmadığı şeyleri öğrenir.

Önce resûllerin ilki olan Nuh (a.s)'ın mucizesinin zikri ile başlıyoruz. Sonra Hz. İbrahîm, Hz. Musa ve Hz. İsa'yı, sonra da Allah'ın kendisi ile teşrii ve risâleti bitirdiği Hz. Muhammed'i zikredeceğiz.

Ehlullah'tan muhakkik olanlar, sütün, suyun, balın ve şarabın vehbi ilimlerin mazhârları olduğunda ittifâk etmişlerdir. Onların bu ittifâk ve keşiflerini zâhir açısından destekleyen şey, sahih-nebevî haberler ve defalarca hadis kitaplarında, rüya yorumlarında, havuz ile ilgili hadislerde ve zikredilen rivâyetlerde bulunmaktadır. Bunun yanında, vakalarda defalarca tekerrür eden tecrübeler de bunu destekler.

Bu sâbit olduktan sonra şu da bilinmelidir ki:

Allah'ın yaratıklarındaki hükmünün başlangıcı, onların kendisi ile irtibatlarının sebebi ve kendisinin de onlara taallukunun kaynağı, ezeli-zâtî ilmidir. Malûmların sûretleri, ezel ve ebede tek bir vetirede bu ilimde taayyün etmişlerdir. Bu ilim, Allah'ın yaratmasındaki ilk sebebidir.

Allah'ın kazası ve kaderi, ilmine tâbidir; ilminin malûmlara taalluku, onların hakîkatlerinin gerektirdiği hale göredir. Çünkü ilmin malûma taalluku, malûma tâbidir. Nitekim buna defalarca işâret edilmiştir.

Yaratıklarla ilgili hükmün ve onlara taallukun kaynağı ve başlangıcı, ilimdir ve su da ilmin mazhârıdır. Bundan dolayı, ilâhî hikmetin kemâli açısından, Hakkın yaratıkları üzerindeki hükmünün sûretini getirecek olan ilk peygamberin mucizesinin Hakkın ilminin gereğine göre su olması gerekmiştir. Bu da, Nuh (a.s)'ın mucizesinin sırrıdır.

Kelâm sıfâtı, ilmin sûretlerinden birisi, bir nispeti ve ondan bir paydır; bu ifâdelerden hangisi söylenirse söylensin aynıdır. Bu sûret, "Kün/Ol"'den ibârettir. Bununla, Hakkın yaratıklarına tesîrinin kapısı açılır ve varlıklar, ilim mertebesinden harice, farklı cins, tür ve şahıslarına, eserlerinin dünya ve âhirette devamlılıklarına göre, zuhûr etmişlerdir. Bundan dolayı, Hz. Peygamber (a.s)'ın mucizesi kelâm olmuştur.

Hak, Kalem-i a'la'ya "İlmimi kıyâmete kadar yaratıklarım üzerine yaz" diye buyurduğu için, sadece Kelâmın hükmü, Allah'ın bu alemde varlığını takdir ettiği malûmların hepsini kuşatmıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamberin şerîatı da, diğer peygamberlerin şerîatlarının aksine, bütün mahlukat ve şerîatlar üzerine umûmî olmuş ve âhiret ile bitişmiştir. Diğer peygamberlerin şerîatları ise, cüzî, sınırlı ve hükmü sonludur.

Hz. Peygamberin risâlet ve şerîatı genel olduğu için, bütün arz, Hz. Peygamber'e ve ümmetine mescit kılınmış, arzın toprağı da temiz kılınmıştır. Önceki peygamberlerin ve Hz. İsa, Hz. İlyas gibi yaşayan peygamberlerin risâletleri, Hz. Peygamberin risâletinin hükümlerine katılmışlardır. Ayrıca, Hızır (a.s)'ın nübüvvetini kabul etmede perdeli olan kimseler görüş ayrılığında olsalar bile, Hızır (a.s) nübüvveti de Hz. Peygamber'in nübüvvetine ve şeriatına katılmıştır; çünkü muhakkiklerin büyük çoğunluğu arasında bu konuda görüş ayrılığı yoktur.

* * *

Hz. Peygamber için Ayın bölünmesi ve Hz. Peygamber'in onda tasarruf edebilmiş olmasının sebebi şudur:

Kamer/Ay feleği, cisim/cirm açısından feleklerin en küçüğü olsa bile, hüküm açısından en kapsamlısıdır. Çünkü bütün semaların kuvvetleri ve meleklerin teveccühleri, Kamer feleğinde birleşirler; sonra bu kuvvet ve teveccühler, ondan yayılır ve bu aleme ve mensuplarına dağılırlar. Bunun için bu sema, hilafet seması olmuştur.

Basîret sahipleri, ayın parçalanmasının sırrına muttali olduklarında, Hz. Peygamber (a.s)'ın camilik/(: vücûb ve imkan hükümlerini kendinde birleştirmesi) ve onun son peygamber olmasının sırrı zuhûr eder. Çünkü o peygamberlerin sonuncusu ve en camilik özelliğinin sahibi olduğu için, kuvvet ve ulvî özellikler açısından feleklerin en kapsamlısı olan feleklerin sonuncusunda tasarruf etmiştir.

Hz. Peygamber, bu alemde tasarruf etmiş ve arz ve semanın hazinelerinin anahtarları kendisine verilmiştir; nitekim, vefatından beş gün önce söylediği bir hadisinde bunu belirtmiştir.

* * *

Hz. Peygamberin câmilik özelliğine delâlet eden kemâlleri pek çoktur. Onların çoğu, bu alemde gizli, âhirette ise açıktır. Nitekim, kıyâmet hadisinde, kendisine şefaat kapısının açılması ifâdesi ile buna işâret etmiştir. Ayrıca, "Ben Arş'ın sağında Rabbimin katında dururum, öyle bir makâmda dururum ki benden başka alemlerden hiçbirisi orada duramaz" hadisi de buna işâret eder. Hz. Peygamber, başka bir ifadesinde ise, şöyle buyurmuştur: "Kıyâmet günü ben insanların efendisiyim."

Şerîat, akıl ve keşif açısından ittifâk edilen bir şey şudur: İnsan için bu alemde ve bu yaratılışta gerçekleşmemiş hiç bir kemâl, ölümden sonra âhiret diyarında da gerçekleşmez. Dolayısıyla işaret edilen bütün bu kemâller, Hz. Peygamber için bu alemde ve yaratılışta fiilen gerçekleşmiştir.

Hz. Peygamber, bu mertebelerin hükmünün gerektirdiği şekilde bu kemâlleri gizlemiştir; çünkü burası, örtme ve gizleme alemidir. Bu alemde gizlenen ve örtülen kemâller, "o gün, gizlilikler ortaya çıkar" (Tarık, 9) âyetinin gereğine göre, âhirette ortaya çıkar; çünkü orası, açılma alemi ve övünme zamanıdır.

* * *

Hz. Peygambere tahsis edilmiş kemâllerden birisi de, her çeşit perdeyi yırtan "kâmil dostluk" makâmıdır; söz konusu dostluk, Hak tarafından sevilmiş olmak/mahbubluk derecesidir. Çünkü dostluğun iki mertebesi vardır; bunlardan birisi, seven ile sevilen arasında perde baki kalmakla beraber, tam komşuluktur. Bu durum şöyle ifâde edilmiştir:

Rûhun yolu bana karışmıştır

Böylece Halîl Halîl diye isimlendirilmiştir.

Hz. Peygamber, dostluğun iki mertebesi arasındaki farkı, İsra hadisinde zikredilen kabul edilmiş dualarında bize bildirmiştir. Bu, Hz. Peygamber'in Rabbine müracaat ederek, namazın kısaltılmasını istemek için üç defa Rabbi ile Hz. Musa arasında gidip geldiği hadistir. Hak, sonunda kendisine şöyle demiştir: "Senin için sildiğim her rekatın karşılığı vardır."

Ayrıca ümmetine dua ettiği ve "Üçüncü duayı, yaratıkların İbrahim'e varıncaya kadar her peygambere baş vuracakları kıyâmet gününe tehir ettim" buyurduğu iki duasında da buna işâret etmiştir.

Kuşkusuz, baş vurulanın derecesi, baş vuran ve muhtaç olandan daha üstündür. Böylece, bu ve benzeri hadislerle Hz. Peygamberin makâmının, Halîl İbrahim'in makâmından üstün olduğu ortaya çıkmıştır.

Hz. Peygamber, şöyle buyurmuştur: "O gün, yaratıklar İbrahîm (a.s)'a müracaat edip, ona şöyle derler: "Sen Allah'ın dostusun, bize şefaat eyle." İbrahîm şöyle cevab verir: Ben perde ötesinden dostum." Böylece Hz. İbrahim, kendi dostluğunun var olan bir perdenin ardından gerçekleştiğine dikkat çekmiştir.

Hz. Peygamber (a.s)'ın diğer peygamberlere olan üstünlüğünü, zikrettiğimiz veya burada dile getirmediğimiz deliller ile ve ölümünden beş gün önce Allah'ın onu dost edindiğini bildiren rivâyetler ile sâbit olunca, bu dostluğun İbrahîm'in dostluğu gibi olmadığını öğrendik. Çünkü Hz. Peygamber'in bütün peygamberlere karşı üstünlüğü vardır. Halîl'in dostluğu, perde gerisinden olduğu için Hz. Peygamber'in dostluğunun arasında perdesiz bir dostluk olması gerekir. Bu da, başka bir hadiste açıklamış olduğu üzere, mahbubluk mertebesidir.

Bu mertebe, seven ve sevilenlerden her birisinin diğeri için bir ayna olduğu mertebedîr. Böylece, onlardan her birisi, hem seven ve hem de sevilene dönüşür, her birisinin içermiş olduğu şeyler bütünü ile diğerine yansır.

Bu meseleyi anlayınız! Bu, Hz. Peygamber'in son peygamber olmasını/hatemü'n-nebiyyîn ve daha önceden dikkat çekilen diğer kemâllerini içeren "camilik" özelliğinin sebebidir.

* * *

Hz. Peygamber'e mahsus "Muhammedî kemâl" sırrı hakkında zikretmiş olduğum şeyleri ve sadece ona ait kemâlleri düşünürsen, onun dışındaki peygamberlerin mucizeleri açısından olan değerinin, Hz. Peygamber (a.s)'a ait camilik özelliğine yakınlıkları oranında olduğunu anlarsın.

Bundan dolayı, Hz. İbrahîm (a.s)'ın mucizeleri, kendisine bir veya daha fazla mucize verilen peygamberlerin mucizelerinden sayısal olarak fazla ve üstün olmuştur. Çünkü onun en büyük mucizesi, Kabe'nin yapımının ona tahsis edilmesiydi. Yeryüzü, hilafet mahalli ve cem mertebesinin sûretidir. Nitekim, bu durum bir hadiste şöyle dile getirilmiştir: "Allah yeryüzünü Kabe'nin altından dürer."

Allah, Hz. İbrahîm'e yeryüzünün merkezini ve yaratılışının başlangıç noktasını göstermiştir; bu alemi terk ettikten sonra da, onu yer yüzünün rûhanîliğinin mahalli olan yedinci semaya yerleştirmiştir. Böylece Hz. İbrahim, hem alemin sûreti ve hem de rûhanîliği ile münasebet elde etmiştir.

Allah, unsurların mahal açısından en üstünü olan ve kendisinden dolayı İblis'in, Adem'e karşı böbürlendiği ateşi de İbrahim'e amade/teshir kılmıştır. Eğer, ayette zikredilen Hz. Adem ile İblis arasında geçen tartışma İblis ile Hz. İbrahîm arasında olsa idi, İblis İbrahîm'e karşı böbürlenemezdi; çünkü Hak, ona ateşi boyun eğdirmiştir.

* * *

Hz. Musa'nın mucizelerinden birisi, Hakkın ona muhtaç olduğu şeyde, yani ateşte tecellî etmesidir; ayrıca, ağaç, asa ve kendisinden on iki pınarın çıktığı taş da, onun mucizelerindendir. Hz. Musa'nın mucizelerinden birisi de, başta suya atıldığında, kendisini kurtararak Hakkın kendisine suyu amade/müsahhar kılmasıdır. Daha sonra da,

Firavun ve kavmi onu takip ettiklerinde de Hak, suyu Hz. Musa'ya boyun eğdirmiştir.

* * *

İsa (a.s)'ın Hz. Peygamber'e mahsus "camilik" makâmıyla ilişkisinin sıhhati ise, onun zevk ve hal olarak "Muhammedî camilik" dâiresine girmesi ve onun hükmü ile boyanmasıyla sâbittir. Allah, bu şeriatın hükümlerini ve hükümlerinin saltanatını Hz. İsa ile sona erdirmiştir. Bunların hepsi, daha önceden Hakkın ona öğretmiş olduğu kitap, hikmet, Tevrat ve İncil'e ilavedir.

Bu bağlamda, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmek, çamurdan kuş yaratmak, ona üflemek, körleri iyi etmek ve insanların evlerinde yediklerini ve depoladıklarını bilmek ve gökten sofra indirmek gibi diğer mucizeleri de bunlara katılmalıdır.

Bu hususlar anlaşılırsa, doğruya ulaşılır!

Son Söz

Allah'ın Fusûsu'l-Hikem'in dayandığı sırları açıklamakta, düğümlerini çözmekte ve kendisine izafe olunan peygamberlerin mertebelerinin esasını açıklamada müyesser kıldığı şeyleri zikrettik; bunu yaparken de, kitabın şerhine dalmadık.

Sözümüzü, Allah'ın her şerîatı ve makâmı kendisi ile bitirdiği makâm üzerine bitiriyoruz.

Bu eserimizi, şu cümlemiz ile sona erdiriyoruz:

Hamd, Allah içindir. O nimet ve ihsân verendir. Hamd, Allah içindir. Selam umûmî olarak seçtiği kullar üzerine; özellikle de Hz. Peygamberimiz ve onun değerli ailesi ve seçkin kâmiller üzerinedir. Onlar mirasları elde etmiştir.

Allah bize yeter, O celâl ve kerem sahibidir.